

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ KAPSAMINDA OLAĞANÜSTÜ HAL
YÖNETİMİ

TEZİ YAZAN
Elen KURULTAY

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Korhan MASTI
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Nedim MERİÇ (Akdeniz Üniversitesi)
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi. Sami DOĞRU

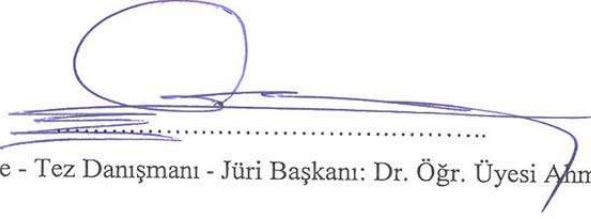
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / EKİM 2019

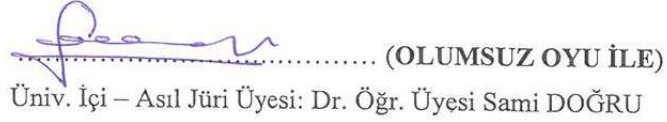
ONAY

T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

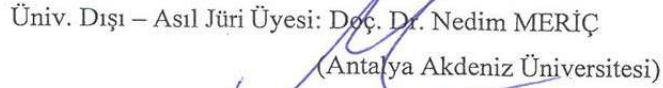
20172008 numaralı öğrenciniz olan Elen KURULTAY tarafından hazırlanan “2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ KAPSAMINDA OLAĞANÜSTÜ HAL YÖNETİMİ” başlıklı bu tez çalışması jüri üyelerimiz tarafından oy çokluğu ile Kamu Hukuku Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Üniv. İçi – Asıl Jüri Üye - Tez Danışmanı - Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Korhan MASTI

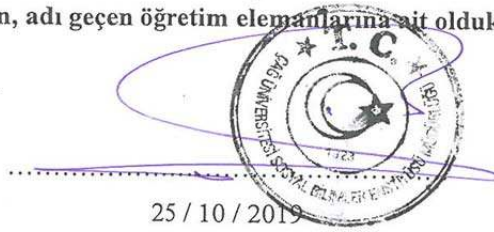
 (OLUMSUZ OYU İLE)

Üniv. İçi – Asıl Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Sami DOĞRU

(Antalya Akdeniz Üniversitesi)

Üniv. Dışı – Asıl Jüri Üyesi: Doç. Dr. Nedim MERİÇ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

25 / 10 / 2019

Doç. Dr. Murat KOÇ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Sevgili Annem ve Babama...

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dökümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmamın özgün olduğunu,
- bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

25/10/2019

Elen KURULTAY

TEŞEKKÜR

Akademik yaşamın ilk adımını attığım bu yüksek lisans sürecinde Çağ Üniversitesi'nin bir öğrencisi olarak, bilgi ve tecrübelerine nail olduğum saygıdeğer hocalarıma ve tez çalışmam sırasında her daim desteğini eksik etmeyen ve yol gösteren kıymetli danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Korhan Mastı'ya teşekkürlerimi borç bilirim.

25/10/2019

Elen KURULTAY

ÖZET

2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ KAPSAMINDA OLAĞANÜSTÜ HAL YÖNETİMİ

Elen KURULTAY

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Korhan MASTI
Ekim 2019, 154 sayfa

Hükümetler, bazı zamanlarda kamu düzenini bozan ve devletin varlığı açısından tehlike uyandıran durumlar ile karşılaşabilmektedir. Bu durumlarda olağan hukuk kuralları düzeni yeniden sağlamak için yetersiz kalabilmekte ve bu sebeple olağanüstü hal rejimlerine başvurulabilmektedir.

Olağanüstü hal, farklı ülkelerde farklı anlamlar içermesine rağmen uygulama tümünde aynıdır. Uygulama esnasında genel itibariyle rejim değişikliği yapılmakta, yürütme organının yetileri genişletilmekte, bir yandan da getirilen tedbirlerle hak ve hürriyetlerin ve özellikle denetim konusunda hukukun sınırlandırıldığı görülmektedir. Ancak tüm anayasaların ortak çerçevesinde geçicilik ve zorunluluk oldukça önem arz etmektedir. Olağanüstü halin ilan edilmesinde etkili olan mecburi sebeplerin ortadan kalkmasından sonra en kısa sürede tekrar eskisi gibi olağan sisteme geri dönülmesi ön plandadır.

Türkiye’de ise birçok kez başvurulmuş bu yönetim şekli genellikle meydana gelen ağır şiddet eylemlerine çözüm amacıyla çıkmış ve sürekli yeni düzenlemeler yapılarak bugüne kadar gelmiştir. En son 21 Ocak 2017 tarih ve 6771 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile birlikte, anayasa da yapılan değişiklikler sonucunda olağanüstü yönetim şekillerinde de birtakım düzenlemeler meydana getirilmiştir.

“2017 Anayasa Değişikliği Kapsamında Olağanüstü Hal Yönetimi” başlıklı bu çalışmanın amacı; olağanüstü hal kavramının tanımının yapmakla beraber geçmişten bugüne kadar anayasalarda ne gibi farklılıklarının mevcut olduğunun, anayasa değişikliği sonucunda olağanüstü hal rejimi bağlamında meydana gelen değişikliklerin açıklaması ve yapılan yeniliklerin neler olduğunun gösterilmesidir.

Ayrıca tez içerisinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasaları açısından temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılma ölçütlerinin neler olduğu ile hem siyasi hem de yargısal açıdan denetimin nasıl yapıldığı, ilgili kanunlarla ve alınan tedbirlerle açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Olağanüstü Hal, Sıkıyönetim, Temel Hak ve Hürriyetler, Denetim.

ABSTRACT

2017 CONSTITUTIONAL AMENDMENT WITHIN THE SCOPE STATE OF EMERGENCY

Elen KURULTAY

Dssertation Thesis, Department of Public Law

Thesis Supervisor: Dr. Ahmet Korhan MASTI

October 2019, 154 pages

Governments may sometimes encounter situations that disrupt public order and threaten the existence of the state. In these cases, ordinary legal rules may be insufficient to restore order and may, therefore, resort to emergency regimes.

Although the state of emergency has different meanings in different countries, the practice is the same in all. In general, regime changes are made during the implementation, the powers of the executive body are expanded, while it is seen that rights and freedoms and especially the law on supervision is limited with the measures introduced. However, impermanence and necessity are very important in the common framework of all constitutions. After the elimination of the compelling reasons which are effective in declaring the state of emergency, it is important to return to the usual system as soon as possible.

If this form of governance that is referenced many times in Turkey often it has been seeking to address severe acts of violence that occurred today and has come up constantly making new arrangements. According to the latest Law numbered 6771 dated 21 January 2017, of the Republic of Turkey Constitution Amendment, the constitution also be some regulations in extraordinary forms of government as a result of changes made were formed.

The purpose of this study titled 2017 Constitutional Amendment Within The Scope State of Emergency, although the definition of the state of emergency from the past to the present day, what differences exist in the constitution, the constitutional changes in the context of the state of emergency as a result of changes in the context of the state of change and innovations are aimed to show.

Also, within the thesis, what are the criteria for limiting fundamental rights and freedoms in terms of European Convention on Human Rights and Turkish Constitutions and how they are audited both politically and judicially are explained by related laws and measures taken.

Keywords: State of Emergency, Martial Law, Fundamental Rights and Liberties, Auditing.

ÖNSÖZ

“2017 Anayasa Değişikliği Kapsamında Olağanüstü Hal Yönetimi” adlı çalışma, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans programı kapsamında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Çalışmanın amacı, geçmişten bu yana yapılan tanımlar ile olağanüstü halin ne olduğunun belirtilmesi, örnek devletler ve Türkiye çerçevesinde olağanüstü hal uygulamaları ile sonrasında yapılan düzenlemelerin denetlenip denetlenmediği, hak ve hürriyetlerdeki sınırlamalar ile olağanüstü hal sürelerinin nasıl olduğu ve ilanda bulunma yetkisinin kimde olması gerektiği gibi soruların yanıtlanması ile birlikte Türkiye’de yapılan son anayasa değişikliği ile geline durumun ve çıkarılan kararnamelerin irdelenerek açıklanmasıdır. Çalışmanın tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KAPAK	I
ONAY	II
İTHAF	III
ETİK BEYANI	IV
TEŞEKKÜR	V
ÖZET	VI
ABSTRACT	VIII
ÖNSÖZ	X
İÇİNDEKİLER	XI
KISALTMALAR	XV
EKLER LİSTESİ	XVI

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Kapsamı	2
1.4. Araştırmanın Yöntemi	3

BÖLÜM II

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Olağanüstü Hal Kavramı	4
2.2. Olağanüstü Hal Teorisi	6
2.2.1. Jean Jacque Rousseau Açısından Olağanüstü Hal	6
2.2.2. Thomas Hobbes Açısından Olağanüstü Hal	9
2.2.3. Niccolo Machiavelli Açısından Olağanüstü Hal	11
2.2.4. Carl Schmitt Açısından Olağanüstü Hal	13
2.2.5. Walter Benjamin Açısından Olağanüstü Hal	16
2.2.6. Giorgio Agamben Açısından Olağanüstü Hal	18
2.3. Olağanüstü Yönetim Teorileri	19

2.3.1. Zaruret Hali Teorisi.....	21
2.3.1.1. Georg Jellinek Açısından Zaruret Hali Teorisi	21
2.3.1.2. Santi Romano Açısından Zaruret Hali Teorisi	22
2.3.2. Siyasi Teori	24
2.3.2.1. John Locke Açısında Siyasi Teori.....	24
2.3.2.2. Montesquieu Açısından Siyasi Teori	25
2.3.3. Anayasa Geleneği Teorisi	26
2.3.4. Meşru Müdafaa Teorisi	27
2.4. Olağanüstü Hal Yönetiminin Hukuk Düzeni Üzerindeki Etkisi	28
2.5. Bazı Devletlerde Olağanüstü Hal Uygulamaları.....	29
2.5.1. Genel Olarak	29
2.5.2. Almanya	31
2.5.2.1. Almanya’da Kriz Süreci.....	32
2.5.2.2. Almanya’nın Denetim Mekanizması.....	34
2.5.2.2.1. Siyasi Denetim	34
2.5.2.2.2. Yargısal Denetim	35
2.5.3. Fransa	36
2.5.3.1. Fransa’da Sıkıyönetim ve Terör Olayları	38
2.5.3.2. Sarı Yelekliler Eylemi	40
2.5.3.3. Fransa’nın Denetim Mekanizması.....	41
2.5.3.3.1. Siyasi Denetim	41
2.5.3.3.2. Yargısal Denetim	42
2.5.4. Amerika Birleşik Devletleri	43
2.5.4.1. Amerika Birleşik Devletleri’nde İç Savaş	43
2.5.4.2. İç Savaş Sonrası Dönem	44
2.5.4.3. 11 Eylül ve Sonraki Süreç	45
2.5.4.4. ABD’nin Denetim Mekanizması	47
2.5.4.4.1. Siyasi Denetim	47
2.5.4.4.2. Yargısal Denetim	48
2.6. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Olağanüstü Hal.....	48
2.6.1. Ulusun Yaşamını Tehdit Eden Genel Tehlike Koşulu	50
2.6.2. Ölçülülük İlkesi	50
2.6.3. Olağanüstü Halde İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi	52
2.6.4. Uluslararası Hukuktan Doğan Yükümlülüklere Ters Düşmeme	52
2.6.5. Dokunulmaz Haklar	53
2.6.6. Olağanüstü Halde Bildirim Yükümlülüğü	54

BÖLÜM III

3. TÜRK ANAYASAL TARİHİ

3.1. Türk Anayasal Tarihinde Olağanüstü Hal Düzenlemeleri	55
3.1.1. 1876 Kanun-i Esasi Döneminde Olağanüstü Hal Yönetimi	56
3.1.2. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Döneminde Olağanüstü Hal Yönetimi..	58
3.1.3. 1924 Teşkilat-ı Esasiye Döneminde Olağanüstü Hal Yönetimi	60
3.1.3.1. Örfi İdare Kanunu.....	62
3.1.3.2. Milli Korunma Kanunu	63
3.1.4. 1961 Anayasası Döneminde Olağanüstü Hal Yönetimi.....	64
3.1.4.1. 1961 Anayasasında Olağanüstü Yönetim Türleri.....	66
3.1.4.1.1. Olağanüstü Hal Yönetimi	67
3.1.4.1.2. Sıkıyönetim ve Savaş Hali.....	68
3.1.4.2. 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu	70
3.1.4.3. Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması	72
3.1.4.4. 1961 Anayasasında Olağanüstü Yönetimin Denetimi.....	73
3.1.4.4.1. Siyasi Denetim.....	73
3.1.4.4.2. Yargısal Denetim	74
3.2. 1982 Anayasası Döneminde Olağanüstü Hal Yönetimi	74
3.2.1. 1982 Anayasası'nda Olağanüstü Hal Yönetim Türleri.....	75
3.2.1.1. Olağanüstü Haller	75
3.2.1.1.1. Tabii Afet, Tehlikeli Salgın Hastalıklar ve Ağır Ekonomik Bunalım.....	77
3.2.1.1.2. Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması	79
3.2.1.1.3. 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanunu	79
3.2.1.1.3.1. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği.....	82
3.2.1.2. Sıkıyönetim, Seferberlik ve Savaş Hali	84
3.2.1.2.1. 2941 Sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu	87
3.2.2. Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması.....	88
3.2.3. Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri	90
3.2.3.1. Yetki Unsuru.....	90
3.2.3.2. Sebep Unsuru.....	91
3.2.3.3. Konu Unsuru.....	91
3.2.3.4. Yer ve Süre Unsuru	92
3.2.3.5. Usul ve Şekil Unsuru.....	92

3.2.4. 1982 Anayasası'nda Olağanüstü Hal Yönetimi'nin Denetimi.....	93
3.2.4.1. Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim İlanının Denetimi.....	93
3.2.4.2. TBMM'nin Onay Kararının Denetimi.....	95
3.2.4.3. Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim Makamları Tarafından Yapılan İşlemlerin Denetimi.....	96
3.2.4.4. Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Denetimi..	97
3.3. 21 Ocak 2017 Tarih 6771 Sayılı Anayasa Değişikliği.....	99
3.3.1. Anayasa Değişikliği Sonrası Olağanüstü Hal Yönetimi	100
3.3.1.1. Yetki Unsuru.....	101
3.3.1.2. Sebep Unsuru.....	102
3.3.1.3. Yer ve Süre Unsuru	103
3.3.1.4. Usul ve Şekil Unsurları.....	103
3.3.1.5. Konu ve Amaç Unsurları.....	104
3.3.2. Olağanüstü Hal Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.....	104
3.3.3. 21 Temmuz 2016 Sonrasında Çıkarılan OHAL Kanun Hükmünde Kararnameleri	105
3.3.3.1. Yetki ve Sebep.....	106
3.3.3.2. Konu ve Amaç	106
3.3.3.3. Yer ve Süre	109
3.3.3.4. Usul ve Şekil.....	110
3.3.4. Anayasa Değişikliği Sonrası Olağanüstü Hal Yönetiminin Denetim	110
3.3.5. Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu	113
3.3.5.1. Kuruluş Amacı ve Görevleri.....	114
3.3.5.2. Başvuru ve İnceleme Usulü.....	115
3.3.5.3. Kararlarının Niteliği	117

BÖLÜM IV

4. SONUÇ

4.1. Sonuç.....	119
-----------------	-----

5. KAYNAKÇA

6. EKLER

7. ÖZGEÇMİŞ

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BM	: Birleşmiş Milletler
DP	: Demokrat Parti
E	: Esas
GBE	: Güvenlik Bilimleri Enstitüsü
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
K	: Karar
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KHUKA	: Kamu Hukuku Arşivi Dergisi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
OHAL	: Olağanüstü Hal
R.G.	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
SBE	: Sosyal Bilimler Fakültesi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TBB	: Türk Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

EKLER LİSTESİ

	Sayfa
EK-1. Etik Kurulu Onay Belgesi.....	135

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Yönetim, belirlen amaçlara, etkili ve verimli bir şekilde ulaşmak maksadıyla koordinasyon sağlanarak gerçekleştirilen çalışmaların tümünü ifade etmektedir. Bu doğrultuda devletin yönetimi de oldukça önem arz etmektedir. Bir devlet ancak iyi yönetildiğinde sağlam temellere oturabilecektir. Bunun yanı sıra yönetim, toplumun huzuru içinde gereklidir. Kaldı ki bir toplum içerisinde her daim yöneticiler bulunmaktadır. Toplumun huzuru bozulduğu vakit çözüm üretmekte onların görevi olmuştur. Bu sebeple savaş yahut iç ayaklanma gibi durumlarda yönetimin kuvvetlendirilmesine ihtiyaç duyulmuş ve bunun için olağanüstü hal yönetimi de denilen ayrı bir yönetim şekli geliştirilmiştir.

Olağanüstü hal, olağan dönem içerisinde beklenmeyen bir şekilde gerçekleşen doğa olayları, ayaklanma, savaş gibi olayları kapsayan bir durumdur. Olağanüstü yönetimler ise bu durumların olağan yönetim şekilleri ya da mevcut kanunlar ile çözülemeyecek boyutta olmalarından dolayı daha hızlı hareket etme masadını taşıyan yönetim biçimlerini ifade etmektedir.

Hükümetler savaş, ekonomik kriz, doğal afet, silahlı çatışma, seferberlik gibi durumlarda olağanüstü hal ilanında bulunabilmektedir. İlan ile birlikte olağanüstü hal yönetimlerinin özellikleri devreye girmektedir. Bunlar; temel hak ve özgürlüklerde sınırlamalara gidilmesi, yürütmenin yetkilerinin genişletilmesi, yargının alanının daraltılması oluşturmaktadır. Dolayısıyla toplumsal ve siyasal düzeni yakından ilgilendiren bu meseleler için uygulamalarda dikkatli ve özenli olmak büyük önem taşımaktadır.

Türkiye’de son olarak 15 Temmuz darbe girişimi ardından olağanüstü hal ilan edilmiştir. Olağanüstü hal boyunca birçok önemli değişiklik meydana getirilmiştir. Hükümet sistemi Parlamenter Sistem iken Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiş, bu kapsamda bir referandum gerçekleştirilerek Anayasa değişikliğine gidilmiştir. Nitekim bu durum olağanüstü hal yönetiminin düzenlendiği maddelerin de değiştirilmesine sebebiyet vermiştir. Aynı zamanda sıkıyönetim ile birlikte ilgili kanunlarda yürürlükten kaldırılmıştır. Yine olağanüstü yönetim kapsamında yapılan bir

yenilik ise Olağanüstü Hal (OHAL)¹ İşlemleri İnceleme Komisyonu'nun kurulması olmuştur. Bu gelişmeler çerçevesinde olağanüstü hal süreci incelenmesi gereken önemli bir konu haline gelmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, olağanüstü hal kavramının net tanımını yapmak, geçmişten bu zamana kadar anayasalarda nasıl düzenlendiğinin, bazı ülkelerdeki örnekleri anlatmak, bu devletlerin genel itibariyle kendi anayasalarında koydukları sınırlamalara uygulamada uyup uymadıklarını, temel hak ve hürriyetler konusunda nasıl davrandıklarını ve alınan tedbirler ışığında siyasi ve yargısal denetim konularını incelemek ve son dönemde Türkiye'deki olağanüstü yönetim değişikliklerine değinmektir.

1.3. Araştırmanın Kapsamı

Çalışmada öncelikle olağanüstü hal kavramının tanımı yapılacak ve Carl Schmitt, Giorgio Agamben gibi önemli isimlerin olağanüstü hal teorileri incelenecektir. Bunların dışında Türkiye'ye gelmeden önce Almanya ve Fransa gibi bazı ülkelerin olağanüstü durumlar ile nasıl başa çıktıkları, anayasaları ve örnekleriyle gösterilecektir. Son olarak önemli bir konu olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)² açısından olağanüstü halin nasıl ele alındığı belirtilerek birinci bölüme son verilecektir.

Ardından ise Türk anayasalarında olağanüstü hal yönetim biçimleri ile ilgili düzenlemelerin nasıl yer aldığı ve geçirdiği evreleri aşamalı olarak anlatmak adına 1876 Anayasası'ndan başlanarak önemli kanunlara değinilecektir. 1924 Anayasası döneminden bahsedilirken Milli Korunma Kanunu'na değinilecek, 1961 Anayasası dönemi anlatılırken, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu açıklanacaktır. Ayrıca bu anayasalarda siyasi ve yargısal denetim konusunda da önemle durulacaktır.

1982 Anayasası dönemi için ise 2017 Anayasa Değişikliği öncesi ve sonrası ayrı ayrı belirtilerek olağanüstü hal yönetim biçiminde meydana gelen değişiklikler açıklanacaktır. Çünkü hükümet sisteminin değişmesi oldukça önemli yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Öncelikle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmiş olması ile Bakanlar Kurulu kaldırılmıştır. Dolayısıyla 2017 yılında gerçekleştirilen

¹ Bundan sonra "OHAL" olarak anılacaktır.

² Bundan sonra "AİHS" olarak anılacaktır.

anayasa değişikliği öncesinde olağanüstü hal ilanının aşamasında Bakanlar Kurulu da yer alırken bundan sonraki süreçte bu işlem Cumhurbaşkanı'nın tek başına alacağı bir karar haline gelmiştir. Bunun yanında bir diğer önemli mevzu olan Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri de artık Olağanüstü Hal Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi olarak değiştirilerek yalnızca Cumhurbaşkanı'nın çıkarabileceği düzenlenmiştir. Nitekim çalışmanın son bölümünde bu değişiklikler açıklanacak ve 21 Temmuz 2016 yılında ilan edilen olağanüstü hal sürecinde çıkarılan kararnameleri ile Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu'nun kurulma amacı ve kararlarının niteliği anlatılacaktır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Tez alışmasında, OHAL konusunun ve örneklerinin açıklanmasında yazılı kaynaklar ile sözlü olarak verilen bildiriler ve seminerlerden yararlanma yöntemleri kullanılmıştır. Ayrıca yalnızca Türk Anayasalarında değil aynı zamanda Almanya, Fransa ve ABD Anayasalarının ilgili maddelerinden de yararlanılmıştır. Bunun yanında Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu birçok karar ile konu ile ilgili olarak çıkarılan kanunlardan da faydalanılarak özellikle 21 Temmuz sonrasında çıkarılan otuz altı adet kararnamelerin tümü incelenmiştir.

BÖLÜM II

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Olağanüstü Hal Kavramı

Olağanüstü halin tanımını yapmadan önce devlet, hükümet, yönetim gibi kavramları açıklamak gerekir. Çünkü toplumların bir arada yaşamaya başlamalarından bu yana süre gelen savaşlar, olağanüstü hali oluşturan etmenler olmuşlardır. Devlet, belli sınırları olan ve birçok özel ve kamusal kurumu bünyesinde barındıran egemen hükümet yetkisine sahip bir birliktir³. Platon (MÖ 427-348/347), ‘‘Devlet’’ adlı eserinde devleti açıklarken, korunmadan yönetime birçok ihtiyacı olan insanların bu ihtiyaçları karşılamak maksadıyla yurttaş olarak yerleştikleri yerleşim alanına devlet demektedir. Devletin sürekli büyüdüğünden sınırlarının genişlemesinden bahsetmektedir. Fakat yönetim konusunda gelindiğinde insanlar arasında fikir ayrılıkları çıktığına değinmiştir. Bazı insanların devletin yaratılışından ötürü kendi kendini yönetebileceğini savunurken bazılarının ise bir yönetici ihtiyacının gerekliliğinden bahsettiği üzerinde durmuştur⁴.

Yönetme ile hükümet etme birbirine benzer kavramlardır. Fakat yönetmek terimi daha genel olarak her alanda konu edilebilecek bir müessese iken, hükümet etme ancak devletin yönetimi için söz konusudur. Yönetim, idare etme teriminde de gelerek, ‘Richard L. Daft’ın da tanımladığı gibi kontrol etme ve organize etme fonksiyonları ile etkin bir şekilde amaca ulaşma hedefidir. Yönetici de bu amaç doğrultusunda iş birliği sağlayarak planlama yapan ve yönlendirendir⁵. Hükmetmek ise hükümeti oluşturan organın, toplumu, devleti yönetmesi kontrol altına alması ve bu amaçla yürütülen tüm sistematik çalışmaları kapsamaktadır⁶. Nitekim toplumlar her daim yönetilme yolunu ya kendileri tercih etmiştir ya da bir savaş sonucunda kendilerini bir yönetim altında bulmuşlardır. Dolayısıyla bu toplu yaşam ve çıkarlar hem iç hem de dış faktörlerde sürekli bir savaş halini de yaratmıştır.

³ ‘‘Devletin amacı her zaman aynıdır: bireyi sınırlandırmak, emri altına almak, uysallaştırmak ve boyun eğdirmek.’’ Max Stirner, *Ego ve Sahip Oldukları* (1845), Adrew Heywood, **Siyaset**, Adres Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2007, s.126-127.

⁴ Platon, **Devlet**, Felsefe Serisi, Mavi Çatı Yayınları, 2. Baskı, 2016, s. 55.

⁵ Bekir Parlak, **Yönetim Bilimi ve Çağdaş Yönetim Teknikleri**, Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Mart 2011, s. 2.

⁶ Heywood, s. 48.

Giorgio Agamben'e göre 20. yüzyıldan itibaren savaş hali yerine olağanüstü hal anılmaya başlanan bir kavram olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında kalıcı olağanüstü haller uygulanmaya başlanmıştır. Genel itibariyle hükümetlere geniş yetkiler veren yasaların yayınlanmasıyla hukuki temele oturtulmuştur⁷.

Olağanüstü hali tanımlarken bunun iç savaşın yasal bir hali olduğu da dile getirilmiştir. Fakat uluslararası boyuta da taşarak sadece iç savaşları kapsamaması, sürekli bir hak sınırlandırılmasının mevcut olması ve yürütmeye geniş yetkiler verilmesi zamanla bu halin bir yönetim tekniğine dönüştürülmesine sebebiyet vermiştir. Fakat olağanüstü hal savaş ya da ayaklanmalar ile her ne kadar ilgisi olsa da kendine özgü kulları mevcuttur. Agamben'e göre sadece savaş hukuku açısından bir tanımlamasının yapılması olağanüstü hali açıklamakta yetersiz kalacaktır⁸.

Olağanüstü hal ile ilgili bir çok görüş ve tanım mevcut olduğundan kesin olarak ne olduğunu açıklamak oldukça güçtür. Kimi yazarlar tanımını yaparken kamu düzeni üzerinde daha çok dururken, bazıları ise özgürlüklerin sınırlandırılması ile devletin güvenliğini esas almışlardır⁹.

Bu çerçevede olağanüstü hal, olağan olarak süregelen zamanlarda beklenmeyen ve öngörülmeleyen birtakım değişikliklerin meydana gelmesinde ve normal durumların dışında gerçekleşen olayları anlatmada kullanılan bir kavramdır. Olağanüstü hal, krizlerin, savaşların, doğal afetlerin karşısında, kamu düzeninin ve toplum huzurunun korunması maksadıyla normal süreçlerden farklı olarak tedbirlerin alındığı, tasarruflarda bulunduğu bir durumdur. Olağanüstü halin ilanı için belirli sebeplerin varlığı gerekli olmakla birlikte bu hal vatandaşlara bazı yükümlülükler getirerek temel hak ve hürriyetlerini de sınırlayabilmektedir¹⁰.

Tarihte istisna hali olarak da geçmekte olan bu hal, farklı ülkelerde kriz hali, savunma hali, savaş hali, anayasal diktatörlük, tehlike hali gibi farklı tanımlarla mevcut olsa da uygulamada çoğunlukla benzerlik arz etmektedir¹¹. Doktrinde ise birçok yazar tarafından olağanüstü haller bir ara noktası, belirsizlik durumu olarak görülmektedir. Çünkü olağanüstü hal siyaset ile hukuk arasında bir yerde olmakla birlikte uygulamalar

⁷ Giorgio Agamben, **Olağanüstü Hal**, Kemal Atakay (Çev.), Varlık Yayınları, İstanbul, 2008, s. 22.

⁸ Agamben, s. 26.

⁹ Muhammed Behçet, "Olağanüstü Hal ve Teorik Temelleri", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi SBE, İstanbul, 2014, s. 4.

¹⁰ Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2018, s.937.

¹¹ Mehmet Ekin Vaiz, "Olağanüstü Hal Kavramı ve Denetimi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs, Ekim 2011, s.14-15

hukuk dışı görünse de anayasanın izni doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bu da aslında hukukun içinde ve ona bağlı olduğunun bir göstergesidir.

Nitekim olağanüstü halin ilanı, gerçekleşen durumun ehemmiyetine göre başvurulacak en son yoldur. Meydana gelen sorunlar olağanüstü hal uygulamalarına gerek olmadan da çözülebiliyorsa durumunun üstesinden olağan yöntemlerle gelinmesi gerekmektedir¹².

2.2. Olağanüstü Hal Teorisi

Olağanüstü hal teorisi hukuki ile siyasi boyut arasında kalmış bir teoridir. Diğer bir deyişle gerçekten istisnai bir haldir. Çünkü olağan süreç içerisinde her alanda yasalar yer etmektedir. Nitekim yapılan tüm eylemlerde bu yasalara uyum sağlamak bir zorunluluktur. Fakat olağanüstü hallerde bu zorunluluğun gereği özellikle hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması konusunda azalmaktadır. Aynı zamanda süreci yürüten organın siyasi kimliğinin de olması siyasal ve hukuk içinde sürekli bir etkileşim yaratmaktadır. Dolayısıyla uygulamaların hukuk dışı olduğu düşüncesi olağanüstü hal süreçlerinde çokça dile getirilmektedir¹³. Elbette ki önemli olan yetkilerin aşılmaması ve anayasal sınırlar çerçevesinden çıkılmamasıdır¹⁴.

Olağanüstü halin bu belirsiz durumu yıllarca düşünürler ve yazarlar tarafından incelenen bir mevzu olmuştur. Kimi yazarlar için şiddet ve diktatörlüğe zemin hazırlar nitelikte gibi görülse de bazıları için devletin devamlılığı açısından oldukça gerekli bir uygulamadır. Olağanüstü hal ile ilgili çalışmalar yapan önemli yazarlar arasında Carl Schmitt, Jean Jacques Rousseau, Thomas Hobbes, Niccolo Machiavelli, George Agamben gibi isimler yer almaktadır.

2.2.1. Jean Jacques Rousseau Açısından Olağanüstü Hal

Jean Jacques Rousseau (1712-1778)'un yaşadığı Cenevre'de o yıllarda gerçekleşen baskı ve sindirmeler kendisinde eşitlik ve özgürlük anlayışının gelişmesine sebebiyet vermiştir. Bu sebeple genellikle üst sınıftan olan insanlara karşı bir antipati

¹² Devleti ve halkın yaşamını tehdit eden beklenmeyen bir durum ile karşılaşıldığında öncelikle olağan dönemdeki kanunlar ve çözüm yöntemleri ile üstesinden gelinmeye çalışılmalıdır. Tolga Şirin, "1982 Anayasası'na Göre Temel Hak ve Özgürlüklerin Olağanüstü Hal Rejimi: Eski Kavramlara Yeniden Bakmak", **Anayasa Hukuku Dergisi**, İstanbul, (2016), s.3.

¹³ Giorgio Agamben'in de tanımlamasında değiştiği gibi "*Olağanüstü hal, hukukun bizzat kendisini sınırlandırmasıdır.*" Agamben, s.28.

¹⁴ Efe Baştürk, "Modern Egemenliğin Nomos'u Olarak İstisna Hali", **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 15, Ankara, (2013), s.81.

duymuş ve köleliğe karşı çıkmıştır. Dolayısıyla çalışmalarını da hep bu yönde gerçekleştirmiştir¹⁵.

Rousseau'nun geliştirdiği bir '*Toplum Sözleşmesi Kuramı*'¹⁶ bulunmaktadır. Bu kurama göre insanların bir arada yaşamaya başlamalarıyla birlikte kendilerini korumak için hep birlik olmaları gerekmekte ve bu da karşılaştıkları güçlüklerin üstesinden gelme konusunda onlar için oldukça etkili olmaktadır. Ayrıca bu birliğin amacı, halkın haklarını korumak ve aralarındaki savaşı bitirmektir. Fakat bunun için her birey, kendini bu birliğe yani toplum olmaya adanmalıdır. Başka bir deyişle toplumun yararını kendi yararı gibi düşünmelidir. Ancak bu şekilde kendisini korumaya alabilecektir. Elbette ki bahsedilen bu toplum zamanla siteyi o da devleti oluşturmuştur. Nitekim devletin yurttaşlarının da devletin kurallarına uyması gerekmektedir. Böylelikle oluşan bütüne karşı gerçekleşen her eylem yurttaşların birine yapılmışçasına sahiplenilmektedir¹⁷.

Öte yandan devlette, onu yönetecek güç olan '*Egemen*'¹⁸ bulunmaktadır. Yurttaşların da egemenin de çıkarları aynı doğrultudadır. Rousseau'ya göre bireyler, kendi güvenlikleri için gerekli olan buyrukları verecek iradeye sonsuz bağlanmalıdır¹⁹. Kendilerini bütün olarak görmeli ve güçlerini her daim birleştirerek, koşullar ne olursa olsun eşit oldukları bilincinde olmalılardır. Ayrıca yasalarda Rousseau için oldukça mühimdir. Ona göre yasaları sınırlandırmak ya da durdurmak için ancak ülkenin gerçekten bir tehlike altında olması gerekir. Haliyle zaten güvenliğin tehlike altında olması pek sık rastlanan bir durum değildir. Bu denli tehdit oluşturan zamanlarda özellikle kişilerin güvenliğinin sağlanması çok özenle yürütülmesi gereken bir konudur²⁰.

Yaşanılan düzende her birey, bu toplum sözleşmesinin bir parçasıdır. Halkın özgürlüğünü güvence altına almak sözleşmenin önemli bir özelliğidir. Ani durumların

¹⁵ Alaeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2013, s.388.

¹⁶ Bu kuramı açıklamaya '*İnsanlar özgür doğarlar, oysa her yerde zincirlere vurulmuşlardır.*' diyerek eşitliğe değinerek başlamıştır. Şenel, s.392.

¹⁷ Jean Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, Vedat Günyol (Çev.), Adam Yayınları, İstanbul, Kasım, 1987, s.26.

¹⁸ "*Genel istemin yürürlüğe konmasından başka bir şey olmayan egemenlik ne bırakılabilir ne de bölünebilir. Yalnız genel istem, kamu gücünü, devletin kuruluşundaki amaca, yani herkesin iyiliğine uygun bir yoldan yönetebilir.*" Rousseau, s.9.

¹⁹ Asıl olarak Rousseau'n oluşturduğu düşünce hem bir egemen altında toplanmak hem de haklarından yoksun kalamamaktır. Toplum sözleşmesine göre; "*Sorun, tüm olarak ortak güçle kişiyi ve her bir üyenin çıkarlarını koruyacak ve savunacak bir birlik şekli bulmaktır ki bu birlikte her bir üye bir yandan kendini diğerlerine bağlarken, diğer yandan yalnız kendine itaat edebilsin ve önceleri olduğu kadar özgür kalabilsin, iste toplum sözleşmesinin çözüm yolunu bulduğu ana sorun budur.*" Şenel, s.393.

²⁰ Behçet, s.6.

baş gösterdiği zamanlarda ise halkın güvenliği için çok doğru hareket edilmesi gerekmektedir. Sözleşmeye göre, halkın güvenliğini sağlama görevi egemendedir. Bu görev kendisine iki ayrı biçimde verilmektedir. Öncelikli olarak güvenlik görevini tüm hatlarıyla gerçekleştirebilecek birine yetkiler bırakılmaktadır. Diğer yöntemde ise hükümetin güçlendirilmesi tehlikeyi bertaraf etmeye yetiyorsa bu görev hükmet yetkililerine verilmektedir. Böylelikle yasalarda değişikliğe gidilmemekte yalnızca uygulama sürecinde değişiklikler gerçekleştirilmektedir. Fakat yasalar insanların korunması anında engel oluşturuyorsa tehlike atlatılana kadar yasalara uymayacak olan bir kişi seçilmektedir²¹. Bu yöntemle yasalar ile halkın egemenliği de sınırlandırılabilir. Önemli olan devletin her daim var olmasıdır. Fakat bu durum yasaların tamamen ortadan kaldırıldığının göstergesi değildir²².

Rousseau sözleşmeleri, insanları bir arada tutan tek şey olarak görür. Hiçbir insan diğeri üzerinde bir kuvvet uygulama hakkına sahip değildir. Ancak yine de toplumun içinde sadece bir egemen vardır. Egemeni genel istem²³ olarak da adlandırmaktadır. Bazen halk, kendisi için en iyi olanı göremeyebilir, bu sebeple genel istem her zaman en iyi olanı gören ve doğru kararlar alandır. Egemenin kişisel çıkarı olmamakla birlikte tek amacı halkın selametidir. Halkın çıkarları birbiriyle uyuşmadığında bunu çözecek olan da kendisidir²⁴.

Bunun yanında yazar, egemenlik düşüncesine ters düşen teslimiyeti kabul etmemektedir. Özgürlük onun için istediğini yapabilmenin yanı sıra insanlara zorla istemedikleri bir şeyin de yaptırılmamasıdır. Egemenlerin asıl amacı halkın özgür iradeye kavuşmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda teslimiyet, egemenlik teorisini olumsuzlaştırmaktadır. Başka bir deyişle egemenliğin elinde tüm halkın benliği bulunmamalıdır. Halkın bireysel özgürlüğü de önemlidir. Kamusal çıkarlar uğruna özel çıkarlar harcanmamalı hatta özel çıkarlar daha önde gelmelidir²⁵. Bu bağlamda bir

²¹ Bu seçilen kişinin yetkileri kendisinde her daim bulunmaktadır. Fakat bu yetkileri kullanması ancak herhangi bir tehlike ile karşılaşılması anında mümkün olabilmektedir. Bu yetkilerin kullanım süresi ülkelere göre değişiklik gösterse de genel itibariyle tehlikenin ortadan kalkmasıyla birlikte yetkilerin kullanılmasına da son verilmektedir.

²² Rousseau, s. 40.

²³ Herkesin sahip olduğu insani haklarına Rousseau özel istem (irade), yurttaş olarak sahip oldukları haklarına ise genel istem (irade) demeyi uygun görmüştür. Ona göre bireyler genel istemin kurallarına uymak mecburiyetindedirler. Bu doğrultuda toplumun iyi yönetilmesini sağlayacak olan ortak irade yani yasaların uygulanmasını sağlayan genel istemdir. Çünkü ortak çıkarı temsil etmekte ve eşitlik sağlama hedefindedir. Rousseau, s. 35

²⁴ Muhammet Metin Adıgüzel, ‘‘Bir Gelecek İnşası Olarak Egemenlik ve Küreselleşme,’’ **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kütahya, 2017, s.71.

²⁵ Murat Ertan Kardeş, ‘‘Carl Schmitt’in Felsefesi Üzerine Bir İnceleme’’, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 2012, s.30.

insanın elindeki en değerli şeyi özgürlüktür ve ne olursa olsun bundan asla vazgeçmemelidir.

Rousseau, olağanüstü hallerde yetkilerin tek elde olması taraftarı olmuştur. Yasaların sınırlandırılmasına sıcak bakmamaktadır ancak çok gerekli olduğunda yapacak başka bir şey olmadığında başvurulmasına da karşı değildir. Egemene oldukça önem verse de asıl değer verdiği bireylerdir. Her koşulda onları düşünerek yorumlamalar yapmıştır. Egemenin yetkilerini tutarlı kullanması gerektiğini belirtmiştir. Egemenin görevleri arasında hürriyetleri sınırlama olsa da bunu dilediği gibi yapma hakkı yoktur. Ona göre; egemen her bireyin güvenliğinden sorumludur ve onları korumak mecburiyetindedir.

2.2.2. Thomas Hobbes Açısından Olağanüstü Hal

Thomas Hobbes (1588-1679), “*Toplum Sözleşmesi Kuramı*”ndan bahseden diğer bir yazardır²⁶. Hobbes yapıtlarında genellikle korkudan bahsetmiştir. Demokrasiye karşı olan Hobbes, egemenliğin kral ve parlamento arasında bölünmesi hiçbir zaman doğru bulmamıştır²⁷.

Hobbes’in görüşünde doğa durumu daha çok hakim olmaktadır. Bu doğa durumundan bahsettiği “*Doğa Yasaları*”dır. Ona göre, Doğa Yasaları, insan hayatını korumayı hedefleyen kurallar bütünüdür. Fakat Hobbes, doğa yasaları ile hak kavramının birbirinden ayrıt edilmesi gerektiği de belirtmiştir. Her insan haklara sahiptir ve bunları kullanıp kullanmama kararını verecek olan da kendisidir. Doğa yasalarında ise herkese ait olan bu hakların kullanımı, doğanın izin verdiği ölçüdedir. Başka bir deyişle herhangi bir tehlike anında insan ancak hayatta kalabildiği süre içerisinde kendisini savunabilecektir. Hayatı doğa yasaları gereği son bulduğunda artık kendini savunma hakkını da kullanamayacaktır. Bu sebeple bireyler önce hayatta kalmaya çalışmalılardır. Dolayısıyla bazı durumlarda haklarından feragat etmeleri gerekiyorsa bunu yapmaları gerekmektedir²⁸. Elbette ki yaşam hakkı, direnme hakkı, kötü muameleyle maruz kalmama gibi haklarından vazgeçmeleri söz konusu değildir.

²⁶ Hobbes’e göre insanlar toplum olarak yaşamayı tercih etmelerinin altında yatan sebep, yaşamlarını idame edebilmek, güvende olmak ve bencillikleridir. Toplumu çıkarlarına ulaşma da araç olarak kullanmaktadırlar. Şenel, s. 351.

²⁷ Şenel, s. 347.

²⁸ Elbette ki feragat, bu haktan tamamen vazgeçme anlamı taşımamaktadır. Bu feragat yalnızca güvenliği sağlama amacı doğrultusunda hareket etme maksadı taşıyan tarafın hakkını kullanmasına izin verecek ölçüde olmalıdır. Thomas Hobbes, *Leviathan*, Semih Lim (Çev.) Kazım Taşken Klasik Yapıtlar Dizisi, Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, Ocak 2007, s. 97.

Çünkü önemli olan bu devrin ya da feragatin kişinin güvenliği ve can sağlığı için gerçekleştirilmiş olmalarıdır²⁹.

Hobbes'e göre savaşların altında yatan sebep güvensizliktir. Güvensizlik genel itibariyle eşitsizlikten doğmaktadır. Çünkü herkes, her istediğine sahip olamadığından sahip olana karşı bir nefret duygusu gelişecek ve bu da birbirleriyle savaşmalarına zemin hazırlayacaktır. Kaldı ki tarafların gücü savaşın büyüklüğü ile de orantılı olacaktır. Dolayısıyla Hobbes için savaş nedenleri, güvensizlik, şan şeref kavgaları ve rekabettir. Bu noktada insanları koruma görevini devlette olacağını savunmuştur. Bunun yanında iç savaşların çözümü için ancak bir egemenin varlığının gerekli olduğu üzerinde durmuştur³⁰.

Egemeni tanımlarken belli bir kişiyi belirtmemiştir. Ona göre egemenlik gücünü elinde bulunduran karar vericidir. Geriye kalan insanlar ise onun uyruğudur. Egemen olmak ona göre iki şekilde gerçekleşmektedir. Egemen ya zor kullanarak görevi üstlenir ya da toplum kendi aralarından birini egemen ilan eder. Daha sonra egemen, savaş anında toplumu yönlendirir ve gerekli gördüğü takdirde barış kararı verir. Dolayısıyla başkomutan egemendir. Fakat egemenliği sadece savaşlarla sınırlı tutmamış sürekli olması gerektiği üzerinde durmuştur. Çünkü ona göre bu gibi durumla sonralarında halk yine kendi başına kalacağından bu sefer kendi içinde savaşılmaya başlayacaktır³¹.

Hobbes, toplumdaki tüm bireyler eşit olsa da aralarındaki rekabet ve güvensizlik gibi karşıt düşünceler sebebiyle ayakta kalabilmek adına her türlü şiddeti ve gücü gösterebilecekleri kanısındadır. Böylesi bir durumda her halükârda savaş ortamı meydana gelecektir. Ona göre, sürekli savaş halini engelleyebilecek olan tek şey ise devlettir. Bu sebeple devletin içinde bulunduğu bu hallerin üstesinden gelmek için kararı veren yapı tek olmalıdır³².

Thomas Hobbes, şiddet ve güç kavramını tanımlamada din savaşlarını örnek almıştır. Ona göre bu kavramlar bir doğa durumunun sonucudur. Başka bir ifadeyle güç gösterileri ve şiddet, insanların doğa içerisinde, doğa ile uyumlu, onunla eşit oldukları, yasaların ve devletin olmadığı, doğal davranışlarının sonucunda ortaya çıkan

²⁹ Hobbes'in hak ile ilgili düşüncesine iki ayrı önemli mevzu söz konusudur. Kişiler ya haklarını belli başlı bir kişiye ya da nedene dayanarak bırakmışsa bu haktan feragat etmek anlamı taşımaktadır. Fakat bir hak başka bir kimseye, hakkın sahibinin faydası için bırakılıyorsa bu da hakkın devredilmesi anlamı taşımaktadır. Devreden ya da feragat edenin de bundan bir yararının olması gerekmektedir. Hobbes s. 98.

³⁰ Hobbes, s. 129.

³¹ Hobbes, s. 136.

³² Behçet, s.7.

savaşlardan dolayı meydana gelmektedir. Her canlı hayatını kendisi korumalı, hep tetikte olmalıdır. Ancak yine de insanların iradelerini teslim ettikleri birileri vardır oda tabii ki egemendir. Savaş ve barışa karar veren yargılama yapan gücün sahibi hep egemendir³³.

Yıllardır insanlar ister yasa olsun ister olmasın her zaman kendi sorunlarını kendi güçleriyle çözmeye çalıştıklarından dolayı şiddet ve kaos doğmaktadır. Bununla birlikte savaşlar artık daha büyük boyutlara ulaşmıştır. Dolayısıyla bu durumlar insanların haklarına da eki etmiş özgürlük alanlarını daraltmıştır. Hobbes'e göre özgürlükte bir haktır ve doğa yasası gereğince kullanılması zorunluluktan kaynaklanmaktadır.

2.2.3. Niccolo Machiavelli Açısından Olağanüstü Hal

Niccolo Machiavelli (1469-1527), yaşamı boyunca birçok farklı devlet kurumunda görevler aldığından yönetim şekillerini yakından takip etme imkanı bulmuştur. Bu doğrultuda genellikle yapıtlarında siyaseti incelemiştir. İnsanları incelerken ise onların her daim bencil olduklarından söz etmiştir. Nitekim toplum içinde yaşamaya başlamalarıyla birlikte kendilerini güvende tutmak maksadıyla en güçlü olana boyun eğmek durumunda kaldıklarından bahsetmiştir. Böylelikle kurulan devlette toplu yaşamına aykırı hareket edenlerin cezalandırılması maksadıyla yasaları oluşturulmuş ve daha sonra ise toplum, yönetici tercihlerini güçlü olandan yana değil akıllı ve zeki olandan yana kullanmışlardır. Bundan sonraki süreçte de yönetim şekiller sürekli değişim göstermiştir. Yine de Machiavelli'ye göre, yönetende insandır ve o da bencil olacaktır³⁴.

Machiavelli yöneticilerin gerektiğinde kötü olmalarının zorunluluğu üzerinde durmuştur. Ona göre, devlet, bağımsız ve özerktir. Yurttaşlar ise devleti yöneten prene bağlı olan basit kişilerdir. Bu sebeple yönetimin amacının halkın mutluluğu değil devletin devamlılığı için gerekli olduğunu savunur. Dolayısıyla yöneticinin tek amacı savaş alanında kendini geliştirmek ve devletini en iyi şekilde savunmaktır. Bu doğrultuda da yasalara bile uyum göstermek mecburiyetinde değildir³⁵.

³³ Adıgüzel, s.58.

³⁴ Şenel, s. 329.

³⁵ "Bütün insanlar iyi olsalardı bu kuralı ileri sürmek, doğru olmayacaktı ama hepsi kötü ve aldatıcı olduğundan iyi olmaması prensin güvenliği için gereklidir." Niccollo Machiavelli, **Prens**, Kemal Atalay(Çev.) Can Sanat Yayınları, 6. Basım, İstanbul, 2012, s. 150.

Olağanüstü hal ile ilgili görüşlerinde ise daha çok savaşları, isyanları beklenmeyen durumlar olarak nitelemiştir. Devlet içerisinde yaşayan halk, kendi güvenliğinden şüpheye düştüğü anda onu bu durumdan kurtarması maksadıyla kendisine bir yönetici seçmektedir. Bu kişi halkın güvenliğinden sorumlu olmakla birlikte tüm yönetim yetkilerine de sahip olmaktadır. Ona göre, bazı toplumlarda tüm yetkileri elinde bulunduran bu kişi bir tirana dönüşebildiği gibi halka buyruklar veren bir diktatöre de dönüşebilmektedir. Machiavelli'ye göre büyük bir devlet isteniyorsa bunu sağlayacak olan en büyük etmen diktatörlük makamı olmaktadır. Bu kurumun var olmaması devletin tehlikelerle karşılaştığında üstesinden gelemeyeceğini belirtmiştir. Dolayısıyla bu süreçlerde yönetim erkine geniş yetkiler vermek yerinde olacaktır. Ona göre iyi bir yönetim sağlanmak isteniyorsa ayrıca geniş yetilere başvurulmasının yolu her daim açık olmalıdır. Çünkü acil durumlarda ve beklenmeyen hadiselerde hızlı karar verilmesi gerektiğinden uygulanan bu yöntem oldukça gereklidir. Ancak normal zamanlarda ki yasaların böyle durumlarla baş edemeyecek kadar yavaş işlemesi ile uzayıp giden prosedürler bu denli hızlı hareket edilmesine engel olmaktadır. Diktatörlük makamı tam da bu sebeple önem arz etmektedir. Yazarın asıl üzerinde durduğu konu ise bu durumun sürekli hale getirilmemesi ve düzenin gelmesiyle diktatörlükten de vazgeçilmesidir³⁶.

Machiavelli 'ye göre, toplum ile iktidarın ilişkileri bir bütünü oluşturmaktadır. İktidar, kendi içerisinde değerler ve ilkeler ile büyüyen bir emir komuta ilişkisi barındırır. Gücün fiziki olması artık zorbalık anlamını taşımaktadır. Bu sebeple gücün kullanımında ölçülü davranılması gerekmektedir. İktidarın elindeki gücün kaynağı otoritedir. Machiavelli'nin düşüncesine göre devletin çıkarları her daim üstündür³⁷.

Machiavelli olağanüstü durumlarda ayrıca devlet adamlarına da yönetimi nasıl ele alacakları ve doğru yönetimin nasıl olduğu konusunda düşüncelerini dile getirmiştir. Olayların çözümünü nedensellik çerçevesi içerisinde ele almıştır. Olağanüstü hal uygulamalarını açıklarken Roma Cumhuriyeti dönemini örnek göstermiştir. Romalılar gelebilecek tehlikelere karşı önlemler alınması için yönetim gücünü bir diktatöre vermektedir. Machiavelli yasalara uygun olan bu diktatörlüğün keyfi uygulamalara yol

³⁶ Behçet, s.27.

³⁷ Sıtkı Karaca, **Machiavelli, Carl Schmitt ve Siyasal İktidar**, Alter Yayıncılık, Ankara, 2013, s.141.

açmayacağını ve cumhuriyete zarar vermeyeceğini belirtmektedir. Çünkü yasal sınırları belli olan diktatörlükte amaç devletin bekasıdır ve sürekliliği yoktur³⁸.

Ayrıca Machiavelli için diktatörlük makamı sadece yasa yapmayı değil aynı zamanda ceza vermeyi de içermektedir. Cumhuriyet içerisinde acil haller ile başa çıkmak oldukça meşakkatlidir. Çünkü belirli bir düzen ve sistem vardır. Bu süreçte yasalar ve hukuk değişime uğrayabilmektedir. Machiavelli için olağanüstü bir halin gerekli kıldığı durumlarda halkı bırakıp yasanın varlığını korumaya çalışmak cumhuriyet için son derece yıkıcı olmaktadır³⁹. Ona göre, kriz hallerinde yönetimin diktatöre geçmesi, yasalarla önceden belirtilmelidir. Bu durum hem halkı hem devleti hem mevcut düzenin yeniden sağlanması için gereklidir.

2.2.4. Carl Schmitt Açısından Olağanüstü Hal

Carl Schmitt (1888-1988), hukuk alanında çalışmalar yapan ve Bonn Üniversitesi'nde profesör olarak görev almış, siyaset ile de ilgilenmiş olan bir hukukçudur. Almanya'nın Weimar Anayasası'nı hazırlamada katkıları oldukça büyük olmuştur. Bunun yanında devleti açıklama da "Siyasal Kavram"⁴⁰ kullanmış ve anayasanın açıklamasını yapmıştır⁴¹.

Carl Schmitt' in olağanüstü hal durumları ile ilgili ileri sürdüğü düşüncelerini anlamak için öncelikle istisna, egemen ve karar verme kavramlarının Schmitt için ne anlama geldiğine bakmak gerekir. İstisna halini normal düzenden farklı olarak gelişen olaylar olarak tanımlarken genel itibariyle istisna hali ile ilgili görüşlerinde egemen kavramından bahsetmiştir⁴². Egemeni yasalardan üstün görmüştür. Ona göre kaos ortamlarından devleti çekip çıkarabilecek tek bir kişi vardır oda egemendir. Ancak egemen için özel bir kişi tespit etmemiştir. O sadece olağanüstü durumlarda alınacak tedbirler ile yapılacak sınırlamalar için karar vericinin tek bir kişi olmasını

³⁸ Asım Celeb, "Niccolo Machiavelli Bağlamında Siyaset ve Ahlak İlişkisinin İncelenmesi," Hitit Üniversitesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çorum, 2018, s. 134.

³⁹ Behçet, s.10.

⁴⁰ 1927 yılında çıkardığı en önemli eseridir.

⁴¹ Ece Göztepe, "Bir Klasik Eser Olarak Carl Schmitt'in Anayasa Öğretisi", **İÜHF**, Cilt LXXIII, Sayı 1, 2015, s. 137.

⁴² "Burada ortaya çıkan (şey), istisna kavramının hukukun ayrı, hususi ve otonom bir tanımı için yerinde bir kavram olduğu gerçeğidir. (...) Schmitt sınırdaş kavram olarak istisnayı, hukuk olgusunun somut bir sınır işareti olarak düşünmektedir. İstisna, kurucu nitelikte olduğu müddetçe temel bir kavramdır, çünkü istisna, hukuk alanının sınırlarını tespit eden ve çizen kendi kendine yeten bir ölçüttür." Enes Güran, "Carl Schmitt: Olağanüstü Halde Hukuk", **Felsefe Arşivi**, Sayı 46, 2017, s. 36.

savunmuştur. Bunun yanında bu süreç içerisinde anayasaya uyulmamasını meşru görmüş bunun sadece bir süreliğine olduğunu anlatmaya çalışmıştır⁴³.

Schmitt için egemen, olağanüstü halde karar verendir. Daha açıklayıcı bir ifadeyle egemen, olağandışı durumu yaratan, karar veren ve böyle durumlarda var olabilir. Ona göre olağanüstü zamanlarda uygulanabilecek herhangi bir yasa bulunmamaktadır. Egemenin karar veren olması ile yasaların ve denetimin bu süreçte sınırlanabiliyor olması, bazen keyfi kararların da alınabilmesinin önünü açmaktadır. Fakat bu keyfi kararlar meşru olmamakla birlikte olağandışı olan halleri içinden çıkılmaz bir sürece sürüklenmesine neden olmaktadır⁴⁴.

Egemenin düzeni yeniden sağlama adına yaptığı tüm sınırlamalar kendi gücünün bir göstergesidir. Salt bir güç olan egemenin gücü yasayı değiştirmek ya da kaldırmak hatta yenisi yapmak için bir nedene ihtiyaç olmadığını da göstermektedir. Ancak bu gücünde bir sınırı vardır. O da aşırıya kaçılmamak ve sadece devletin bekası için kullanmaktır. Schmitt'in tanımına göre; egemen, hukuk ve istisna arasında duran, düzen karşıtları ile mücadele eden ve yeni sistemi sağlam bir şekilde tesis etmeye çalışan bir güçtür⁴⁵.

Egemenin karar alma yetkisinden anlaşılması gereken hem yasanın yapılması hem de uygulamasıdır. Karar alma Schmitt'e göre hukuki düzenin iki ayrı dalından biridir. Diğerisi ise normlardır. Fakat karar almayı normlardan daha üstün görmektedir. Bunun sebebi normların olağan olmayan durumlarda uygulanabilmesinin mümkün olmamasıdır⁴⁶.

Schmitt'e göre olağanüstü hal, hukukun var olabilmesi ve yıkılmaması için gerekli olan bir süreçtir. Olağanüstü olarak tanımladığı doğal afetlerden kaynaklı olan haller değil, daha çok sosyal anlamda bir kargaşa halinin mevcut olması durumudur⁴⁷. Ayrıca diktatörlüğün de kaynağı anayasa olduğu için meşru görmektedir. Bunun yanında bir de egemen diktatör vardır. Egemen diktatörün yetkileri halk tarafından verilmekle birlikte yasaları tamamen kaldırma ile askıya alma gibi yetkileri

⁴³ Göztepe, s. 140.

⁴⁴ Kardeş, s. 16.

⁴⁵ Ömer Faruk Gök, "Schmitt ve Benjamin: İki Olağanüstü Hal", **Hukuk Kuramı Dergisi**, Cilt 4, Sayı 3 (2017), s.10.

⁴⁶ Kardeş, s.14.

⁴⁷ "Protestan bir ilahiyatçı şöyle der: 'İstisna, hem genel olanı (külli) hem de kendisini açıklar. Genel olan hakkında doğru dürüst bir inceleme yapılmak istenirse, ihtiyaç duyulan tek şey, gerçek bir istisnayı bulmaya çalışmaktır. (Çünkü) İstisna, her şeyi genelden çok daha açık bir şekilde ortaya çıkarır. (...) Eğer (istisnalar) açıklanamıyorsa, genel de açıklanamaz. Çoğu zaman bu güçlüğün farkına varılmaz, çünkü genel, tutkuyla değil, rahat bir yüzeysellikte düşünülür. Buna karşılık istisna, tümeli yoğun bir tutkuyla düşünür.'" Güran, s. 37.

bulunmaktadır. Buna karşın devlet başkanı görevi sebebiyle devletin başındadır. Her ne kadar görevli diktatör olarak anılsa da onun anayasayı değiştirme ya da kaldırma gibi bir yetkisi bulunmamaktadır⁴⁸.

Egemenin icraatları, taahhütleri çiğnenememekte fakat kişilerin ihtiyaçlarına göre değişebilmektedir. Schmitt, egemenin mevcut hukuk yapısının dışında olduğunu düşünmektedir. Fakat egemen hukuktan çok başka bir konumda da değildir. Bunun anlamı egemenin karar verici olması her ne kadar istisnai halleri için geçerli olsa da aslında olağan düzen de bir şekilde ona aittir⁴⁹.

Schmitt olağanüstü halin meydana gelmesinde hukuki sistem içerisindeki bir eksikliğin sebep olduğunu düşünür ve ona göre bu eksiklik düzendir. Düzen kavramını, toplumun halk olabilmek adına bir araya gelmesiyle oluşturduğu bir siyasi birlik olarak tanımlar. Siyasi birlik yok olursa o zaman savaş olasılığı gün yüzüne çıkar. Bu eksikliği giderecek olan yine egemendir. Egemenin vereceği kararlar ve uygulayacağı yöntemler önceden belirlenemez. Çünkü olağanüstü hal ani gelişen acil bir durumdur. Ne sebeple meydana geleceğini ve neler getireceğini önceden kestirmek mümkün değildir⁵⁰.

Egemen bu süreçte kararlarını olması gerektiği gibi verir. Siyasi birlik için verilen kararlar arasında bireylerin kendilerini feda etmelerini istemesi bile meşrudur. Ayrıca bir istisna durumunun ortaya çıkmasına sebep olanlar arasında parlamentarizmin de olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu yönetim biçimi artık siyasi partilerin çıkarlarına hizmet etmektedir. Milletvekilleri artık seçmenini değil kendi çıkarlarını düşünmektedir. Kamu yararı artık ikinci plana atılmaktadır. Bu sebeple halk bazı propagandalara yeltenebilmekte ve bu da kaos ortamının oluşmasına neden olmaktadır⁵¹.

Son olarak yazar olağanüstü halleri iktidar sorunu olarak da görmektedir. İstisnai haller onun için kaidenin haklı çıktığını ispatlayan durumlardır. Çünkü böylesine zorunlu durumlarda mecbur kalınmasıyla amaca ulaşmak için yapılacak her şey mubah olarak görülecektir. Olağanüstü haller devletin otoritesinin gerçek yüzünü göstermektedir. Öyle ki egemen bu noktada hukuk dışı olarak kendi otoritesini yerleştirir. Bu düşüncenin altında yatan etken Schmitt'in egemeni biraz da tanrının

⁴⁸ Enes Güran, "Carl Schmitt'in Siyaset ve Hukuk Kuramında Otonom Tezi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Şehir Üniversitesi, Mayıs, 2016, s.106.

⁴⁹ Karaca, s.192.

⁵⁰ Ali Emre Zeybekoğlu, "Carl Schmitt'in 20. Yüzyıl Devlet ve Siyaset Kuramına Katkısı", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2009, s.34.

⁵¹ Bahadır Türk, "Radikal Demokraside Siyasal Temsil Sorununu Carl Schmitt Üzerinden Düşünmek" **Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, Sayı 27, (2016), s. 171.

kudreti olarak görmesindendir⁵². Ancak şu nokta unutulmamalıdır ki istisnalar hukuk dışı değildir. İstisna durumları yasalarda yer alır ve onun bir parçasıdır.

2.2.5. Walter Benjamin Açısından Olağanüstü Hal

Walter Benjamin (1892-1940), genellikle edebiyat alanında eser vermesine rağmen "Topyekûn Seferberlik"⁵³ başlıklı eserde anlattığı I. Dünya Savaşı Dönemi ile savaş ve savaşı yönetebilme ile ilgili düşüncelerine değinmiştir⁵⁴.

Walter Benjamin ve olağanüstü hal arasındaki bağ, şiddet konusundan kaynaklanmaktadır. Benjamin için şiddet bir ölçüttür. Bu ölçütün kullanılma biçiminin, adil bir amaç için mi yoksa adil olmayan amaçlara araç olmak için mi olduğu, Benjamin'in tartışma konusudur. Şiddet, araç olarak kullanılırsa yasa koyucunun çıkarlarına hizmet eder nitelikte olacaktır. Doğru olan ise gücün sadece yasayı korumaya yönelik kullanılmasıdır. Yazar, şiddetin gerekliliğiyle orantılı olarak meşru sayılabileceğini belirtmiştir. Bu doğrultu da Benjamin şiddeti, "saf şiddet", "ilahi şiddet ve "devrimci şiddet" olarak üçe ayırmaktadır. Onun için şiddet yasaların ötesinde olan bir güçtür. Özellikle saf şiddet hukukun olmadığı alanlarda mevcut olmaktadır. Saf şiddetin kaynağının, toplumların her zaman ilerleme, evrimleşme sürecinde olmaları ve sürekli bir felaket, savaş içerisinde bulunmaları oluşturmaktadır. Bu ilerleme bazı toplumları özgürlüğe ya da barışa kavuştururken bazılarını ise şiddete ve barbarlığa itmektedir. Bu tür toplumlar genellikle diktatöryel rejim tarafından yönetilmektedir⁵⁵.

Benjamin, Schmitt'in ileri sürdüğü egemenlik teorisine de ekleme yaparak egemenin bulunduğu yerde olağanüstü halin kaynağının ilahi şiddet olduğunu belirtmektedir. Bu ilahi şiddet iktidar ilişkilerini özgürleştirerek yaşam ile hukuku düzenleyerek korumaktadır. Aslında ilahi şiddetin amacı halkın özgürleşmesi ve şiddetin ortadan kalkmasıdır. İlahi şiddet olarak kastedilen ile ortadan kaldırılan şiddet aynı şey değildir. İlahi şiddetin kaldırdığı iktidarın halk üzerindeki şiddetidir. Devrimci

⁵² H.C. Bernd Rüthers, "20. Yüzyılın Siyasi Düşünürü: Carl Schmitt", Çeviren. Hüseyin Özcan, Muaz Şeker, **KHUKA**, Eylül, (2006), s. 138.

⁵³ Makale sekiz ayrı yazar tarafından 1930 yıllarının siyasi ideolojilerini ve savaşçı kimlikleri kaleme almak maksadıyla yazılmıştır. Ünsal Oskay, "**Walter Benjamin Üzerine**", Der Yayınları, İstanbul 1995, s.54.

⁵⁴ Oskay, s.54.

⁵⁵ Benjamin, çözüm üretme konusunda her daim şiddetin gerekli olduğunu ileri sürmemiştir. Şiddetin kullanılmayarak da gerçekleştirildiği yöntemler bulunmaktadır. Ona göre en iyi çözüm şiddetin dışarıda bırakılarak gerçekleştirilen müzakere yöntemidir Behçet, s.16.

şiddeti ise kurulan yasaları kaldırmak ya da yeniden kurmak amacı ile egemene karşı gerçekleştirilen şiddeti ifade etmektedir⁵⁶.

Olağanüstü hal için öngörülen uyum yasaları Benjamin için uydurmadan ibarettir. Ona göre istisna halinin ve normların ayrı olarak düşünülmesi demek, olağanüstü halin kural olup olmadığının ayrımının yapılamayacağı anlamına gelmektedir. Böyle bir durumda sadece saf şiddet mevcuttur. Saf şiddetin olağanüstü hal ile ilişkisi yasa ve kuralsızlığın ilişkisine benzemektedir. Her iki durumda da insanlar özgürlükleri için saf şiddete başvurmaktadır. Ancak şu da vardır ki olağanüstü halin kural olmaması gerekir, siyasal sistemi ayakta tutmak için en önemli etken budur⁵⁷.

Benjamin, Schmitt'ten farklı olarak olağanüstü hal için ayrıca bir karar verilmesine gerek olmadığını savunmaktadır. Çünkü ona göre olağanüstü hal karar verilecek bir şey değildir ya ani gelişen ya da zamanla olan bir durumdur. Benjamin'e göre egemen, olağanüstü hali ilan edebilir fakat şiddetin karşısında ne kadar ayakta kalabileceğini ya da düzenin ne zaman sağlanacağını tahmin edememektedir. Bu sebeple karar vericinin verdiği kararlar gerçekçi değildir⁵⁸.

Savaş anında gerçekleşen şiddet ise doğal amaçlara hizmet eden hukuki krizlerin aksine daha çok cebri şiddetlerdir. Öyleyse cebri şiddet dışındakiler hukuk yaratmakta ve bir amaca bağlanmaktadır. Bu şiddet türü genellikle devletleri ürkütmektedir. Çünkü bu şekilde devletler şiddeti hem kabul etmiş olacak hem de yaratacağı hukuka uymak durumunda kalacaklardır. Fakat Benjamin'in şiddetinin amacı, hukuk kurmak değil onu korumaktır⁵⁹.

Şiddet, her daim her toplumda kendini gösterir ancak Walter Benjamin'in şiddeti daha çok düzeni sağlamakta, korumakta ve muhafaza etme amacıdadır. Onun için düzen ile birlikte yasalarda oldukça mühimdir. Olağanüstü hal gibi ne olacağı kestirilemeyen durumlarda şiddet bir tehlikeleri önleme aracıdır. Bunun yanında olağanüstü hallerin geçici olması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre, kural haline getirilen olağanüstü halde bir zaman sonra şiddetin boyutu artarak ve düzen sağlayıcı değil düzen bozucu boyuta ulaşmasına neden olmaktadır.

⁵⁶ Aykut Çelebi, Walter Benjamin Şiddetin Eleştirisi Üzerine, **Metis Defterleri**, İstanbul, 2010, s. 39.

⁵⁷ Çelebi, s. 200.

⁵⁸ Gök, s.7.

⁵⁹ Çelebi, s. 225.

2.2.6. Giorgio Agamben Açısından Olağanüstü Hal

İtalyan felsefesi üzerine düşünen yazar *Giorgio Agamben* (1942---), aynı zamanda bir eğitimci de olarak felsefe alanında bir çok eser vermiştir. Olağanüstü hal ile ilgili olarak kaleme aldığı “*İstisna Hali*” eserinde olağanüstü halin belirsizlik noktasından bahsetmiştir⁶⁰.

İstisna halini tanımlamada Agamben’de Roma hukukunu örnek almıştır. Roma hukukunda olağanüstü hallerde hukukun durdurulması ve yasasızlık söz konusu olmaktadır. Bu durum beraberinde bir belirsizlik halini meydana getirmektedir⁶¹. Gerçekten de bu zamana kadarki istisna hallerine bakıldığında büyük bir bölümünün nedeni iç savaşlar olmuştur. Çözümü uzun süren bu iç savaşlar, sonunun ne olacağını belli olmadığı bir belirsizlik konumuna gelmiştir. Bu belirsizlikler artık kalıcı hale gelerek ve aynı zamanda yasallaşarak Agamben’nin kalıcı olağanüstü hal tezini oluşturmuştur. Önceleri sadece bir dururumdan ibaretken şu an yönetim biçimine evrilmiş olması anayasal sistemlerde değişiklikleri de beraberinde getirmiştir⁶². En büyük değişiklik ise dengesizlik noktasının artık olağanüstü hal olarak adlandırılması olmuştur. Bu duruma dengesizlik denmesinin sebebi ise hukuk ve siyaset arasında bir yerde bulunuyor olmasıdır. Önemi yönetimdeki iktidarı sınırlandırmasından ve yasayı koyan ile koruyan arasındaki belirsizlikten almaktadır. Diğer yandan olağanüstü hal, sürekli bir savaş olacağı endişesi yarattığından iktidar üzerinde bir tedirginlik etkisi de oluşturmaktadır⁶³.

Agamben ’in, konuyla ilgili en çok üzerine durduğu kavram olağanüstü halin kalıcılığıdır. Ayrıca bu halin kendine has ve öznel olduğundan bahsetmektedir. Olağanüstü halin, ortaya çıkmasının belli bir tarihi veya nedeni yoktur. Hukukun içerisinden çıkarak onun kurallarına bağlı olmakla birlikte hukuk devleti ile istisna arasında bir bütünlük oluşturmaktadır. İstisna halinin anayasada düzenlenmiş olması onun kalıcı olmasına neden olmaktadır. Kalıcı olmuş bir istisna halinde ise sürekli askıya alınmış bir hukuk söz konusudur. Bazı devletler anayasaları ile belirledikleri istisna halinin sınırlarını yine anayasa ile düzenlemektedir. Fakat Agamben’e göre böyle bir durumda hukukun var olabilmesi mümkün değildir. Ayrıca anayasada

⁶⁰ Agamben s. 7.

⁶¹ Onur Kartal, “Giorgio Agamben”, Kurtul Gülenç (Ed), **Siyaset Felsefesinin Tarihi Platon’dan Zizek’e**, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2013, s. 845.

⁶² Giorgio Agamben, **İstisna Hali**, Çeviren Kemal Atakay, Otonom Yayıncılık, İstanbul, Şubat, 2006, s. 10.

⁶³ Güven Gürkan Öztan, Egemen B. Bezci, “Türkiye’de Olağanüstü Hal: Devlet Akli, Askerler ve Siviller”, **Mülkiye Dergisi**, Sayı 1, (2015), s. 161.

belirlenmesinin sebebi de yasalar yardımıyla devlet şiddetinin önüne geçmektir. İstisna halinin normal zamanlardan farklı olarak Parlamentoda olan yasama yetkisi de hükümete geçmektedir. Agamben için bu oldukça istisnai bir durumdur⁶⁴.

Olağanüstü halin bir rejime dönüşmesi Agamben'in desteklediği bir durum değildir. Agamben'e göre olağanüstü hal, hukukun düzeni tekrar sağlamak maksadıyla askıya alınmasını ifade etmektedir. Ancak askıya alma ifadesi tamamen ortadan kaldırma anlamı taşımamaktadır. Çünkü bu, mevcut sistemin de değişmesine neden olacaktır. Olağanüstü hal rejimlerinde yönetimi elinde bulunduranlar hukuku tamamen yok sayarak yetkilerini çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Bu da birçok yasaya aykırılık ve hak ihlallerini beraberinde getirecektir. Oldukça yanlış olan bu yöntemler sonucunda olağanüstü hal amacından saparak yönetimdekilere hizmet eder bir vaziyete dönüşecektir⁶⁵.

2.3. Olağanüstü Yönetim Teorileri

Roma döneminden bugüne kadar olağanüstü hal kavramıyla ilgili birçok teori ileri sürülmüştür. Daha derine inerek öncelikle devlet olma düşüncesinden kaynaklanan teorilere bakılacak olursa Aristo'nun devleti bir aileye benzettiği görülür. Devlet yönetimi onun için bir ailenin yönetimi gibidir. Ailenin başındaki baba, fertlerin haklarını sınırlayabilen onları yöneten bir otoriteye sahiptir. Baba ailede devletin başı gibi yönetimden ve idareden sorumludur. Bir başka teori olan, kuvvet ve mücadele teorisinde ise zarureten kaynaklı olarak, güçlünün güçsüz üzerinde var olan otoritesinden bahsedilir. Bu teoriler devletin yaptığı girişimlerin yasalara aykırı olmadığını savunur. Çünkü devletin uyguladığı yöntemlerde amaç, kendisini ve düzenini korumak, ayakta kalınmasını sağlamaktır. Düzenin korunma ihtiyacı insanların zamanla birlik olmaktan çıkıp bencil olmaya başlamaları, çıkarları doğrultusunda yaşayarak bu doğrultudaki isteklerinin onları savaşa doğru sürüklemesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple kaos ortamını dinginleştirecek bir yöneticiye ihtiyaç duyulmuştur. Tüm toplumun ihtiyacı olması sebebiyle de kendi aralarında bir

⁶⁴ Aysegül Kars Kaynar, "Jean-Claude Paye'de Hukuk ve Olağanüstü Hal Rejimi", **Multidisipliner Çalışmalar-3**, Gece Kitaplığı, Ankara, (2018), s. 248.

⁶⁵ Agamben eserinde olağanüstü halin anayasal diktatörlük olarak anılmasının yanlış olduğu görüşü üzerinde durmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasında uzunca süre ilan edilen bu hal yönetim şekli olarak düzenlenmesine sebebiyet vermiştir. Fakat bu durum sadece tehlike ortamına karşı öncesinde düzenlenmiş olan kuralların gerektiği anda uygulamaya konmasının ibaretti. Agamben s. 27.

sözleşmenin yapılmasını uygun görmüşlerdir. Siyasi sözleşme de denilen bu sözleşmeyle birlikte yönetim erki bir aileye ya da meclise verilmiştir. Birçok yetkisi ve gücü olan bu yönetici, bazı düşünürlere oldukça mantıklı gelse de bazıları için sakıncalı görülmüştür⁶⁶.

Olağanüstü yönetim elbette ki yalnızca olağanüstü halden ibaret değildir. Fransız devrimi ile birlikte sıkıyönetim terimi de artık kullanılmaya başlanmıştır. İlk olarak düzenlendiği Napolyon'un kararnamesinde, gerektiği vakit sivil otoritenin yetkilerinin, asker ve polis gibi kolluk yetkililerine geçeceği ve yetkilerinin genişletileceği düzenlenmiştir. Ayrıca yasaların askıya alınabilmesinin düzenlenmesi de ilk olarak "8. Yılın 22 Frimaire'inde" anayasaya girmiştir⁶⁷. Bunun yanında 1814 tarihli "Charte"nin 14. maddesinde; egemene devletin güvenliği için ne gerekiyorsa yapması yetkisi verilmiştir. Sıkıyönetim halinde savaş halinde olduğu gibi yetkilerin askeri otoriteye geçiyor olması ve olağanüstü halde sivil otoritenin yetkilerinin genişlemesi ile her iki halde de özgürlüklerin sınırlanabiliyor olması iki yönetim için istisna hali olarak anılmaya başlanmıştır⁶⁸.

Olağanüstü halin anayasa ile düzenlenmiş olması iktidara hukuku sınırlama imkanı vermiştir. Ancak uygulama kısmında sınırlamaların nasıl yapılacağı ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır. Bu konuya açıklık getirecek olan ise bahsedilecek olan teorilerdir. Olağanüstü yönetimini açıklayan dört tane teori mevcuttur. Bunlar "siyasi teori", "zaruret hali teorisi", "meşru müdafaa hakkı" ve "anayasa geleneği" teorileridir. Meşru müdafaa geleneği genel hatları itibariyle zaruret hali teorisiyle benzerlik gösterirken anayasa geleneği teorisi ise konumuzu açıklama da yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple çalışmada sadece zaruret hali teorisi ile siyasi teori açıklanırken, diğer iki teorinin tanımlanmasıyla yetinilecektir.

⁶⁶ Hasan Tahsin Fendoğlu, "Türk Anayasa Hukukunda Olağanüstü Hal Kavramı ve Bu Konuda İleri Sürülen Teoriler", **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 5, (1992) s. 197.

⁶⁷ Fransız Anayasasının 92. maddenin düzenlenmesine göre, "Devletin güvenliğini tehdit edebilecek silahlı ayaklanma ya da kargaşalar hâlinde, yasa kendi belirlediği yerlerde ve kendi belirlediği süre boyunca anayasa egemenliğini askıya alabilir. Bu tür durumlarda, bu askıya alma, eğer yasama gücü tatilde ise, geçici olarak bir hükümet kararnamesiyle aynı kararnamenin bir maddesiyle yasama gücünün hemen toplantıya çağırılması koşuluyla ilan edilebilir. Agamben, s.14.

⁶⁸ Agamben s. 15.

2.3.1. Zaruret Hali Teorisi

Zaruret hali teorisi on dokuzuncu yüzyıldaki gelişmelerle birlikte Almanya’da ortaya çıkmıştır. Genel olarak bir bireyin, kendisine yönelik saldırılara karşı vücut bütünlüğünü ya da itibarını, onurunu korumak maksadıyla gösterdiği tepkilerin meşru müdafaa hakkı sayılması gibi, devletler için de bütünlüğünü zedeleyecek tehlikeler anında uyguladığı yöntemler zaruret hali sayılmaktadır. Savaş, deprem, ayaklanma gibi olaylarla kamu düzenine karşı tehdit oluştuğunda hükümetin hızlı kararlar vermesi, kanunlarda değişiklik yapması ya da yasalara aykırı hareket etmesi zorunluluk sebebi olduğundan meşru görülmektedir⁶⁹.

Zaruret hali teorisini etkileyen faktörler arasında siyasi partiler, anayasaların şekilleri, devletlerin yapısı ve siyasi rejimleri bulunmaktadır. Ancak doktrinde oldukça tartışılan bir mevzudur. Çünkü bu teoriyi kabul eden yazarlar olduğu kadar reddeden yazarlarda mevcuttur. Onlara göre yasalara uymamak hukuk devleti ilkesine ters düşecektir. Aynı zamanda hak ve hürriyetlerin güvencesine olan inançta kırılacaktır⁷⁰.

Hukuk sisteminde olağanüstü hal tanımlanırken zorunluluk hali ile çok fazla bağdaştırılmıştır. Buna göre devletin kendini koruma mecburiyeti onun doğal hakkıdır. Agamben de ‘‘Zorunluluk hiçbir yasa tanımaz’’⁷¹ diyerek zorunluluk halinde ya yasalara uyulmadığı ya da gerekirse yasa yaratıldığı üzerinde durmuştur.

Bu görüşler çerçevesinde, zaruret hali yaklaşımının savunucuları arasında bulunan Georg Jellinek ve Santi Romano önemli isimlerdendir.

2.3.1.1. Georg Jellinek Açısından Zaruret Hali Teorisi

Georg Jellinek (1851-1911), hukuk ve siyaset ile ilgilenen felsefeci yazar devletin toplumsal ve hukuksal boyutlarını birleştirme amacında olmuştur⁷².

Jellinek devlete ait uyulması zorunlu olan hukuk kurallarına zaruret halinde uyulmamasının normal olduğunu kabul etmekte ancak hukukun dışına çıkmaktaki amacın, devletin yararı ve toplumun tehlikelere karşı korunması olması gerektiğini belirtmektedir. Örneğin sokağa çıkmama yasağı zorunluluk nedeniyle bireylerin

⁶⁹ Agamben, s.36.

⁷⁰ Seçkin Yavuzdoğan, ‘‘1982 Anayasası’nda Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim Kanun Hükmünde Kararnameleri’’, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 2003, s.5.

⁷¹ ‘‘Necessitas legem non habet’’. Agamben s.36.

⁷² Birden Güngören, **Georg Jellinek’in Hak ve Devlet Kuramı**, Oniki Levha Yayınları, 1. Baskı İstanbul, Aralık 2017, s.5.

güvenliğini korumak amacıyla getirilen bir sınırlamadır. Bu bağlamda alınacak tedbirler yasal sayılacaktır. Jellinek için egemen tamamen sınırsız yetkilere sahip değildir. Egemenin kendisi de koyduğu kurallara uymakla mükelleftir. Bu durumda yetkileri sınırlamış olacaktır⁷³.

Devletler, bu süreçlerde kendi iradeleri doğrultusunda karar almakta bir yandan da hukuku sınırlandırabilmektedir. Çünkü hukuk, devlet için bir araçtır. Ona göre, olağanüstü bir duruma yarar sağlamayacak olan kuralların bir süreliğine askıya alınmasında sakınca yoktur. Devletin amacı toplumu korumaktır. Toplumun varlığını tehdit eden bir durum olduğunda düşünülecek olan devletin kalıcılığı değil toplumdur⁷⁴.

Hükümet toplumun haklarına ne olursa olsun saygı göstermelidir. Böylece halk ve devlet arasında bir güven oluşacaktır. Devletin uygulamalarını kötü niyetle yapabileceği ihtimaliyle kısıtlamak onu köreltmek anlamına gelmektedir. Oluşacak durumlar önceden kestirilemediğinden devlet her an her tedbiri alabilmektedir. Dolayısıyla hükümet her zaman yasaya uygun davranacak diye bir kaide olamamakla birlikte zaten devletin ne zaman uyacağı ne zaman uymayacağını belirleyen bir kural da yoktur⁷⁵.

Jellinek'in düşüncesi özetlenecek olursa olağanüstü durumlar planlanabilen, hazırlıklı olunan haller değildir. Bu sebeple devlet zor durumda kalacağından hukuka aykırı tasarruflarda bulunabilmektedir. Ancak bu tasarruflarını kanunla yapmalı, devlet sınırını bilmeli ve bir yasayı kaldırması gerekirse yerine daha uygun bir yasa yerleştirilmelidir. Bu doğrultuda zorunluluk halinde yasalara uyulmamasını haklı bulmaktadır⁷⁶.

2.3.1.2. Santi Romano Açısından Zaruret Hali Teorisi

Santi Romano (1875-1947), istisna halinin hukuk düzenine dahil edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Olağanüstü halin zorunluluktan kaynaklandığı üzerinde durmaktadır. Ona göre zorunluluk durumlarının, yasalar ile önceden belirlenmesi

⁷³ Emrah Köksal, "Savaş Rejimi Olarak Olağanüstü Hal: İstisna Hali", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Polis Akademisi GBE, Ankara, 2013, s.11.

⁷⁴ Fendoğlu, s. 198.199.

⁷⁵ Burak Ülman, "Türkiye'de Yasama ve Olağanüstü Hal Uygulaması: 1987-1996", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 1997, s.12.

⁷⁶ Jellinek'e göre zorunluluk hali sonucu meydana gelen olağanüstü hal anayasal bir düzenin kurulması ya da değiştirilmesi durumunda yasa dışı olarak ortaya çıkan fakat anayasal ve hukuki olan bir düzenlemedir. Agamben s.36.

mümkün değildir. Çünkü bu gibi durumlar beklenmedik bir anda gerçekleşmektedir ve disiplin edilmesi oldukça zordur⁷⁷.

Romano'ya göre zaruret hali teorisinde hukukun askıya alınması hukuka aykırı değildir. Hatta olması gerektirir. Çünkü zorunluluk hali meydana geldiğinde başka bir zorunluluk doğuracaktır. Örneğin devletin ve anayasasının bir devrim sonucu oluşması bozulan düzeni sağlama ve dağılan toplumu yeniden bir araya getirme gerekliliğinden ötürü bir zorunluluk nedenidir. Zaruret hali hakkında çalışmalar yapan Romano zorunluluk durumunun belli bir zamanının olmadığını ve tekrar gün yüzüne çıkabileceğini belirtmektedir. Buna göre yasalar her zaman üstündür fakat uygulanması gereken zamanlar farklıdır. Mevcut düzenle ilişkili olan zorunluluk halinde gerçekleşen eylemler amaçtan sapabilir. Burada önemli olan uygulanacak metotların hem ahlaki olarak hem de siyasi olarak analiz edilmesidir⁷⁸.

Ona göre; olağanüstü halin zamanla meşru görülmesi zorunluluk halinin de olağanüstü hal içerisinde bir kaçış yolu olmasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda hukuku kaldırmak, değiştirmek ve yenisi yapmanın bir hak olduğu düşüncesi yaygın hale gelmiştir.

Romano için zorunluluklar yasalardan daha üstün bir konumdadır. Çünkü o an meydana gelmiş olan bir kaosun içinden çıkılabilmek adına yapılması gereken neyse o yapılmıştır. Zorunluluk halinin de gereği budur. Ancak üzerinde durulması gereken konu zaten hukukun en başta yaratılmasının da bir zorunluluğa bağlı olmasıdır. Hem aynı sebeple meydana gelmiş hem de aynı sebeple askıya alınmıştır. Ancak unutulmamalıdır ki hukuk böyle bir süreçte var olduysa kendi varlığının devamı için yine aynı metodu kullanmak durumunda hep kalacaktır. Önemli olan hukuk ile eylem arasında bir bağlantı olmasıdır⁷⁹.

Dolayısıyla bu teoride uygulanacak tasarrufların nedeninin her zaman mecburiyet olması gerekmektedir. Başka bir yolu olmadığı için eylem gerçekleştirilmiş olmalıdır. Hukuk ile zaruret hali her zaman iç içe olan durumlardır. Bu sebeple birbirleri her zaman tamamlayacaklardır. Yazarlar zorunluluk gerekçesine dayansalar da her daim ölçülü şekilde hareket edilmesi ve amaçtan sapılmaması gerektiği konusunda ortak noktada buluşmuşlardır.

⁷⁷ Agamben s. 37.

⁷⁸ Vaiz, s.20-22.

⁷⁹ Feysel Taşçier, "Hukukun (Si)yasal Kaynağı Olarak Egemenliğin İki Yüzü", **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 7, (2009), s.56.

2.3.2. Siyasi Teori

Siyasi teorinin bir diğeri ismi İngiliz Amerikan-Fransız teorisi. Siyasi teori, zaruret hakkı teorisi gibi beklenmeyen olağanüstü süreçlerde yasalara uymamayı meşru kabul etmemekte, zaruret hali teorisini desteklememektedir. Nitekim yasalara uyulmamasının bir hak olduğu düşüncesine karşı gelmektedir. Siyasi teoriye göre önce hukuk dışı olarak alınan tedbirler daha sonra bir düzenleme yapılarak ya da yeni bir yasa çıkartılarak hukuka uygun hale getirilebilmektedir⁸⁰. Bu teorinin öncüleri arasında John Locke ile Montesquieu bulunmaktadır.

2.3.2.1. John Locke Açısında Siyasi Teori

John Locke (1632-1704), felsefi ve siyasal yapıtlar veren yazar birçok devlet kurumunda görev almıştır. Doğa yasalarını kabul eden yazara göre herkesin kendisi savunma hakkı vardır ve bu doğrultuda doğa yasalarını uygulamış olmaktadır. Fakat bu hakkı kullanırken fazla özgürlükçü olmak savaş durumunu da doğuracaktır demektir. Locke de insanların bu savaş durumundan kurtulmak için toplumu oluşturdıkları üzerinde durur. Ancak toplumun uygar olması gerektiği belirterek bir buyruk altına köle gibi girmelerini doğru bulmamıştır. Bu sebeple yasa yapma, uygulama ve uymayanları cezalandırma organlarının birbirlerinden ayrı olması gerektiğini savunmuştur⁸¹.

Locke, kamunun yararının her şeyden üstün olduğunu savunurken kamunun korunması adı verilen yetkilerin ayrıcalık olduğunu ve sorgulanmaması gerektiğini belirtmektedir. Dikkat edilmesi gereken konunun ise zaruret halinde de olduğu gibi yetkilerin çıkarlar doğrultusunda kullanılmasının önüne geçilmesidir. Çünkü böyle bir durumda halkın yapacağı tek şey direnmek olacaktır. Bu da zaten karışık durumu daha da karmaşık bir hale getirecektir⁸².

Locke'nin düşüncesine göre kamu için yasalara aykırı hareket etmek gerekiyorsa edilmelidir. Bir savaş halinde ya da toplum için tehlike uyandıracak bir durum mevcut olduğunda önlem almada geç kalınmamalıdır. Bu sebeple yürütmenin verdiği kararlar aldığı tedbirler hemen uygulanmalıdır. Fakat yetki toplumun yararına değil de kişisel çıkarlar uğruna kullanılıyorsa o zaman halkın buna karşı çıkma hakkı vardır. Bu şekilde

⁸⁰ Fendoğlu, s. 197.

⁸¹ Locke, yargı, yasama ve yürütme yetkilerinin tek organa ait olmasının sakınca uyandıracığından bahsetmektedir. Özellikle yasama ve yürütmenin birbirlerinin alanlarına girmemeleri gerektiğini belirtmiştir. Şenel, s. 372.

⁸² Fendoğlu, s. 202.

bakıldığında aslında halka verilen bu hak, kamu yararı adına, topluma da devlete de yetkiler düştüğünü göstermektedir. Halkta gerektiğinde hukuku bertaraf edebilmekte ve kurallarına uymayabilmektedir⁸³.

Locke'nin olağanüstü hallerde tek korumaya çalıştığı halk ve onların haklarıdır. Devlet toplum için var olmakta ve her bireyin yaşamından sorumlu bulunmaktadır. Bu sebeple önce toplumun huzuru sonra devletin yararı gelmelidir. Ona göre, olağanüstü süreçlerde çözüm üretirken halk unutulmamalı ve önlemler buna göre alınmalıdır. Halkı dağılmış bir devletin savaştan çıkması herhangi bir anlam ifade etmeyecektir.

2.3.2.2. Montesquieu Açısından Siyasi Teori

Montesquieu (1689-1755), hukuk ve doğa bilimleri ile ilgilenen yazar daha sonra siyaset ile de ilgilenmiştir. Diğer yazarların aksine insanların toplumu kendilerince oluşturulmadıklarını, zor kullanılarak buyruk altına girmek mecburiyetinde bırakıldıklarından bahsetmiştir. Ayrıca her ülkenin kuralının birbirinden çok farklı olduğunu anayasalarının aynı olmayacağını belirletmiştir. Bu nedenle ona göre, her toplum kendine has özellikleri doğrultusunda yönetim biçimi seçmektedir. Dolayısıyla genel bir iyi yönetim mümkün değildir. Bunun yanında Locke gibi, o da kuvvetler ayrılığını savunmaktadır. Özellikle yasama ve yürütmenin yaygın organda olmasının sakınca oluşturacağını savunmuştur⁸⁴.

Montesquieu, hem yasama hem de yürütmenin tek bir elde olmasının özgürlük açısından tehlike yaratacağını savunmaktadır. Locke gibi oda yetkilerin amaç dışı kullanılmasından endişe duymaktadır. Buna karşılık durumun gerektirdiği takdirde hürriyetleri sınırlamaya olumlu bakmaktadır. Siyasi teori, zaruret hali teorisine karşı çıkan bir teori olmakla birlikte kanunlara aykırı hiçbir eylemin asla meşru sayılamayacağını belirtmektedir. Alınan tedbirlerin değişen şartlara göre biçimlendirilmesi siyasi açıdan daha uygun olduğunu savunarak yapılan düzenlemelerin kaos ortadan kalktığında dahi çıkartılan bir kararname ile yasallaştırıldığı üzerinde durmuştur⁸⁵. Herhangi bir kriz anında alınan bu tedbirler duruma göre değişkenlik gösterebilmektedir. Yasamanın bu eylemleri yasal göstermesi anayasa dışına çıkmak olacağından böyle bir durum demokrasiye ters düşecektir⁸⁶.

⁸³ Vaiz, s.34.

⁸⁴ Şenel, s. 385.

⁸⁵ Köksal, s.12.

⁸⁶ Fendoğlu, s.202.

Montesquieu'ya göre ilgili olsun ya da olmasın her yasanın uygulanmasına olanak sağlayan bu sistem toplum açısından güven oluşturmamaktadır. Yönetim erkini elinde bulunduranın her daim öncecilikle toplumu düşüneceği meçhuldür. Oysaki Montesquieu için kişilerin hak ve hürriyetleri oldukça önemlidir.

Genel olarak bakıldığında zaruret hali teorisinde devlet ön plandayken siyasi teoride toplumun korunması öne çıkmaktadır. Bir diğer konu olan olağanüstü hallerde yasalara uymama ise zaruret hali teorisinde haklı görülürken, siyasi teori için demokrasiye aykırılık taşıdığı gerekçesiyle kabul görmemiştir.

2.3.3. Anayasa Geleneği Teorisi

Anayasalar, kurumları, organları ve onların rolleri ile ilgili olarak görevlerini belirlediğinden ve yönetim biçimlerin düzenlediğinden önemli görülmüşlerdir⁸⁷. Anayasalar, yönetimi, organları, yetkiler ve işlemleri düzenleyen organlar arası iş birliği sağlayan ve devlet ile birey ilişkilerini düzene oturtan kurullardır⁸⁸. Dolayısıyla amacı denge sağlamak ve yol göstermektedir. Elbette ki her ülkenin anayasası kendi işleyiş biçimine göre düzenlenmiştir.

Anayasacılık geleneği eski zamanlara dayanmaktadır. Çünkü yönetim sürecinde her daim uyulması gereken kurallar düzenlenmiştir. Anayasa geleneğinin amaçları ise insanların hak ve özgürlüklerini oluşturmak, devletlere karşı bu hakları korumak ve korunmadığı takdirde cezalandırılmasını gerçekleştirmek, devletin kamu yararına faaliyet göstermesini sağlamak keyfiyeti, azaltmak ve devlet organları arasındaki iş bölümümü düzenlemek oluşturmaktadır⁸⁹. Anayasalar yazılı o olduğu gibi yazılı olmayan anayasalarda mevcuttur.

Olağanüstü hallerin ise anayasa da düzenlenmesinin nedeni, *Alexander Hamilton*'a göre; iktidarın, kendini savunma anında kullandığı yetkilerinin anayasada düzenlenerek yetkilerini aşmasının önüne geçilmek istenmesidir. Böylelikle iktidar devleti, savunken hukuk dışı tedbirlerde bulunamayacaktır⁹⁰.

Devletlerin mecbur kaldıkları ve gerekli gördükleri her an olağanüstü hale başvurmaları da artık gelenek haline geldiğinden hukuk dışı olarak görülmemektedir.

⁸⁷ "Anayasasız iktidar, haksız bir güçtür." Thomas Paine, *The Right of Man* (1795), Aktaran. Heywood, s. 373

⁸⁸ Heywood, s. 374.

⁸⁹ Atilla Yayla, "Anayasacılık, Anayasal Demokrasi ve İdeolojiler", İstanbul Ticaret Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, **Liberal Düşünce**, Sayı 66, Bahar 2012, s. 15.

⁹⁰ Agamben, s. 39.

Ayrıca bu yönetim şeklinin anayasanın sert ya da yumuşak olması yahut yönetim şeklinin başkanlık ya da parlamenter olması ile bir ilgisi olmamakta ve her anayasada da kabul görmektedir⁹¹

2.3.4. Meşru Müdafaa Teorisi

Hukuk düzenleri herhangi bir haksız saldırı olduğunda bunu engellemeye ve önlemeye kurulu bulunmaktadır. Bir birey, hayatına ve vücut bütünlüğüne karşı tehlike ile karşılaştığında ya da devlet saldırı ya da isyan gibi durumlarda kendisi savunmak zorunda kalmaktadır. Bu sebeple bazı savunma politikaları meşru sayılmıştır. Çünkü her devletin ve bireyin kendini koruma hakkı mevcuttur. Uygulanan bu yönetimler meşru savunma olarak geçmektedir⁹².

Meşru savuma hakkı, ayrıca daha genel biçimde meşru müdafaa hakkı olarak Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması'nda⁹³ düzenlenen özellikle uluslararası hukukta önemli bir yer eden terimdir. Antlaşmada düzenlenmeden önce devletlerin kendilerinin korumak maksadıyla gerçekleştirdiği eylemler korunma zorunluluk gibi kavramlar ile değerlendirilmiştir⁹⁴. Bu sebeple zaruret hali ile oldukça karıştırılan bir teori olmuştur.

Zorunluluk hali ile meşru müdafaa hakkı benzer nitelikte olsa da meşru müdafaadan yararlanılabilmesi için meşru müdafaanın kullanıldığı anda saldırı ya kişiye ya da bir başkasının hakkına yönelmiş olması ve orantılı güç kullanılarak def edilmesi gerekirken, zorunluluk halinde ise kurtarmak maksadıyla gerçekleştirilen eylemin kişinin kendisinin sebep olmadığı tehlikeyi bertaraf etmek adına suç sayılan bir fiili işlenmesini belirlemektedir. Meşru müdafaada tehlikeye karşı bir savunma gösterilirken zorunluluk halinde amaç tehlikeden korunmaktır. Ayrıca meşru müdafaa hakkında haksız bir saldırının bulunması gerekmektedir. Zorunluluk halinde ise saldırının haksız olmasına gerek yoktur⁹⁵.

⁹¹ Fendoğlu, s. 197.

⁹² Mehmet Şahin, "Yasal (Meşru) Savunma", **TBB Dergisi**, Sayı 75, (2008), s.287.

⁹³ BM Antlaşması'nın 51. maddesi; BM'e üye devletlerden birine karşı bir silahlı saldırı söz konusu olduğunda Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alıncaya kadar saldırıya maruz kalan devlet meşru müdafaa hakkını kullanabilmektedir. 24 Ağustos 1945 Tarihli 6092 Sayılı RG., **San Francisco'yla 26 Haziran 1945 tarihinde yapılmış ve imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Antlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün Onanması Hakkında Kanun**, Kanun Numarası: 4801 Kabul tarihi: 15/8/1945.

⁹⁴ Ulaş Karadağ, "Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Göre Meşru Müdafaa Hakkı", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, 2016, s. 173.

⁹⁵ Şahin, s. 21.

2.4. Olağanüstü Hal Yönetiminin Hukuk Düzeni Üzerindeki Etkisi

Olağanüstü hal yönetim şekillerinin devletler üzerinde birçok etkisi olduğu gibi hukuk düzeni üzerinde de etkileri mevcuttur. Yukarıda da bahsedilen teorilerde görüldüğü gibi yasaların askıya alınması ya da bazılarının uyulmaması gibi birçok örneği bulunmaktadır. Ancak bilinen bir şey vardır ki o da normal zamanlarda olmayan, kabul edilmeyen ya da yeni oluşturulan birçok farklılık olağandışı durumlarda meydana gelmektedir. Örneğin; mevzuat değişmekte, hükümetin yetkileri genişlemekte, devlet kişiler üzerinden bazı yasalar getirip değişiklikler yapabilmektedir. Hükümetin takdir yetkisinin genişlemesi konusunda asıl bahsedilen yürütmedir. Çünkü olağanüstü zamanlarda yürütmeye ayrıca yetkiler verilmekte ve çoğu yetkisi üzerinde denetim yapılamamaktadır.

Olağanüstü halin pozitif hukuk üzerindeki etkilerine bakıldığında yürütmeye geniş yetkiler verilmesi anayasa şekillerine göre farklılık göstermektedir. Örneğin yumuşak anayasalarda yürütmenin yetkilerinin genişletilmesi anayasal açıdan zor engellerle karşılaşmadan durumun gerekliliği göz önünde bulundurularak kolay bir şekilde gerçekleşmektedir. Sert anayasaların olduğu ülkelerde ise yürütmenin yetkilerinin sınırları anayasa ile çizilmiş olduğunda sınırlarını aşması kanunla düzenlenmediği müddetçe mümkün değildir. Bu doğrultuda yumuşak anayasalardaki bu kolaylığın dezavantajı olağanüstü süreçlerin olağanlaşmasının mümkün olabileceği iken sert anayasalar da ise bu katı kurallar anayasal açıdan bir krizin oluşmasına zemin hazırlamaktadır⁹⁶.

Yürütmenin normal süreçteki yetkileri kanuni idare ilkesinin bir sonucudur. Yürütme yasamanın koymuş olduğu kanunları uygulamaktadır. Ancak devlet büyüdükçe, nüfus arttıkça, faaliyetler de artmakta, hizmet daha karmaşık bir hal almakta ve artık yasamanın etkinliği ile verimliliğinde düşüşler yaşanmaktadır. Bu sebeple yürütmeye de bazı durumlarda yetki verilmesi öngörülmüştür. Takdir yetkisi de denilen bu yetkiler olağanüstü dönemlerde yürütmenin serbest alanını daha çok genişletmektedir. Geniş yetkiler verilmesinin sebebi yürütme organının olağanüstü halin üstesinden gelebilmesi için güçlendirilmesi gerekliliğindendir. Dolayısıyla serbest olması kanunun sınırlarından çıkacağı anlamına da gelmemektedir. Yine yasalara uygun olmalı ve hürriyetleri tamamen engelleyecek boyutta olmamalıdır. Kaldı ki öyle bir durumun oluşması demokratik devlet şartlarına ters düşecektir. Ayrıca yürütmeye

⁹⁶ Hayati Hazir, "Olağanüstü Hal Rejimlerinin Hukuki Niteliği ve Pozitif Hukuk Düzeni Üzerindeki Etkisi", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 1, Cilt 1, (1988), s. 32-33.

düzenleme yapma yetkisi de verilmektedir. Anayasa ile verilen bu yetkinin sınırları çizilmiş ve sadece olağanüstü hal gibi belli sebepler mevcut olduğunda kullanılması öngörülmüştür⁹⁷. Yasama değil de bu yetkinin yürütmeye olmasının sebebi, yürütmenin hızlı karar verebilecek nitelikte olmasından ve alınan önlemlerin gizli tutulması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Yasamanın birçok prosedürü olduğundan işlemlerin hızlı ve gizli yürütülmesi mümkün olmamaktadır⁹⁸.

Bunun yanında olağanüstü halin kamu hürriyetleri üzerinde de sınırlayıcı bir etkisi bulunmaktadır. Hürriyetleri sınırlamak devletin işine yararken buna karşın halkı zor durumda bırakmaktadır. Bu sebeple kanunla ve gerektiği ölçüde yapılması düzenlenmiştir. Demokrasinin tam anlamıyla işlediği devletlerde hürriyetler anayasa ile korunmakta her ne olursa olsun dokunulması engellenmektedir⁹⁹.

Olağanüstü yönetimin birde hem sözleşmeler hem de borçlar açısından etkileri mevcuttur. Genellikle sözleşmelerde ahde vefa ilkesi vardır. Buna göre sözleşme yapan taraflar sözleşmenin kurallarına uymakla mükellef bulunmaktadır. Bir nevi sözleşmeye bağlılık ve riayettir. Fakat hayatta süregelen birçok şeyin planı önceden yapılması imkansızdır. Deprem, yangın gibi doğal afetler olağanüstü hal sebeplerindendir. Bu şartlar altında sözleşmenin yerine getirilmesi beklenmesi mümkün değildir. Ancak böyle durumlar borcu tamamen ortadan kaldıracakta değildir. Deprem, sel gibi doğal afetlerin uğrattığı zararlar sebebiyle sözleşme değişen şartlara göre uyarlanarak yeniden düzenlenmektedir. Borçlar için ise erteleme yöntemi kullanılmaktadır¹⁰⁰. Buna göre borçlar, şartların iyileşmesine kadar ertelenmektedir. Bu sistemde de tamamen ortadan kaldırma yoktur, tek amaç daha fazla bunalım yaratmamaktır.

2.5. Bazı Devletlerde Olağanüstü Hal Uygulamaları

2.5.1. Genel Olarak

Çok eski zamanlardan bu yana medeniyetler varlıklarını tehlikeye düşürecek, sarsacak, kayıplara yol açacak her türlü duruma karşı önlemlerini almışlardır. Alınan bu önlemlerin uygulandığı ülkeler farklı olsa da genellikle yöntemleri benzerlik göstermektedir. Çoğu devlet böyle bir durumla karşılaştığında yönetimini seçtiği birine

⁹⁷ Funda Oktay, "1982 Anayasası Çerçevesinde Olağanüstü Yönetim", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2018, s.15.

⁹⁸ Yavuzdoğan, s.58.

⁹⁹ Hazir, s.37.

¹⁰⁰ Turgut Akıntürk, Derya Ateş, **Borçlar Hukuku**, Beta Yayınları, 26. Baskı, İstanbul, 2018, s.23.

devretmeyi tercih etmiştir. Yunanlılarda bu seçilmiş Tiran olarak geçerken, Romalılarda diktatörlük olarak anılmıştır. Yeni çağ krallıklarında ise bu kuruma naiblik adı verilmiştir¹⁰¹.

Olağanüstü hal yönetiminin ilk örneklerini Roma'da görmek mümkündür. Bunun temelini ise süregelen iç savaşlar ve karışıklıklar oluşturmaktadır. Roma zamanında olağanüstü hal tumultus¹⁰² olarak adlandırılmıştır. Senato denilen meclis, kendisini devletin sahibi görerek iktidarının sarsılması, şiddet ve savaş gibi durumlarında, yasal olarak bir çözüm getirilmesinin mümkün olmadığı hallerde birçok kez tumultus ilan etmiştir¹⁰³.

Buna rağmen Roma'da ilk olağanüstü halin ne zaman ilan edildiği belli olmamakla birlikte zaten daha çok iç karışıklıkları önlemede başvuru yöntem diktatörlük olmuştur. Her türlü tehdide karşı askeri ve siyasi yetkileri eline alan diktatör, tehlike tamamen ortadan kalkana dek yürütmenin başında olmakta devletin selameti için bütçe ve hazine dışında her kararı alabilmiştir. Kararlarını uygularken halkın haklarını askıya almakta ve orduyu da yönetebilmektedir. Tüm bu yetkilere rağmen verdiği kararlara karşı yargı yolu açık değildir. Diktatör en çok altı aylık bir süre için atanabilmiştir. Bu altı aylık süre, Romalıların genelde yaz aylarında savaşmalarından kaynaklanmaktadır¹⁰⁴.

Olağanüstü durumun sona ermesiyle diktatörlük müessesesi de ortadan kalkmaktaydı. Bunun yanında her karışıklık durumunda olağanüstü hal ilan etmek artık bir kural olmuş ve yasallaşmıştı. Ancak diktatörün sınırsız yetkileri durdurulamaz bir hal almaya başlayınca elinden alınarak konsüller ile eşit yetkilere sahip olması sağlanmıştır¹⁰⁵.

Daha sonra süre gelen toplumlarda olağanüstü halin uygulama şekli benzerlik gösterse de kanunlarda geçen kavramlar farklıdır. Örneğin Fransız devrimin gerçekleştiği yıllarda ilan edilen olağanüstü halin ardından sıkıyönetim kavramı daha çok kullanılmaktadır. Bunun yanında Fransa ve Prusya'nın savaştığı yıllarda olağanüstü hal ilan edilerek en uzun olağanüstü hal dönemi yaşanmıştır¹⁰⁶.

¹⁰¹ Ülman, s.11.

¹⁰² Yasaların askıya alınması uyulmaması anlamına gelmektedir. Agamben s.20.

¹⁰³ Eşref Küçük, Abdurrahman Saygılı, "Roma Hukukunda İstisna Halinin Paradigmatik Biçimi," **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 5, s.272.

¹⁰⁴ Salhattin Eren, "Senatus Consultum Ultimum: Eski Roma'da Olağanüstü Yönetim Kararı", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Cilt 24, Sayı 2, Aralık (2018), s. 1127.

¹⁰⁵ Eren, s. 1127.

¹⁰⁶ Behçet, s.30.

Roma, geçmişten bugüne olağanüstü durumlarda yönetim biçimini değiştirerek birçok devlete örnek oluşturmıştır. Hatta ilanın altı ay süreliğine olması hala geçerli olan bir düzendir. Savaş halinin ilk kez olağanüstü hal olarak ilan edilmesi Birinci Dünya Savaşı zamanında olmuştur. Bu durum İkinci Dünya Savaşı'nda da devamlılık göstermiştir¹⁰⁷. Devletler üzerinde olağanüstü halin etkileri, yönetim biçimleri ve devlet başkanın karakterinin de etkisiyle değişkenlik göstermektedir. Birçok kez bu yöntemden yararlanan ancak belli başlı olaylarıyla olağanüstü hali tam anlamıyla yaşayan ve hala izlerini bulunduran ülkeler bulunmaktadır. Bunlar arasında Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa yer almaktadır. Tüm dünyada yankı uyandıran bu ülkeler, aynı zamanda oldukça etkili örnekler oluşturdıklarından açıklanmaya çalışılacaktır.

2.5.2. Almanya

Almanya genellikle devletin ya savunulabileceğinin ya da savaşı önleme politikası izleyebileceğinin düşüncesi üzerinde durmuştur. Bu nedenle daha çok savunma halini düzenlemiştir. Savunma hali, genellikle ciddi tehlikelerin var olduğu zamanlarda federal hükümetin teklifi üzerine federal meclis ya da federal konsey tarafından onaylanarak ilan edilmektedir. İlanın ardından silahlı kuvvetlerin komutası el değiştirerek şansölyeye geçmektedir. Savunma halinin son bulmasıyla birlikte federe meclisin ve federe konseyin görev süreleri altı ay, başkanın ise dokuz ay kadar daha uzatılmaktadır. Ayrıca savaş esnasında meclisin fesholunması söz konusu olmamaktadır¹⁰⁸.

Almanya, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yenilgiyle birlikte imzaladığı Versay Barış Antlaşması sonucunda oldukça zor zamanlar geçirmiştir. Bunun sebebi ise antlaşma, bazı topraklardan vazgeçme, ordunun sınırlandırılması gibi devlete ağır yükümlülükler getiren hükümlerden oluşması olmuştur. Almanya, siyasi süreçte bunların dışında halkı siyasete katmaya ve siyasi birlik oluşturmaya çalışırken bir yandan da anayasal yapının prens ve imparator tarafından ikiye bölünmesi gibi sorunlarla da karşı karşıya kalmıştır¹⁰⁹.

¹⁰⁷ Agamben, s. 15.

¹⁰⁸ Onur Çopur, 'Anayasa Hukukunda Savaş Hali,' **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, 2006, s. 25.

¹⁰⁹ Zeybekoğlu, s.79.

Bunun üzerine 6 Şubat 1919 yılında Alman Ulusal Kurulu şartları konuşmak ve çözüm önerilerini görüşmek için bir toplantı yapılmış ve bu görüşmeler esnasında olağanüstü durum da gündem konusu olmuştur. Ardından Weimar Anayasası, 14 Ağustos 1919 yılında yürürlüğe girmiştir. Ancak Almanya içerişindeki ikili yapıyı daha çok arttırarak bir bütün oluşturma konusuna çözüm olamamıştır. Weimar Anayasası genel itibariyle demokratik bir tutum sergilese de 48. maddesi zaman ve şartlar ne gerektiriyorsa onun yapılmasının gerekliliğine değinerek diktatöryel yönetimin demokratikleştirilmesi ve anayasa içinde var edilmesi sağlanmıştır¹¹⁰. Bu doğrultuda maddeye göre;

“Eğer bir devlet Anayasa ve yasalarda belirtilen görevlerini yerine getiremiyorsa, ulusun başkanı bu görevlerin yerine getirilmesini silahlı kuvvetlerden de destek alarak zorlayabilir. Eğer Alman ulusunun kamu güvenliği ve kamu düzeni ciddi şekilde bozulur ve tehlikeye girerse, ulusun başkanı kamu güvenliği ve kamu düzenini sağlamak için gerektiği durumda silahlı kuvvetlerin müdahalesiyle gerekli önlemleri alır. Bu amaçla başkan, geçici olarak Anayasa’nın 114. Maddesi’ni (Kişi dokunulmazlığı), 115. Maddesi’ni (konut dokunulmazlığı, 117. Maddesi’ni (iletişimin gizliliği) 118. Maddesi’ni (düşünce ve ifade özgürlüğü), 123. Maddesi’ni (toplantı özgürlüğü) 124. Maddesi’ni (dernek kurma özgürlüğü) ve 153. Maddesi’ni (Mülkiyet dokunulmazlığı) askıya alabilir. Ulusun başkanı bu maddenin 1. ve 2. Fıkrası’na uygun olarak alınacak önlemler için derhal parlamentoyu bilgilendirmelidir. Parlamentonun talep etmesi durumunda bu önlemler geri alınmalıdır. Zaman kaybedilmemesi gereken durumlarda hükümet 2. Fıkra’da anlatılan önlemleri geçici olarak alabilir. Bu önlemler başkanın ya da parlamentonun talebiyle geri alınabilir. Detaylar ulusal bir kanunla düzenlenecektir.”¹¹¹

Bu maddeye göre artık ulusun başkanı, askeri gücü istediği gibi kullanabilmekte ve hürriyetleri sınırlayabilme yetkisine sahip olmuştur.

2.5.2.1. Almanya’da Kriz Süreci

Almanya, Birinci Dünya Savaşı sırasında kendini toparlamak istemiştir fakat yoksulluk ve bir takım siyasi ideolojiyi savunan grupların ayaklanmaları, Weimar Cumhuriyeti’nin ilan edildiği dönemde ülkenin uğraştığı sorunlar arasında yer etmiştir. Ekonomik durumu oldukça kötü olan ülkede dolar yükselmekte, vergiler devletin

¹¹⁰ İbrahim Akın, Tansu Akın, “Adaletsizlik Üzerine Bir Deneme”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 3, (2014), s. 483.

¹¹¹ Colin Storer, **Weimar Cumhuriyeti’nin Kısa Tarihi**, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2015, İstanbul, s. 78.

masraflarını karşılamaya yetmemiştir. Bunların yanında başarısız olursa da birkaç darbe girişimi gerçekleştirilmiştir. Zengin kesim daha çok zenginleşirken yoksulluk giderek artmıştır. Yoksulluk yaşayanlar artık bıkmış ve Weimar Cumhuriyeti'ne karşı hareketlenmelere başlamışlardır¹¹².

Bunların sonucunda Weimar Cumhuriyeti yıkılmıştır. 1933 yılında ise ülkenin eksikliklerini lehine çevirerek yoksul kesimi de kendine çeken Adolf Hitler, şansölye olarak atanmış ve ardından Rasyonel Sosyalist İşçi Partisi seçimi kazanmıştır. Daha sonra Hitler parlamenter sistemi bitirerek Cumhurbaşkanlığı ve şansölye makamlarını birleştirmiştir. İlk yapılan icraat ise Tam Yetkilendirme Yasası'nı çıkararak kendi kurallarını dikte etmek olmuştur. Ardından ise siyasi partileri kapatarak sadece kendi ideolojisinin ayakta kalmasını sağlamıştır¹¹³.

Hitler, iktidara geldiğinde ilk olarak, Halkın ve Devletin Korunması Kararnamesi'ni çıkararak, Weimar Anayasası'ndaki halkı koruma altına alan maddeleri bertaraf etmiş ve o dönemde olağanüstü hal, bu kararnamenin yürürlükte kalması sebebiyle tam tamına on iki yıl sürmüştür. On iki yıl içerisinde gerçekleşen iç savaşlar ile uygulamalar bu yöntemle olağanlaştırılmıştır. Aslında daha çok kasıtlı yapılarak, birçok kesimin tasfiye edilmesi ve demokrasinin engellenmesi amaçlanmıştır¹¹⁴. Hitlerin anayasada yararlandığı madde 48. madde olmuştur. Çünkü bahsedildiği gibi bu madde tehlike altında bulunan bir durumda devlet başkanına yeni bir düzen yaratması için temel hak ve özgürlükleri askıya alma, güç kullanarak hükümeti zorlama gibi çok önemli yetkiler vermiştir¹¹⁵.

Hitler maddeyi kendi lehine çevirmiştir. Kendi istediği yönde kararnameler çıkarmış ve ülkeyi bu şekilde yönetmiştir. Uygulamalarını engelleyecek ya da denetleyecek kurumları, kararnamelerini çıkarmadan önce etkisiz hale getirmiştir. Ülke içerisinde hangi kararlar alınacak olursa olsun her zaman son kararın kendisinde olmasını sağlamış ve genel itibariyle tek söz sahibi olan kendisi olmuştur¹¹⁶.

1949 yılı ile birlikte hazırlanan anayasada ise olağanüstü hal 80. madde de düzenlenmiştir. Buna göre olağanüstü hal ile ilgili uygulamalara başvurmak için

¹¹² Nihat Yılmaz, "Weimar Dönemi ve Öncesinde Meydana Gelen Siyasi Çekişmeler ve Ekonomik Krizlerin Alman Sosyal Demokrat Partisi Bağlamında Bir Değerlendirmesi", **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt XV, Sayı 1, (2013), s. 82

¹¹³ Selma Karatepe, S. Mustafa Önen, Nazlı Nalcı Arıbaş, "Almanya Federal Cumhuriyeti", **Yönetişel Yapı İncelemeleri**, Burhan Aykaç/Hatice Altunok (Ed), Nobel Yayınevi, Ankara, 1. Basım, Mayıs 2014, s.18.

¹¹⁴ Agamben, s. 166.

¹¹⁵ İbrahim Akın, Tansu Akın, s.483.

¹¹⁶ Yılmaz, s.83.

öncelikle böyle bir ilanın yapılmasının gerekliliği ayrıca ilanın kabul görmesi için de meclisin üçte iki çoğunluğuna da ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Bundan sonraki süreçte alınan önlemlerin kaldırılmasının ise ancak meclisin istemesiyle olabileceği düzenlenmiştir. Bunun yanında anayasanın 115. maddesinde ayrıca savunma hali de düzenlenmiştir. Bu halin var olup olmadığının tespitini Federal Meclis'e bırakılmıştır. Başbakan ise silahlı güçleri, sivil halkı korumak maksadıyla olağanüstü hal ve savunma halinde kullanılabileceği belirtilmiştir. Böylelikle emir komuta Federal Başbakana geçmektedir. Savunma hali boyunca hürriyetlerin ve mahkemenin yetkilerinin kısıtlanabileceği, yasaların belli bir yere kadar geçersiz kılınabileceği ve olağanüstü halin sona ermesiyle tüm bu uygulamalarda yürürlükten kalkacağı düzenlenmiştir¹¹⁷.

Almanya da son olarak ilan edilen olağanüstü hal 2016 yılında olmuştur. Ülkenin Münih kentinde bir alışveriş merkezinde gerçekleştirilen silahlı saldırı nedeniyle birçok insan hayatını kaybetmiş ve bunun sonucunda olağanüstü hal ilan edilmiştir¹¹⁸.

2.5.2.2. Almanya'nın Denetim Mekanizması

Almanya'da 1930 yılında yargı denetiminin yolu kapalıyken İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise anayasaların yargı denetimini düzenlemesini kabul eden ilk ülkeler arasında yer almıştır. Ardından 1949 yılında hazırlanan Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Temel Yasası'nda Federal Anayasa Mahkemesi'nin kurulması düzenlenmiştir. Düzenlemede, anayasanın ihlal edildiği durumlar söz konusu olduğu zaman mahkemeye başvurulması gerektiği bildirilmiştir¹¹⁹.

2.5.2.2.1. Siyasi Denetim

Almanya'da siyasi denetim, hükümetin çıkarılan kararnamelerle ilgili bilgi verilmesini içermektedir. Bu yükümlülük, sorumluluk olmasının yanı sıra ayrıca kural niteliğindedir. Olağanüstü halin ilan edilmesi Federal Anayasa Mahkemesi'nin

¹¹⁷ **Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası**, 23 Mayıs 1949, <<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/08-ALMANYA%20209-276.pdf>> e.t. 23.07.2019.

¹¹⁸ **Karar**, 'Almanya'nın Münih Kentinde AVM'ye Silahlı Saldırı', 23.07.2016, <<https://www.karar.com/dunya-haberleri/almanyada-avmye-silahli-baskin-196231>>, e.t: 7/08/2019.

¹¹⁹ David Deener, "Modern Anayasal Sistemlerde Yargı Denetimi", Tunçer Karamustafaoğlu (Çev.), **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 26, Sayı 3, s. 1.97

alışmalarını etkilemediği gibi meclisin feshine de izin vermemektedir. Hatta olağanüstü hal sona erse dahi meclis altı ay daha görev yapmaktadır¹²⁰.

Federal Anayasa'nın 82. maddesinde yasaların karşı imza usulü ile Cumhurbaşkanını tarafından imzalanacağı belirtilmektedir. Buna göre Cumhurbaşkanı yasalara aykırı bir kanunu reddetme yetkisinin olduğunu göstermektedir. Ancak denetim konusu net olarak belirtilmiş değildir. Federal Cumhurbaşkanı sadece anayasaya uygunluk denetimi yapabilmekte bunun dışında yerindelik denetimi yapamamaktadır. Anayasaya uygunluk denetimi ise şekil ve esas olmak üzere iki ayrı şekilde yapılmaktadır. şekil bakımından denetimde Federal Cumhurbaşkanı yasama süreci boyunca anayasanın usul kurallarına uyup uymadığının denetleyecek aykırılık görürse kanunu reddederek imzalamayacaktır. Esas bakımında denetimde ise yine Cumhurbaşkanının esasen hata gördüğü yerde reddetme yetkisi bulunmaktadır. Fakat bu denetim şeklinde inceleme sırasında kesin olarak bir hata görülmediği takdirde kanun kabul edilmektedir¹²¹.

2.5.2.2.2. Yargısal Denetim

Almanya yargı sisteminde en önemli olan mahkeme Federal Anayasa Mahkemesi'dir. Anayasaya uygunluk denetiminde esas bakımından net bir şekilde yapacak olan Federal Anayasa Mahkemesi'dir¹²². Federal Anayasa Mahkemesi, olağanüstü halde gerçekleştirilen düzenlemeleri de denetlemektedir. Ayrıca bu süreçte zarar gören kişilere de yargı yolu her daim açık olmaktadır¹²³.

Aslında Almanya'da denetim yapılması konusunda Alman İdare Mahkemesi dışında bir mahkeme kurulması kanunla yasaklanmıştır. Fakat bu kuralın bir istisnası mevcuttur. Geçerli bir sebebin mevcut olması durumunda haberleşme hürriyetlerine getirilen sınırlamaları denetleme amacıyla parlamento bir organ yetkilendirebilmektedir. Bunun yanında savaş dönemlerinde görev yapması ve silahlı kuvvetlerde görev yapan askerlerin yargılanmasını yapması için Adalet Bakanlığı'na bağlı Askeri Ceza

¹²⁰ Vaiz s. 48.

¹²¹ Tahir Muratoğlu, "Almanya Federal Cumhuriyeti'nde Devlet Yapılanması", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, Cilt XVIII, (2014), s. 321

¹²² Muratoğlu, s. 337

¹²³ Vaiz, s. 49.

Mahkemeleri de kurulabilmektedir. Fakat yine de bu döneme kadar böyle bir mahkeme kurulmamıştır¹²⁴.

2.5.3. Fransa

Fransa'nın hukuk sistemi, yönetim şekilleri, her zaman diğer ülkelere örnek olmuş, çoğu anayasa onlara göre düzenlenmiştir. Aynı şekilde olağanüstü halin de ilk yaratılıp geliştiği yer Fransa'dır.

Fransa yönetimi boyunca beş farklı Cumhuriyet dönemi yaşamıştır. Bu dönemler içerisinde olağanüstü halin ilan yetkisi, yasama ve yürütme arasında sürekli değişime uğramıştır. Bunun altında yatan en önemli sebep ise ilanda bulunan makamın yetkileri kullanmada aşırıya kaçmış olmasıdır¹²⁵.

Fransa'nın yönetiminde olağanüstü halden çok sıkıyönetim kavramı geçmektedir. Fransa, sıkıyönetimi kendi içerisinde iki farklı konuma ayırmıştır. Bunlar, fiili ve itibari sıkıyönetim halleridir. Fiili yönetimde hukukun hem olağan hem olağanüstü dönemde askıya alınması söz konusuysa, itibari sıkıyönetim için bu denli bir sınırlamaya gerek görülmemiştir. Fransa'da sıkıyönetimin ortaya çıkışı askeri müdahalelerle olmuştur. Daha sonraları gelişen şartlarla birlikte askeri nedenlere siyasi süreçlerde eklenmiştir. Genel itibariyle sınırları belirtildiğinde savaş, isyan, ayaklanma, işgal gibi durumlarda uygulanması öngörülmüştür¹²⁶.

Fransa'nın geleneksel anayasa sisteminde yapılan her değişikliğin ya da alınan her tedbirin yasal olması gerekmektedir. Buna göre; State of Siege şeklinde anılan olağanüstü hal ancak savaş veya silahlı tehlike durumlarında kanun ile ilan edilebilmektedir. Tehlikenin ortadan kalkmasıyla birlikte olağanüstü hal de kaldırılmaktadır. Fransa'nın olağanüstü hali Almanya'nın sistemiyle benzerlik gösterse de Fransa'nın usulü daha sınırlayıcı niteliktedir¹²⁷.

1958 Fransız Anayasası, yasama ve yürütme arasında iş bölümü yapmıştır. Savaş ilan edilebilmesi için parlamentonun vereceği izne ihtiyaç olmaktadır. İlan

¹²⁴ Bülent Kent, "Almanya'da İdari Yargı Teşkilatı", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, Cilt 15, (2007), s.188.

¹²⁵ 22 Nisan 1815 tarihinden itibaren Fransa sıkıyönetim uygulamalarını kullanmaya başlamıştır. 9 Ağustos 1849 yılında ise sadece iç ayaklanmalar nedeniyle değil dış güvenlik içinde sıkıyönetim ilan edilebileceği düzenlenmiştir. Fakat ilk düzenlemede yetki parlamentoda iken daha sonra Napolyon ile birlikte devlet başkanına geçmiştir. Daha sonra ise 1877 yılında gerçekleştiren bir darbe girişimi ardından sıkıyönetimin saldırı tehlikesi olduğunda dahi ilan edilebileceği fakat bunun yalnızca yasa ile yapılması gerektiği düzenlenmiştir. Agamben, s. 27.

¹²⁶ Vaiz, s. 51.

¹²⁷ Vaiz, s. 52.

kararını alan yürütme olsa da bunun için meclisten onay alması gerekmektedir. Fransa'nın silahlı güçlerinin başında Cumhurbaşkanı bulunmaktadır. Ayrıca 1958 Fransız Anayasası'nın 16. maddesi, Cumhurbaşkanı'na, ülkenin, bağımsızlığı, egemenliği ve bütünlüğüne karşı herhangi bir tehlikenin oluşması durumunda meclis ve konseyden onay alarak gerekli tedbirleri alabilme yetkisi vermektedir¹²⁸.

16. maddeye göre;

Cumhuriyetin kurumları, milletin bağımsızlığı, ülkesinin bütünlüğü veya uluslararası taahhütlerin yerine getirilmesi ciddi ve ani biçimde tehdit edildiği ve anayasal kamu güçlerinin düzenli işleyişi bozulduğu zaman Cumhurbaşkanı, Başbakanın, Meclis Başkanlarının ve Anayasa Konseyinin resmi görüşlerini aldıktan sonra, bu şartların gerektirdiği önlemleri alır.

Durumu bir açıklamayla milletin bilgisine sunar. Bu önlemler anayasal kamu güçlerine en kısa süreler içinde görevlerini yerine getirmek olanaklarını sağlama iradesinden kaynaklanmalıdır. Bu konularda Anayasa Konseyinin görüşü alınır.

Parlamento kendiliğinden toplanır. Millet Meclisi, olağanüstü yetkilerini kullandığı süre içinde feshedilemez.

Bu olağanüstü yetkilerin kullanılmasından otuz gün sonra, konu, Millet Meclisi Başkanı, Senato Başkanı, Millet Meclisinin altmış üyesi, ya da altmış senatör tarafından bu fıkra da belirtilen şartların hâlâ devam edip etmediğinin belirlenmesi maksadıyla, Anayasa Konseyine havale edebilir. Anayasa Konseyi kararını en kısa süre içerisinde halka açıklar. Anayasa Konseyi bu incelemeyi resen gerçekleştirir ve kararını, olağanüstü yetkilerin kullanılmaya başlandığı tarihten altmış gün sonra, ya da bu tarihten sonra herhangi bir tarihte aynı şekilde verir¹²⁹.

Cumhurbaşkanı'nın 16. maddeye başvurması için gerçekten ülkenin bütünlüğü ile bağımsızlığına karşı bir tehlikenin mevcut olması gerekmektedir.

1961 yılında bu yetki Cezayir'deki ayaklanma ve darbe sebebiyle oldukça geniş biçimde kullanılmış ve birçok tedbir uygulanmıştır. Bunların içinde askeri mahkemelerin kurulması, görevden alınmama güvenceleri olan memurların bu güvencelerinin kaldırılması, basının sansürlenmesi, ceza usullerinin değiştirilmesi, hürriyetlerin sınırlandırılması, gibi uygulamalar bulunmaktadır. Ayrıca yürütme yetkisini olay bastırıldıktan sonra da kullanmış ve bu sebeple oldukça eleştirilmiştir.

¹²⁸ Çopur, s.26.

¹²⁹ Fransa Anayasası, 4 Ekim 1958,

<<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07-FRANSA%20169-208.pdf>> e.t. 23.07.2019.

Bunun yanında Anayasanın 36. maddesinde bir savaş ihtimali mevcut olduğunda Bakanlar Kurulu'na iki gün süre ile sıkıyönetim ilan etme yetkisi de verilmiştir¹³⁰.

Görüldüğü üzere Fransa Anayasası, olağanüstü hal ilanının kararını almayı Cumhurbaşkanına bırakmıştır. İlan için gerekçe olarak ise kamunun düzeninin bozulmasını gösterilmiştir. Buna göre Cumhurbaşkanı hem ilanı hem de ilgili uygulamaları yapmakla görevlendirilmiştir.

2.5.3.1. Fransa'da Sıkıyönetim ve Terör Olayları

1791 yılında çıkarılan bir kanun ile sıkıyönetim ilk defa Fransa tarafından kullanılmıştır. Anayasada düzenlenen bu yönetim biçimi ilk kez Fransız devriminde gündeme gelmiştir. 1852 yılında ise kabul edilen yeni anayasa ile sıkıyönetimin ilan etme yetkisi devlet başkanına verilmiştir. Fransız Anayasa'nın 54. maddesine göre ulusal meclisin onayı olmadıkça savaş ilan edilmesi mümkün olmamakla birlikte yabancı halkların özgürlüklerine karşı bir saldırı yapılması da yasaklanmıştır. Fakat 1871 yılına gelindiğinde Fransa içerisinde sürekli bir karışıklık hali meydana gelmeye başlamıştır. Bunun üzerine çözüm üretilmesi amacıyla meclis toplantı yapmış, anayasaya rağmen Roma'ya saldırı düzenlenmesine karar vermiştir. Ancak toplantıda ki çoğu isim bunun anayasa ihlali olduğunu ileri sürmelerinin yanında halkın da düşüncesi bu yönde olmuştur. Bu sebeple hükümete karşı eylemlere başlamışlardır. Bunların üzerine Paris'te sıkıyönetim ilan edilmiştir. Çok geçmeden toplanan meclisin gündemi sıkıyönetim ilan etme yetkisinin daha hızlı çözümler getirmesi maksadıyla hükümete verilmesi yönünde olmuştur. Toplantı sonucunda görüşüldüğü gibi yetki hükümetin yetkisi altına girmiştir¹³¹.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise Fransa için ekonomik ve sosyal açıdan birçok sorun meydana gelmiştir. Bu sebeple olağanüstü halin çözüm olacağı düşüncesiyle hareket edilerek bu yönde uygulamalar yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda ise kabinenin kararnamele gündem konusu olmuştur. O dönemde ülke içerisinde yapılan her değişiklik kararnameler ile gerçekleştirilmektedir. Son çıkarılan kararname ile de yasama yetkisi yürütmeye verilerek olağanüstü hal ilan edilmiştir¹³².

¹³⁰ Muammer Oytan, "Fransa'da Yürütme Organının Yetkiler ve Güçlü Olma Nedenleri", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1 (1982), s.91.

¹³¹ Karl Marx, **Fransız Üçlemesi**, Erkin Özalp (Çev.), Yordam Kitap, 2016, s. 99-102.

¹³² Vaiz, s.55.

Yürütmenin bu yetkisini sınırsız ve kontrolsüz bir biçimde kullanması sonucunda yetkilerini aştığı belirtilerek yeniden yapılan düzenleme ile olağanüstü hal ilan etme yetkisi yasamaya geçmiştir. Ancak çok uzun süre kalmamış, 1958 yılında yapılan düzenlemeyle yetki yeniden hükümete geçmiştir. Bunun yanında Birinci Dünya Savaşı'nın olduğu zamanlarda parlamento, yürütme organına kararname çıkarabilme yetkisi de vermiştir. 1958 Anayasası'na göre meclisin ve konseyin onayı ile cumhurbaşkanı, olağanüstü durumlarda önlemler alabileceği ve hürriyeti kısıtlayabileceği düzenlenmiştir. Ayrıca 1958 Anayasası'nda sıkıyönetimin de Bakanlar Kurulu tarafından on iki gün ile sınırlı olmak koşuluyla ilan edilebileceği, sürenin uzaması gereken durumlarda ise bunu ancak parlamentonun yapabileceği düzenlenmiştir¹³³.

Fransa, olağanüstü hal ilanını devletin ve kamunun selameti için etkili bir yöntem olduğunu kabul etmiş, anayasası içerisinde düzenleyerek böyle bir durumda ilanın yapılmasının önünü açmıştır. İlan öncesinde cumhurbaşkanının Anayasa Konseyi'nden onay alması gerektiğini de düzenleyerek yürütmenin yetkililerini genişletse de tamamen serbest bırakmamıştır.

V. Cumhuriyet döneminde Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin ilanı için gereken koşulları ve süresini belirlemede yetkili organ haline gelmiştir. Ancak yine de anayasanın olağanüstü halde cumhurbaşkanının yetkilerini düzenleyen 16. maddesinin etkisiyle bu yetkilerini yerine getirmeden önce Konsey'e danışmak durumunda kalmıştır. Fakat bu kural mecburi olmamasına rağmen cumhurbaşkanı kendi itibarı için ilandan önce bu maddeye uyum sağlamıştır¹³⁴.

Fransa'da en etkili olağanüstü hal, 13 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Oldukça büyük beş ayrı terör saldırısı meydana gelmiş, bazı girişimlerin de engellenmesine rağmen birçok insan hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine Paris'te olağanüstü hal ilan edilmiştir. İki yıl boyunca süren bu süreçte olağanüstü hal altı kez uzatılmıştır. Ancak iki yıl boyunca başkana verilen yetkiler devam etmiş ve bu alanda birçok düzenleme yapılmıştır. Getirilen yeni yasalar ile valiliklere, ev ve adres baskınları, kimlik arama yetkilerinin verilmesinin yanı sıra Terörle Mücadele Yasası çıkarılmıştır. Bu yasaya göre olağanüstü hal kalksa bile telefonlar dinlenebilecek, kimlik kontrolleri her daim yapılabilecek, ibadet yerleri kapatılabilecektir. Bu yönüyle

¹³³ Oktay, s.25.

¹³⁴ **Fransa Anayasası**, 4 Ekim 1958,

<<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07-FRANSA%20169-208.pdf>> e.t. 23.07.2019.

hürriyetleri kısıtlayıcı tutumu birçok kez eleştirilmiş olmasına rağmen herhangi bir değişiklik yapılmamıştır¹³⁵.

Hükümet uyguladığı bu yöntemlerde anayasal sınırlarını oldukça aşmıştır. Ayrıca tehlikeler ortadan kalkmasına rağmen ilan kaldırılmamıştır. Olağanüstü halin son bulmasının isteği birçok kez Danıştay'a götürülse de bu istek kabul görmemiş ve reddedilmiştir. Hem bu sebeple hem de yapılan düzenlemelerin olağanüstü hal ilan edilmesinde ki nedenle bağdaşmadığı gerekçesiyle birçok kez doktrinde eleştiri konusu olmuştur¹³⁶. Ayrıca olağanüstü hal kaldırıldıktan sonra tedbirlerinin de kalkması gerekmektedir.

2.5.3.2. Sarı Yelekliler Eylemi

Fransa demokratik devlet olma özelliğini korumaya özen göstermiştir. Bu sebeple halk düşüncelerini özgürce savunabilmiş uygun görmediği devlet uygulamalarına karşı hareketler ve grevler düzenleyebilmiştir. Son olarak 2018 yılında halkın yaşadığı ekonomik sorunlar sebebiyle seslerini duyurma amacıyla bir eylem düzenlenmiştir. Giydikleri sarı yelekler sebebiyle sarı yelekliler eylemi olarak adlandırılan bu hareket sosyal medya aracılığıyla dünya çapında tanınan ve desteklenen bir protestoya dönüşmüştür¹³⁷.

Başlarında belirli bir lideri olmayan bir grup eylemcinin bu hareketi, halk tarafından da katılım sağlanarak zamanla topluluğun büyümesine yol açmıştır. Temelinde akaryakıt zammının sebep olduğu gibi varsayılsa da asıl nedeni, kemer sıkma ya da vergi artırtma politikalarına artık halkın dayanma gücünün kalmamasıdır. Protesto zamanla şiddet eylemlerine de zemin hazırlamıştır¹³⁸.

Önceleri sadece zenginlere yönelik çalışmalar yapıldığı düşünülen Cumhurbaşkanı'na karşı bir hareketlenme olarak başlasa da zamanla şikayetlerin öne sürüldüğü taleplerde bulunulan bir harekete dönüşmüştür¹³⁹.

¹³⁵ **CNN Türk**, "Fransa'da OHAL 6'ncı Kez Uzatıldı", 06.07.2017, <<https://www.cnntrk.com/dunya/fransada-ohal-6nci-kez-uzatildi>>, e.t. 10/08/2019.

¹³⁶ **BBC NEWS**, "Uluslararası Af Örgütü: Fransa OHAL'i Barışçıl Gösterileri Engellemek İçin Kullanıyor", 31.06.2017, <<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40105171>>, e.t. 10/08/2019.

¹³⁷ **Seta**, "Sarı Yelekliler Kimdir?", 09.12.2018, < <https://www.setav.org/tag/sari-yelekliler-kimdir/>>, e.t.13/10/2019.

¹³⁸ Hasan Çimen, "Selahaddin Bakan, Toplumsal Olayların Merkezi Fransa'daki Sarı Yelekliler Hareketi ve Protestoların Türkiye'ye Yansıması", **Gaziantep Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı 1, Cilt 1, (2019), s. 92.

¹³⁹ Ozan Örmeci, "Sarı Yelekliler Protestolarının Analizi", **Stratejist Dergisi**, Şubat 2019, s. 46-47.

Bu duruma Fransa hükümetinin karşılığı oldukça sert olmuştur. Kolluk kuvvetleri, eylemcilere karşı gösterdikleri güçlerinde orantısız davranmışlardır. Bu sebeple Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi tarafından uyarılan Fransa hükümeti buna rağmen kolluk yetkilerinin uygulamalarını desteklemiş, polisin yetkileri genişletilmesi sağlanmıştır. Sonrasında ise Cumhurbaşkanı ekonomik olarak geçinemeyen ailelere çözüm bulmak ve bu yönde düzenlemeler yapmak maksadıyla Ekonomik ve Sosyal Olağanüstü Hal ilan etmiştir¹⁴⁰.

Fransa Anayasasında olağanüstü hal düzenlemesi yalnızca OHAL'den ibarettir. Başka bir deyişle her sorun için ayrıca bir olağanüstü hal düzenlemesi, bulunmamaktadır. Fakat bu süreçte Fransa'da yalnızca ekonomik açıdan bir ilanda bulunulmuştur. Oysaki, anayasada bu şekilde bir düzenleme yer almamaktadır.

İlanın ardından ülke genelinde akaryakıt zamları iptal edilmiş, asgari ücrete zam yapılmıştır. Eylemin son bulması adına yapılan değişimler ulusal meclis tarafından onaylanarak yasallaştırılmıştır. Fakat Fransa bunların haricinde eylemcilere karşı hem ordudan destek istemiş hem de Emniyet Müdürlüğü gibi bazı şeflerin görevden aldığını bilirmiştir¹⁴¹.

2.5.3.3. Fransa'nın Denetim Mekanizması

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Fransa hükümet sistemine uyum sağlamasa da savaş, kriz, eylem gibi durumlarda bazı tedbirler almak mecburiyetinde kalmıştır. Bu sebeple yargı organları önüne birçok dava gelince Fransa, çözümü olağanüstü yetkilerin geniş yorumlanması ile ilgili teori geliştirmeyi uygun görmüştür¹⁴².

Gerçekleştirilen uygulamaların ve alınan önlemlerin denetlenmesi maksadıyla Fransa'da da siyasi ve yargısal olmak üzere iki ayrı denetim türü öngörülmüştür.

2.5.3.3.1. Siyasi Denetim

Cumhurbaşkanına geniş yetkiler veren Anayasa'nın 16. maddesi, ilanda bulunmadan önce Anayasa Konseyi'ne danışılmasını da öngörmüştür. Ancak bundan sonraki süreçte uygulayacağı yöntemler, çıkaracağı kararnameler denetim dışında bırakılmıştır. Fakat Anayasa'nın 36. maddesinde sıkıyönetim ya da olağanüstü hal

¹⁴⁰ Örmeci, s. 49.

¹⁴¹ **Avrupa**, "Macron Sarı Yelekliler'e Karşı Askeri Göreve Çağırdı", 20.03.2019., <<https://www.amerikaninsesi.com/a/macron-sari-yeleklilere-karsi-askeri-goreve-cagirdi/4839895.html>>, e.t. 01/11/2019.

¹⁴² Hazir, s. 40.

durumlarının ilanının ardından bu kararın onaylanması parlamentonun yetki alanı içinde tutulmuştur. Denetimin yanı sıra süreler ile ilgili değişiklikleri de yapacak olan yine parlamento olmaktadır¹⁴³.

Fransa Cumhurbaşkanı'nın olağanüstü hal ilanında bulunma yetkisi parlamento tarafından doğrudan denetlenmemektedir. İlan aşamasına görüş bildirerek danışman olan Anayasa Konseyi önceleri siyasi denetim yaparken zamanla yargısal denetim yapma yolunda evrilmiştir¹⁴⁴.

2.5.3.3.2. Yargısal Denetim

Danıştay'a göre Cumhurbaşkanı'nın geniş yetkileri olağanüstü hal süresiyle sınırlı tutulmuştur. Yine de yürütmenin yetkilerinin anayasal sınırlarından daha çok genişletildiği olmuştur. Buna rağmen Danıştay, 1918 yılında da memur güvenceleri ile ilgili uyulamayan bazı konularda önüne getirilen davalarda savaşın gerekliliği ve bu yetkilerin anayasadan kaynaklandığı gerekçesiyle reddetmiştir. Fakat tamamen denetimsizliği de kabul etmemiştir¹⁴⁵.

1849 yılında çıkarılan Sıkıyönetim Kanunu, kamu düzeninin zarar görmesine ya da bozulmasına neden olan yayınların, toplantıların, yasaklanması için tedbir alma yetkisinin askeri otoritede olması gerektiği şeklinde düzenlenmiştir. Bu yönde yapılan çalışmalar sonucunda kapatılan kurumlar ile ilgili başvuruları inceleyen Danıştay, kapatma kararını denetleyerek uygun olduğunu saptamıştır. Ancak Fransız Danıştay'ı geniş yorumlanmasını kabul etse de hiçbir şekilde yetkilerin aşılmasını kabul etmemektedir. Bu yönde gelen bir şikayette hükümeti haklı görmeyeceğini bildirmiştir. Ayrıca 2005 yılında ilan edilen olağanüstü halin de anayasa uygunluğunu denetlenmiş, sakıncalı bir durumun görünmediği görüşünde karar kılmıştır¹⁴⁶.

Kişilerin hak ve özgürlüklerinin askıya alınması esnasında doğan ihlaller için yapılan başvurular ise Anayasa Konseyi tarafından incelenmektedir. Bunun yanında Cumhurbaşkanı'nın 16. maddeye dayanarak uyguladığı işlemlerin denetiminin yapılamayacağı da Yargıtay tarafından belirtilmiştir. Danıştay ise anayasanın 14.

¹⁴³ **Fransa Anayasası**, 4 Ekim 1958, <<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07-FRANSA%20169-208.pdf>> e.t. 23.07.2019.

¹⁴⁴ Hakan Özdemir, "Anayasa Yargısı Bakımından Fransa ile Almanya'nın Karşılaştırılması", **Bitlis Eren Üniversitesi SBE Dergisi**, Sayı 2, Cilt 7, (2018), s. 706.

¹⁴⁵ Erol Alpar, "Olağanüstü Haller", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 22, Sayı: 4, (1989), s.49.

¹⁴⁶ Vaiz, s. 58.

maddesine dayanarak bu yetkinin hükümet tasarrufu olduğunu, kendisine gelen bir başvuruyu yetkisi içinde olmadığını belirterek reddetmiştir¹⁴⁷.

2.5.4. Amerika Birleşik Devletleri

2.5.4.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde İç Savaş

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarihi, dört farklı evrede incelenmektedir. Birinci evreleri, 1790-1860 tarihleri arasını oluşturmaktadır. Amerika'nın ilk dönemlerindeki iç savaş Britanya ile şu anki ABD'nin doğusunda bulunan İngiliz kolonisinin karşı karşıya gelmesiyle başlamış, 1781 yılına kadar sürmüştür. ABD içerisindeki kolonilerin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle savaş artık başka bir yapıya bürünmüştür. Ancak 1860 tarihinde ekonomik çıkarların baş göstermesiyle güney eyaletleri birlikten çekilmiş ve bunun sonucunda yeniden bir iç savaş başlayarak 1865 yılına kadar sürmüştür¹⁴⁸. İkinci dönem ise 1860-1920 tarihleri arasını oluşturmaktadır. Bu sefer iç savaş ikinci dönemin yarısında meydana gelmiş, federal ve eyalet hükümetleri birbirinden tamamen ayrılmıştır. Amerika, savaşarak ya da toprak satın alarak büyümeye başlamıştır¹⁴⁹.

İç savaşın nedeni ise eyaletlerin ayrılma haklarını savunmaları olmuştur. Güneyliler iç savaşı başlatan olmakta, Kuzey eyaletler ise daha çok isyanı bastırmak amacıyla olmuşlardır. 1861 yılında başlayan savaş sonucunda Güney eyaletlerin geri çekilmekten başka çareleri kalmamıştır. Fakat bu savaş başka sonuçlarda doğurmuştur. Lincoln tarafından yayınlanan özgürlük bildirimi olarak da adlandırılan bildiriyle birlikte köleler serbest bırakılmış ve orduya girebilmelerinin yolu açılmıştır¹⁵⁰.

ABD Anayasası'nın birinci maddesinde, işgal ve ayaklanma gibi haller olsa dahi kamu güvenliğine karşı bir tehdit söz konusu olmadıkça hukukun askıya alınması engellenmektedir. Anayasanın ikinci maddesi ise devlet başkanının olağanüstü hallerde aynı zamanda başkomutan olacağını belirtmektedir. Fakat 15 Nisan 1861 yılında

¹⁴⁷ Turgut Tan, "1958 Fransız Anayasasının 16. Maddesi ve Bazı Hukuki Problemler", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 21, Sayı 04, (1966), s.306.

¹⁴⁸ Alan Nevins, Henry Steele Commager, **ABD Tarihi**, Halil İncılık (Çev), Doğu Batı Yayınları, 2005, s.62.

¹⁴⁹ 19. yüzyıl süresince genellikle yayılma politikası izleyen Amerika Birleşik Devletleri, Birinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik açıdan da gelişmeye başlamıştır. Bu gelişme topraklarını genişletmesini de sağlamış, genişlerken aldığı her toprağı eyalet olarak sistemine dahil etmiştir. 19. yüzyıl boyunca gelişme gösteren Amerika 20. yüzyıla güçlü bir şekilde giriş yapmıştır. Amerikan İç Savaşı, Birleşik Devletlerde İlk Birikim: 1790-1860, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, Sayı 3, Cilt 1- 7, Ankara, 1998, s. 202.

¹⁵⁰ Alan Nevins, Henry Steele Commager, s. 158.

Lincoln, anayasaya uymayarak ordu toplamış ve kongreyi toplantıya çağırıştır. Bir diktatörmüş gibi hareketlerde bulunarak medyanın sansürlenmesi ve zanlı kişilerin tutuklanarak askeri hapishanelere götürülmesi emrini vermiş, tüm bunlarla birlikte yaptığı bir toplantıda kendisinin anayasayı askıya alabileceği yetkisinin olduğunu savunmuştur. Buna karşılık Kongre de kendisinin bu isteklerini onaylamıştır. Başkan aldığı bu onayla birlikte tüm askeri müdahalelere direnen, devletine ihanet eden kişilerin tutuklaması kararını vererek egemenliğini de ilan etmiştir¹⁵¹.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, savaş zamanlarında dahi yürütmeye kanun yapabilmesi için bir yetki verilmemiştir. Zaten yürürlükte, yürütmeye ilgili bu alanda bir düzenleme de mevcut değildir. Buna rağmen olağanüstü zamanlarda Lincoln, yetkilerini oldukça geniş kullanmıştır. Bireylerin hürriyetlerini, anayasada yer alan maddede, gerekli görülmesi ve geçici olması hükmü yer almasına rağmen uzun süreli olarak askıya almıştır¹⁵².

1878 yılına ait ABD Anayasası'nda ise savaş ilan etme yetkisi kongreye verilmiştir. Ancak kongrenin ilanda bulunabilmesi için başkanın bu yönde bir talebinin olması gerektiği düzenlenmiştir. Yani sadece bir kuruma ait olmayan bu yetki, iki organ arasında paylaştırılmıştır. Fakat yine de başkanın ülkeye yönelik bir saldırı esnasında kongrenin kararını sorgulamadan askeri güç kullanma imkanı da mevcuttur¹⁵³. Böylelikle başkan bu yetkisini oldukça fazla ve sürekli olarak kullanarak kongreye hiç sormadan birçok kez tek başına savaş kararı almıştır. Bunun sonucunda kongre duruma el koyarak Savaş Yetkileri Hakkında Karar çıkarmıştır. Bu karar sayesinde başkan, savaş halini ilan etmeden önce kongreye başvurmak mecburiyetinde bırakılmıştır¹⁵⁴.

2.5.4.2. İç Savaş Sonrası Dönem

1920-1950 yılları arası olan üçüncü dönemde İkinci Dünya Savaşı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Keynesyen politikalarla ekonomik sıkıntılar atlatılmaya çalışılmıştır. 1950 ve sonrası dönemi ise gittikçe güç kazanan federal devletin dönemi olmuştur. Amerika bu seferde ekonomik kriz sürecine girmiştir. Bankaların iflası ve fabrikaların kapanışı ile birlikte halk işsiz kalmış, tarımdan artık eskisi gibi verim

¹⁵¹ Agamben, s. 29.

¹⁵² Oktay, s. 20.

¹⁵³ **Amerika Hakkında Amerika Birleşik Devletleri Anayasası**, 21 Haziran 1788, <<https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf>>, e.t. 03.11.2019.

¹⁵⁴ Çopur, s.9.

alınamamıştır. Bu durumdan bir an önce kurtulmak adına New Deal¹⁵⁵ planı yayınlanmıştır. Bu doğrultuda ekonomik açıdan birçok çözüm nitelikli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Fakat ekonominin düzeltilmesinde yine de etkili olunamamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte Amerika daha çok askeri yönden gelişmeler görülmeye başlamıştır¹⁵⁶.

Amerikan anayasasında olağanüstü hal düzenlemesi üçüncü bölümde yer almaktadır. Buna göre, olağanüstü yönetim süreçlerinde başkan uygulamak istediği tedbirleri önce kongrenin görüşüne sunmaktadır. Ayrıca Başkan bu süreçte bazı görevlilerin atamasını yapabilmekte, meclisi ve kongreyi toplantıya çağırabilmektedir. Savaş ilan etme yetkisi ise kongreye bırakılmıştır. Anayasa içerisinde böyle düzenlenmiş olsa da örneğin Kore Savaşı'nın ilanını kongre yapmamıştır. Bunun yanında ayaklanma, istila gibi nedenlerin varlığına karar verecek olan Başkan olmakla birlikte böyle durumlarda orduya da başvurabilme imkanı da doğmaktadır. Kongreden geçen yasaların anayasa aykırılığı gerekçesiyle yargısal denetimi yapacak olanın ise Yüksek Mahkeme olacağı düzenlenmiştir¹⁵⁷.

2.5.4.3. 11 Eylül ve Sonraki Süreç

ABD açısından olağanüstü halin bambaşka bir boyutu olan 11 Eylül saldırılarının etkileri çok büyük olmuştur. 11 Eylül 2001 yılında, New York'ta ikiz kuleler olarak da bilinen Dünya Ticaret Merkezi Kuleleri'ne iki ayrı yolcu uçağı çarpması sonucunda kulelerin yıkılmasıyla meydana gelen büyük bir terör saldırısı gerçekleştirilmiştir. Bunun ardından Pentagon Binasına da aynı gün başka bir uçakla intihar saldırısı yapılmış, binlerce insan yaşamını yitirmiştir. Bunun üzerine 10 gün içinde Başkan Bush tarafından Küresel Teröre Karşı Savaş Doktrini yayınlanmıştır. Sözde amacı terörü tamamen yok etmek olan doktrinin uygulanması, önleyici ve müdahaleci şekilde gerçekleştirilmiştir¹⁵⁸.

Terör saldırıları üzerine 13 Kasım 2001 yılında ABD başkanı, terörist faaliyetlerinde bulunan kişilerin tutuklanması ve yargılanmasını içeren askeri bir buyrukta bulunmuştur. ABD'nin süresiz olarak terörist olduğu düşünülen kişileri

¹⁵⁵ Başkan Roosevelt'in ekonomiyi iyileştirme adına getirdiği ekonomik, sosyal ve siyasal konulardaki yeni düzenlemelerdir. Alan Nevins, Henry Steele Commager, s.475.

¹⁵⁶ Alan Nevins, Henry Steele Commager, s.475.

¹⁵⁷ **Amerika Hakkında Amerika Birleşik Devletleri Anayasası**, 21 Haziran 1788, <<https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf>>, e.t. 03.11.2019.

¹⁵⁸ Murat Tokman, Halil Akman, "Tarihi Süreç İçerisinde Amerikan İmparatorluğu", **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl 7, Sayı XX, Aralık 2014, s. 317.

alıkoyma kararı olan bu buyruğun yanında, bu kişilerin askeri mahkemeler tarafından yargılanacağı da belirtilmiştir¹⁵⁹. Bu süreçte de terörle mücadele ile ilgili birçok tutuklamalar gerçekleştirilmiştir. Ancak bu tutuklamalar, anayasal bir belgeyle olmadığından ne kadar süreyle tutuklu kalacakları bildirilmemiştir. Askeri buyrukta da değinildiği gibi bu kişiler terörist olarak yargılandıklarından dolayı avukat seçme gibi bir hakları olmamış, ayrıca tüm hakları da askıya alınmıştır¹⁶⁰.

Olağanüstü zamanlarda gerçekleştirilen bir diğer gelişme ise Vatanseverlik Yasası olmuştur. 2001 yılında çıkan bu yasaya göre tüm halkın haberleşme için kullandığı elektronik postası, telefonları, yaşadıkları konutlar, kontrol edilebilmekte ve aranabilmektedir. Bazı arama taleplerinde polis kararı yeterliyken, mahkemenin kararının gerektirdiği durumlarda ise polis karar verecek hakimi seçebilmektedir. 2005 yılında yenilenen bu yasa ile birlikte mahkeme kararına ihtiyaç tamamen ortadan kaldırılmıştır. Ancak Başkanlık Kararnamesi'nde bu konuyla ilgili önemli bir ayrıntı mevcuttur. Buna göre terörist olarak adlandırılanlar hakkında askeri bir mahkeme kurulacak ve avukatları askeriyeden atanacaktır. Bu değişikliğin ardından yasa, ülkenin yurttaşları için de geçerli olacak şekilde Askeri Mahkeme Yasası olarak düzenlenmiştir¹⁶¹. Ancak oldukça sakıncalı sonuçlar doğurabilecek bu yasaya göre böyle bir durumda, ülke, savaş halindeyken kendi vatandaşını da terörist ilan edebilecektir. Bu da bir nevi kişiler için hukuki güvencelerin kullanılmasını kısıtlar niteliktedir.

11 Eylül saldırılarından sonra ilan edilen olağanüstü hal, her yıl terör tehdidinin hala devam ettiği gerekçesiyle uzatılarak tam 16 yıl sürmüştür. 11 Eylül sonrasında sadece Amerika'da değil Ortadoğu'da da birçok etki meydana gelmiştir. Bunların çoğunun sebebini yine Amerika yaratmıştır. 11 Eylül bir terör saldırısı sonucu olduğundan Amerika, Afganistan, Irak ve Suriye gibi devletleri de bu saldırıdan sorumlu tutmuştur. Bu doğrultuda Amerika terörü bitirme politikası başlatmış ve bunun başının Afganistan olduğunu ileri sürerek meşru müdafaa hakkı olduğunu ve bunu kullanarak operasyon düzenleyeceğini bildirmiştir. Dediği gibide olmuş yönetimi düşürmüştür ancak tüm uyarılara rağmen şiddetin dozunu arttırmış halka da birçok eziyette bulunulmuştur. Afganistan'dan soran 2003 yılında da Irak'a karşı bir işgale başlayan Amerika bu sefer de gerekçesinde ise kitle imha silahlarının olduğu, oradaki

¹⁵⁹ Çelebi, s. 167.

¹⁶⁰ Vaiz, s. 75.

¹⁶¹ Kaynar, s. 453.

terörü bitirmeyi amaçladığı halkı özgürleştirip demokrasi getirmeyi hedeflediğini belirtmiştir. Bu doğrultuda operasyonlara başlamış, ülke bombalanmış ve çok fazla da ayakta kalamamıştır. Bunun sonucun da iddia edilen silahlara da rastlanmamıştır¹⁶².

Irak işgali sonrası ise bu seferde Suriye hedef haline gelmiştir. Bu politikadan nasibini alan Suriye de terör örgütlerine yardım ettiği ve Irak'a destek verdiği gerekçesiyle suçlanmıştır. Suriye bu tehditlerinden tedirgin olmuş bazı uygulamalarından vazgeçmek zorunda kalmıştır¹⁶³.

ABD tüm bunları özgürlük ve halk için yaptığını ilan etse de bu gerekçe adı altında halka birçok sınırlama getirilmiştir. Yayınlar kaldırılmış, medya denetlenmeye başlanmış ülkeye giriş ve çıkışların kayıtlanması yapılmıştır. Zamanla bu politika insan haklarının derinden ihlal edildiği bir yapıya dönüşmüştür. Aşırı bir güç kullanımı insanları fişleme birçok sivil masum insanın ölümüne sebep olmuştur. Bu doğrultuda olağanüstü halin keyfi kullanıldığı açık olarak görülmektedir. Başkan hem yetkilerini keyfi kullanmış hem sınırlarını çok fazla aşmış hem gereklilik ve orantılılık ilkelerine uymamış hem de en önemlisi olağanüstü hali kalıcı hale getirerek olağanlaştırmıştır.

2.5.4.4. ABD'nin Denetim Mekanizması

Amerikan denetim sistemi diğer ülkelere göre biraz değişiklik göstermektedir. Yüce Mahkeme, diğer devletlerdeki mahkemelerden farklı olarak hem temyiz hem de somut norm denetimi yapmaktadır. Bu durum birçok kez diğer devletler tarafından da eleştirilmiştir. Fakat uygulama hala devam etmektedir¹⁶⁴.

2.5.4.4.1. Siyasi Denetim

ABD'de yürütme ve yasam organı arasında bir denge denetleme sistemi öngörülmüştür. Aynı zamanda bazı durumlarda yürütmenin, faaliyetlerini araştırmak için bir Araştırma Komisyonu kurma yetkisi de bulunmaktadır. Ancak olumsuz bir sonuca varıldığında sadece sonuç bildirilmekte ve bu karar yürütmeyi etkilememektedir. Buna karşın daimi komisyonlarıyla yürütmenin faaliyetlerini de ayrıca denetleyebilmektedir¹⁶⁵.

¹⁶² Burak Bilgehan Özpek, 'En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası Ortadoğu', **Ortadoğu Etütleri**, Cilt 3, No 2, Ocak (2012), s. 187.

¹⁶³ Özpek, s. 200.

¹⁶⁴ Can Yavuz, "Amerika Birleşik Devletleri Yüze Mahkemesi", **TBB Dergisi**, Sayı 128, (2017), s. 448.

¹⁶⁵ Serhat Doğan, "Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi

2.5.4.4.2. Yargısal Denetim

Amerikan Yüksek Mahkemesi'ne göre olağanüstü hallerin kaynağı anayasalar oluşturmaktadır. Olağanüstü durumların kendi kendine kurallar yaratamayacağını savunulmaktadır. Bu durumlarda her tasarruf kanunla yapılması ve bu tasarrufların ancak durumu çözmeye yönelik olması gerektiği üzerinde durulmuştur¹⁶⁶.

Buna rağmen bu zamana kadar gelen her başkan yetkilerini geniş kullanılarak alınan tedbirlerde sınırlarını aşmıştır. Ayrıca yetkileri olmadığı halde aldıkları bu kararları Kongreye önceden sunsalar dahi Kongre bu kararları yerinde görerek onaylamıştır. Örneğin, Bir savaş hali olmadığı halde limanlar abluka altına alınmış, hak ve hürriyetler sınırlandırılmıştır. Fakat Kongre bu kararları anayasaya uygun olmamasına rağmen kabul etmiştir. Buna karşın fabrikalara el konulması kararını Başkan'ın böyle bir yetkisi olmadığı, bunun ancak Kongre tarafından alınabilecek bir karar olduğu gerekçesiyle yetki alanına tecavüz edildiğini bildirmiştir¹⁶⁷.

Yüce Mahkeme yasaların anayasaya uygunluğunun denetimini yaparken aykırı olan kanunu iptal etmemektedir. Bunu yerine iptal olmayan bu yasalar yürürlükten kalkmasa da uygulanması durdurulmaktadır. Fakat bazı durumlarda da uygulanmasını durdurduğu kanun hakkında daha sonra tekrar uygulanabilirlik kararı verdiği de olmuştur¹⁶⁸.

2.6. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Olağanüstü Hal

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), 3 Eylül 1952 yılında Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmıştır. Teknik bakımdan uluslararası bir antlaşmadan ibaret gibi görünse de kamu düzeninin sağlanması amacıyla oluşturulmuş olan oldukça etkili bir sözleşmedir. Bu yönüyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi "Yasa Sözleşme" olarak da adlandırılmaktadır¹⁶⁹.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, üye devletlere normal zamanlarda sözleşmenin yüklediği yükümlülükleri yerine getirirken olağanüstü zamanlarda da başka yükümlü oldukları sözleşmelere aykırı olmamak şartıyla kişisel hakları da

ve Türkiye 'de Uygulanabilirliği", Trakya Üniversitesi SBE, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Edirne, 2018, s.82.

¹⁶⁶ Hazır, s. 41.

¹⁶⁷ Münici Kapani, "Amerika Birleşik Devletleri, Başkanının Fevkalade Hal Selahiyetleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 26, Sayı 1, (1969), s. 157.

¹⁶⁸ Yavuz, s. 448.

¹⁶⁹ Cem Şenol, "AİHS Hükümleri ve AİHM Kararlarının Devletlerin Egemenliği Üzerindeki Etkisi", **Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 1, (2012), s. 263.

sınırlayabilme olanağı vermektedir. Fakat sınırlanabilen hakların dışında bir de asla dokunamayacak ve değiştirilemeyecek olan yaşama hakkının korunması, işkence ve kötü muamele gösterilemeyeceği, kölelik ve zorla çalıştırmanın yasak olması gibi haklar da mevcuttur. Bu haklar tüm üye devletlerin uymak zorunda olduğu emredici kurallardır. Sözleşmeye aykırı hareket edilmesi durumunda komisyonun ve mahkemelerin denetleme yetkisi bulunmaktadır¹⁷⁰.

Olağanüstü hallerde hak ihlalleri tahmin edilemeyen sonuçlar doğurup büyük zararlar verebilmektedir. Bu sebeple ülkeler arasında sözleşmeler yapıp, şartlar ve ilkeler belirlenerek korunma sağlanması hedeflenmiştir. AİHS'nin, olağanüstü hallerde uygulanan uygulamalar için kriteri geçicilik ve istisnailiktir. Şöyle ki sözleşmeye göre, istisnai olarak meydana gelen olağanüstü halin kesinlikle bir sonu olmalıdır. Olağanüstü halin son bulmasına rağmen önlemler ve uygulamalar hala devam ediyorsa burada bir sözleşmeye aykırılığın mevcut olduğundan bahsedilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bu doğrultuda üye devletlere yol gösterici niteliktedir¹⁷¹.

AİHS'nin olağanüstü hal ile ilgili olan maddesi, 15. maddedir. Bu maddenin amacı, olağanüstü durumlarda dahi sözleşmeyi ve hukuk devleti ilkesini korumaktır. Bu yüzden devletlerin insan hakları konusunda uyacağı yükümlülükleri ve sorumlulukları belirlemiştir¹⁷². AİHS'nin 15. maddesine göre;

“1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme 'de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.

2. Yukarıdaki hüküm, meşru savaş filleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez.

3. Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir.”¹⁷³

¹⁷⁰ Şenol, s.278.

¹⁷¹ Sevtap Yokuş, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin, Türkiye’de Olağanüstü Hal Rejimine Etkisi**, Beta Yayınları, 1. Baskı, 1996, s. 35.

¹⁷² Murat Önok, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Olağanüstü Hal Uygulamaları”, **KHK’ler Türkiye’sinde Savunma Hakkı Paneli**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, Kasım 2016, s. 113.

¹⁷³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, **Avrupa Antlaşmaları Serisi**, No. 5, <<https://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf>>e.t.03/11/2019.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, maddede belirtildiği üzere devletlere hak ve hürriyetleri kısıtlama hakkı vermekte ancak bunu bazı koşullara bağlamaktadır. Bu koşullar ulusun yaşamını tehdit eden genel tehlikenin var olması, kısıtlamaların ölçülü yapılması, iç hukuk yollarının tüketilmesi, uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerle ters düşmeme, dokunulmaz hakları saklı kalması ve son olarak da tasarrufların bildirilmesi yükümlülüğünden oluşmaktadır.

2.6.1. Ulusun Yaşamını Tehdit Eden Genel Tehlike Koşulu

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde bahsedilen 15. maddenin uygulanabilir olması için öncelikle bazı koşullar gereklidir. Bunlardan ilki ülkeyi tehdit eden savaş ya da kamunun düzenini bozacak bir tehlikenin varlığının mevcut olmasıdır. Ancak maddeden de anlaşılacağı gibi savaş halin tek başına var olması yeterli değildir aynı zamanda büyük bir tehlikenin varlığı da gereklidir. Bunun yanında doğal afetlerde ülke için tehlikeli sonuçlar doğurmaktadır, dolayısıyla onlarda olağan dışı durum kategorisindedir. İkinci olarak bu tehlikelin tüm devleti etkileyecek düzeyde olması beklenmektedir. Burada bahsedilen ülkenin tümü değil halkın tümüdür. Olağanüstü durum, ülkenin bir bölgesinde gerçekleşip tüm halkı etkileyecek düzeyde de gerçekleşebilmektedir. Ancak toprak parçası çok fazla olan devletlerde ortaya çıkan doğal afetlerde halkın tümünün tehlikede olması gerekmemektedir. Bir diğer şart ise olağan dışı durumun toplumun yaşamını tehlikeye sokacak derecede büyük olmasıdır¹⁷⁴.

AİHS Komisyonu ve AİHM ilgili davaları incelerken karar vermeden önce ilk baktıkları, ortada gerçekten ulusun yaşamını tehdit eden bir tehlikenin var olup olmadığıdır. Ülkeler bunun kararını verirken, değerlendirilmesini yapmak komisyonun görevidir¹⁷⁵.

2.6.2. Ölçülülük İlkesi

Ölçülülük ilkesi kısaca orantılı olmak anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle çıkan çatışma, savaş veya kriz durumlarında ne kadar önlem almak gerekiyorsa yalnızca o kadar önlem alınması gerektiğini anlatmaktadır. Bu ilkeye göre olağanüstü süreçlerde

¹⁷⁴ Önok, s.114.

¹⁷⁵ Yokuş, s. 62.

şiddetin artmasıyla tedbirlerinde arttırılabileceği gibi tehlikenin kalkmasıyla tedbirlerin de kalkması beklenmektedir.

Uygulanan yöntemlerin gerektiğinden daha az ya da daha fazla olması maddeye uygun olmadığı gibi geçerlide olmayacak ve hukuka aykırılık teşkil edecektir. Şunu da belirtmek gerekir ki önlemler orantılı olsa dahi alınabilmesi için gerçekten gerekli bir durumun var olması ve buna mecbur kalınmış olması gerekmektedir. AİHM, alınan tedbirlerinin ölçüsü konusunda oldukça hassas davranmakta ve denetimini itinayla yapmaktadır. Bir diğer önemli husus ise süre konusudur. Bazı devletlerde olağanüstü hal çok uzun yıllar sürebilmektedir. Zaten AİHS hükümlerinde de süre için bir kısıtlama getirilmemiştir. Sözleşmenin süre olarak önemsedığı, olağanüstü dönemin bu uzayan süre zarfında olağanlaştırılmasının önüne geçmektir. Çünkü sürenin uzaması askıya alınan yükümlülüklerin yerine getirilmesi süresini de uzatmakta ve bu da hak ihlallerinin yaşanılmasının önünü açmaktadır¹⁷⁶.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi incelemelerini yaparken ölçülülük konusunda bazı kıstaslara dikkat etmektedir. Öncelikle devletin durumuna göre bu tedbirlere başvurmadan da ne yapılabileceğine bakılmaktadır. Kendi ülkesel çözümlerinin durumun üstesinden gelmek için yeterli olup olmadığı araştırılmaktadır. Ardından alınan tedbir ile ulaşılmak istenen amaç arasındaki ilişki incelenmektedir. Dengenin sağlanması oldukça önemlidir. Çözümlerin gerçekten sorun ile bağlantılı olup olmadığına bakılmaktadır. Bunun yanında yükümlülüklerle uymada zamanla sapma görülüp görülmediği, son olarak da hürriyetlerin askıya alınması konusunda güvencelerin oluşturulup oluşturulmadığı incelenmektedir. Mahkemenin değerlendirilmesi geleceğe yöneliktir ve değişen şartlara göre de yeniden değerlendirme yapılması mümkündür¹⁷⁷.

Olağanüstü hal zamanlarında aşırı uygulamalar ve gereğinden fazla sınırlamalar sadece halkın aleyhine sonuç doğurmaktadır. Amaç kamunun düzenini sağlamakken bu orantısızlık kamuyu daha da zor duruma sokmakta ve hak ve hürriyetlerine zarar vermektedir. Bu şekilde yapılan olağanüstü hal düzenlemeleri amacından sapmış uygulamalar olmaktadır.

¹⁷⁶ Önok, s.118.

¹⁷⁷ Önok s.120.

2.6.3. Olağanüstü Halde İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi

Bir ülke içerisinde olağanüstü hal süresince hak ihlalleri söz konusu olduğu durumlarda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurulmadan önce olağan zamanlarda olduğu gibi öncelikle iç hukuk yollarının tüketilmesi beklenmektedir.

Olağanüstü hal ile ilgi olarak mağdur olan kişilerin birçok başvurusu, mahkeme tarafından daha ilk incelemede iç hukuk yollarının tüketilmediği iddiasıyla reddedildiği görülmektedir. Örneğin, ülke içerisindeki mahkeme sürecinin uzun sürecektir olması iç hukukun tercih edilmesinin önüne geçebilmektedir. Fakat bu yolla gelen başvurular AİHM tarafından kabul edilmeyecektir. Bunun dışında çok istisnai olarak iç hukuk yolunu tüketme imkanının olmaması ya da amaca ters düşmesi gibi durumlar söz konusu olduğunda bu mecburiyet aranmamaktadır. İmkanın olmaması aslında birazda iç hukukun etkisizliği veya eksikliği anlamına gelmektedir. Çünkü iç hukuk yolunun olmaması demek böyle bir yasa hükmünün mevcut olmaması ya da başvuru yolunun kapalı olması anlamına gelmektedir. Hatta bazen de olağanüstü halde çıkarılan kararnameler ile mahkeme tarafından konunun görüşülmesinin yolu kapatılmış olabilmektedir. Tüm bunların ispatını yapacak olan başvurucudur¹⁷⁸.

Yalnızca bu gibi durumlarda mağdurların direk AİHM'ne başvurmaları kabul edilmektedir. Ancak bunların dışında önce, herkesin kendi ülkeleri içerisinde konuyla ilgili tüm başvuru yollarını denemeleri, hangi mahkemeye başvurmaları gerekiyorsa oraya başvurmaları ve tüm yolları tükettikleri ve sonuç alamadıkları takdirde son yol olarak AİHM'ne gitmeleri gerekmektedir.

2.6.4. Uluslararası Hukuktan Doğan Yükümlülüklerle Ters Düşmeme

Devletlerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi dışında birçok birbirinden farklı üye oldukları topluluklar ya da sözleşmeler de mevcuttur. Her devlet tüm bunların getirdiği yükümlülüklerle de uymakla mükelleftir. Bu sebeple AİHS'nin maddelerine uyum sağlarken önce uluslararası hukuk yükümlülüklerinin göz önüne alınması gerektiği ilkesi mevcuttur

Bu kural çerçevesinde AİHS'nin 15. maddesini kullanarak kendisine verilen yükümlülüğü azaltma yoluna giden devletler, uluslararası yükümlülüklerine de aykırı hareket edememektelerdir. Ayrıca sözleşme, emredici nitelikte olmayan maddelerin

¹⁷⁸ Yokuş, s. 68.

hiçbir durumda insan haklarını ihlal edici ölçüde yorumlanmasının da önüne geçmektedir¹⁷⁹. Konuyla ilgili AİHS'nin 53. maddesine göre;

*“Sözleşme hükümlerinden hiçbiri, herhangi bir Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın yasalarına ve onun taraf olduğu başka bir Sözleşme uyarınca tanınmış olabilecek insan hakları ve temel özgürlükleri sınırlayacak veya onları ihlal edecek biçimde yorumlanamaz.”*¹⁸⁰

Taraf olunan sözleşmelerden, hak ve hürriyetlerin korunması konusunda daha kapsamlı olan sözleşmeye uyulmasının nedeni, geniş anlamıyla tanımlandığında uluslararası hukukun yükümlülüğü arasında örf adet hukukunun da bulunmasından kaynaklanmaktadır¹⁸¹.

Örf ve Adet kuralları yazılı olmayan kurallardır. Ancak yıllardır bilindiğinden hukuki nitelikte olacak kadar herkes tarafından uyulan kurallar haline gelmişlerdir. Uluslararası Örf ve Adet Hukuku'na yapılan sözleşmelerdeki bazı maddelerin tüm devletlerce kabul edilenleri girmektedir. Örneğin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bağlayıcı olmasa da tüm dünya çapında kabul edildiğinden uluslararası örf adet hukuku haline gelmiştir ve uluslararası yükümlülüklerde ilk önce uyulacak olanlardandır¹⁸².

2.6.5. Dokunulmaz Haklar

Bireylerin doğum ile kazandıkları birtakım hakları, onların üçüncü kişilere karşı korunmalarını, onurlu ve haysiyetli bir yaşam sürmelerini sağlayacak güvenceleridir. Bu nedenle AİHS içerisinde de düzenlenmiş ve dünya çapında korunma sağlanmaya çalışılmıştır. Sözleşmeye göre olağanüstü zamanlarda bile sınırlandırılması olanaksız olan bu haklar dokunulmaz haklar olarak tanımlanmıştır. Birçok devletin anayasası da buna uygun şekilde düzenlenerek ülke içinde ve dışında dokunulması imkansız hale getirilmiştir.

AİHS, dokunulamayacak olan haklar konusunda oldukça katıdır. Öyle ki olağanüstü zamanlarda bile bu haklar ile ilgili düzenleme yapılmasını emredici haklar niteliğinde olmaları dolayısıyla engellemiştir. Bu haklar yaşama hakkı, işkence ile insanlık dışı ve onur kırıcı muamele yapılamaması, kölelik yasağı ve cezaların yasal

¹⁷⁹ Murat Önok, s.125.

¹⁸⁰ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, **Avrupa Antlaşmaları Serisi**, No. 5, <<https://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf>>e.t.03/11/2019.

¹⁸¹ Yokuş s.69.

¹⁸² Rona Aybay, **İnsan Hakları Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 5.

olması haklarıdır. Bunların yanında sınırlanmasını tamamen engellemediği ulusal güvenlik, ülkenin ekonomik refahı, kamu düzeni, yargının yetkilerinin devamlılığı, kamu yararı, ülke bütünlüğü, çocukların çıkarı, hak ve özgürlüklerin korunması, sağlığın korunması, suçun önlenmesi, ahlakın korunması, adaletin sağlanması, gizli bilgilerin korunması, özel yaşamın korunması, düzensizliğin önlenmesi ve vergi ve cezaların güvence altına alınması gibi koşullara bağladığı hak ve hürriyetlerde bulunmaktadır. Ancak bunların dışında herhangi bir nedenle kısıtlama yapılmasını kabul etmemektedir¹⁸³.

Sözleşmenin dokunulmaz haklar içerisinde belirttikleri ise yaşam hakkı, işkence, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele görmeme, işlendiği sırada suç olmayan bir fiilden dolayı cezalandırılmama, köle olarak çalıştırılmama gibi insan hayatı açısından oldukça önem gösterilmesi gereken haklardır. Bunların dışında AİHS’nde, ölüm cezası ile aynı fiilden dolayı iki kez yargılanmama hakları da dokunulamayan haklardan sayılmıştır¹⁸⁴.

2.6.6. Olağanüstü Halde Bildirim Yükümlülüğü

Olağanüstü hal ile ilgili bir diğer özellik ise sözleşmenin tarafı olan devletlerin, olağanüstü hal ilan etme nedenlerini, uygulayacakları tasarrufları, olağanüstü hale son verirken aldıkları tedbirlerini, değişiklik yaptıkları kararlarını, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne bildirmekle yükümlü olmalarıdır.

Devletlerin, daha sonralarda çıkacak herhangi bir başvuruda kendilerini savunabilmeleri ya da sözleşmeye uyduklarını göstermek amacıyla uygulamalarının gerekçelerini de belirtmeleri gerekmektedir. Genel Sekreter’e yapılacak bildirimlerin doğru ve açık olması oldukça önem arz etmektedir¹⁸⁵.

Bildirimler tam zamanında yapılmalı geç kalınmamaya özen gösterilmelidir. Çünkü uygulanan yöntemlerde sözleşmeye uyulup uyulmadığı resen incelenmemektedir. Denetleme ancak devletlerin bildirmesiyle mümkün olabilmektedir. Geç bildirimde bulunan bir devletin aldığı önlemlerin ve uygulamaların doğruluğunun saptanması oldukça güçleşecektir. Ayrıca bir şeyleri gizlemek ya da kendi istedikleri uygulamaları gerçekleştirmek maksadıyla eksik ya da yanlış beyanda bulunabilmeleri mümkündür. Bu doğrultuda Konsey herhangi bir başvuru olmadığı müddetçe bildirimini doğru kabul etmek durumunda kalacaktır. Bu şekliyle de sözleşmeye uyulup uyulmadığının gerçek anlamda anlaşılması mümkün olmayacaktır¹⁸⁶.

¹⁸³ Semih Gemalmaz, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Öngörülen Denetim Sistemi”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt 8, Sayı 27, (1997), s.279.

¹⁸⁴ Önok, s.126.

¹⁸⁵ Rona Aybay, s.67.

¹⁸⁶ Yokuş, s. 68.

BÖLÜM III

3. TÜRK ANAYASAL TARİHİ

3.1. Türk Anayasal Tarihinde Olağanüstü Hal Düzenlemeleri

Aniden gelişen ve önceden tahmin edilmesi mümkün olmayan, devlete, cumhuriyete, kamunun düzenine, karşı herhangi bir tehdidin mevcut olduğu durumlarda ilan edilen yönetim biçimleri olan olağanüstü haller ve sıkıyönetim uygulamaları Türkiye tarafından da başvurulmuş yönetim şekilleri olmuşlardır. Bu sebeple yasal bir zemine yerleştirilmek maksadıyla, 1876 Kanun-i Esasi döneminden itibaren düzenlenerek anayasalarda yer etmeye başlamıştır. Bu yönde yapılan düzenlemelerin amacı genellikle hızlı karar almaya ve en kısa zamanda en az hasarla eski düzene geri dönebilmeye yöneliktir.

1924 Anayasası ile birlikte sıkıyönetimin tanımının yapılması daha net bir düzenleme alanı bulmasına sebebiyet vermiştir. Ardından ortaya çıkan birçok isyanda da sıkıyönetime başvurulmuştur. Bunlardan bazıları sadece belirli bölgelerde yapılırken bazıları ise ülke genelinde hakim olmuştur. 1961 Anayasası dönemine girilmesiyle birlikte hem sıkıyönetim için ayrıca bir Sıkıyönetim Kanunu çıkarılmış hem de sıkıyönetimin yanında bir de olağanüstü hal de düzenlenmiştir. Fakat zamanla yetkilerin askeri makamlar yerine sivil makamlara geçmesi, sıkıyönetim yerine olağanüstü hal tercih edilir olmuş ve yürütmenin yetkilerinin genişletilmiş ve ilanda bulunma, kararname çıkarabilme yetkileri ile donatılmıştır. 1982 Anayasası'nda ayrıntılı bir biçimde düzenlenen olağanüstü hal yönetimi, Olağanüstü Hal Kanunu'nun da çıkarılmasıyla ayrıntılı olarak düzenlenme alanı bulmuştur.

Uzun bir süre ilan edilmeyen olağanüstü hal, 2015 yılında gerçekleştirilen darbe teşebbüsü ile tekrar uygulamaya konmuştur. Bunun sonucunda ise 16 Nisan 2017 tarihinde referandum yapılarak anayasa değişikliği gerçekleştirilmiş ve hükümet sistemi Parlamenter Sistem'den, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne dönüştürülmüştür. Dolayısıyla bu değişiklik olağanüstü hal yönetimini içeren maddelere de yansımıştır. Aynı zamanda tekrar bir darbe teşebbüsüne karşı önlem olması amacıyla sıkıyönetim ve onunla ilgili olan kanunlar yürürlükten kaldırılmıştır.

3.1.1. 1876 Kanun-i Esasi Döneminde Olağanüstü Hal Yönetimi

Türk hukukunda ilk kez olağanüstü halden bahsedilmesi 1876 yılında olmuştur. Daha öncesinde tüm yetkiler padişahın elinde olması ve ayrıca bir yetki verilmesinin bir anlamı olmaması nedeniyle düzenleme yapılmasına gerek duyulmamıştır. Kanun-i Esasi'nin 113. maddesindeki düzenlemede daha çok sıkıyönetim halinin ilanından bahsedilmiş olup padişaha, devlet için tehlikeli bulduğu kişileri sürgün etme imkanı tanınmıştır. Maddeye göre;

‘Mülkün bir cihetinde ihtilâl zuhur edeceğini müeyyid asar ve emarat görüldüğü halde Hükûmeti seniyenin o mahalle mahsus olmak üzere muvakkaten (idarei örfiye) ilânına hakkı vardır. (İdarei örfiye) kavanin ve nizamatı mülkiyenin muvakkaten tatilinden ibaret olup (idarei örfiye) tahtında bulunan mahallin sureti idaresi nizami mahsus ile tâyin olunacaktır. Hükûmetin emniyetini ihlâl ettikleri idarei zabitanın tahkikatı mevsukası üzerine sabit olanların memâliki mahrusai şaheneden ihraç ve teb'id etmek münhasıran Zatı Hazireti Padişahinin yedi iktidarındadır.’¹⁸⁷.

Bu madde de, ülkenin herhangi bir yerinde ihtilal ihtimalinin mevcut olması durumunda o bölgede sıkıyönetim ilan edilebileceği öngörülmüştür. Sıkıyönetimin ilanı, böyle bir ihtimalin olmasına bağlanmış olması maddenin açık uçlu olmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca maddede geçici olarak ilanda bulunulacağı belirtilse de süre ile ilgili bir sınırlama düzenlenmemiştir. Padişaha verilen sürgün etme yetkisi daha sonra 8 Ağustos 1909'da yapılan değişiklik ile madde içerisinden kaldırılmıştır.

1876 Kanunu Esasi'ye göre savaş ilan etmek padişahın görevindedir. Anayasanın 7. maddesinde geçen bu hüküm dışında savaş hali le ilgili bir madde bulunmamaktadır. 1909 yılında yapılan değişiklik ile birlikte barış kararı vermek ya da antlaşma imzalamak için meclisin onayının gerekli olduğu da düzenlenmiştir¹⁸⁸.

1876 Anayasası ayrıca denetime de yer vermiştir. Kanunu Esasi'nin 64. maddesinde Mebusan Meclisi'nin yaptığı kanun tekliflerinin Ayan Meclisi tarafından anayasaya, devletin egemenliğine ve güvenliğine uygun olup olmadığının denetleneceği belirtilmiştir¹⁸⁹.

Sıkıyönetim ile ilgili gerçekleşen ilk çalışmalar 2 Ekim 1877 yılında İdare-i Örfiye Kararnamesi'nin çıkarılmasıyla olmuştur. İdare-i Örfiye'ye ihtiyaç, Osmanlı ve

¹⁸⁷ Şeref Gözübüyük, Suna Kili, "Türk Anayasa Metinleri 1839-1980", TBMM Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, No 496, 2. Baskı, Ankara, 1982, s. 42.

¹⁸⁸ Çopur, s. 38.

¹⁸⁹ Onur Sır, **Hukuk Devleti Açısından Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi**, Adalet Yayınevi, 1. Baskı, Nisan 2011, s. 228.

Rus savaşı sırasında doğmuştur. O dönemde Rumeli Cephesi, bölgede sıkıyönetim ilanında bulunulmasının gerekliliğini ileri sürmüştür. Daha sonra tüm bölgede yayılan savaş sonucunda halkın da talebi bu yönde olunca sıkıyönetim ilan edilmiştir¹⁹⁰.

1876 Anayasası'nda yasama görevini yürüten organlar, Mebus ve Ayan meclisleridir. Bu meclisler parlamentoyu oluşturmaktadır. Ancak tek görevleri padişahın izni doğrultusunda sadece kendi faaliyet alanları ile ilgili kanun teklifi vermektedir. Daha sonraları 1909 yılında yapılan bir değişiklik ile bu organa padişahın izni olmadan da her konuda kanun teklifi verebilme yetkisi getirilmiştir. Bunun yanımda Heyet-i Vükela denilen yürütme organına, Muvakkat Kanun'u adında şimdinin olağanüstü zamanlarda çıkarılan kanun hükmünde kararnamesi çıkarma yetkisi tanınmıştır. Fakat bu kanununun çıkarılabilmesi için anayasaya aykırı olmaması, meclisin toplanmamış ya da toplanmayacak olması gibi şartlar aranmıştır. Ayrıca kanun haline gelebilmesi için de Mebusan Meclisi'nin onaylaması gerekmektedir¹⁹¹.

Kanun-i Esasi 36. maddesinde, böyle durumlarda icra organının kanun çıkarabileceği de düzenlenmiştir. Maddeye göre devlet tehlikeye düştüğü vakit meclisin toplanması o an mümkün değilse Heyeti Vükela tarafından verilen kararların kanun hükmünde olduğu da bildirilmiştir.

Bu kararların daha sonra uygulanmaya devam edilip edilmeyeceğine artık meclis karar vermektedir. Ancak sorun şu ki ilk başlarda onaya ihtiyaç duyulan bu müessesede daha sonraları hiçbir zaman onay alınmayacak duruma getirildiğinden amacından sapmıştır. Hatta ileriki tarihlerde meclis tarafından onaylanmayan kararnameler bile uygulanmaya devam etmiştir. Osmanlı ile Rus Savaşı olduğu süreçte, II. Abdülhamit meclisi kapatmış ve bu ilgili 36. maddeyi kendince daha geniş biçimde kullanmıştır. Bu sebeple toplum artık dayanamayacak vaziyete gelince 31 Mart olayı patlak vermiştir. İlk sıkıyönetim tam da bu zamanda İzmir'te ilan edilmiştir. Fakat ilan şekli anayasayla bağdaşır nitelikte olamamıştır. Bu ilanda ne yürütme organının kararı ne de meclisin onayı bulunmaktadır. Yine de 1912 yılına kadar süren gerilim uluslararası boyutta devam ettiğinden Balkan Savaşı süresince tekrar ilan edilmiş bu seferde yedi yıl boyunca sürmüştür¹⁹².

¹⁹⁰ Osman Köksal, "Osmanlı Devleti'nde Sıkıyönetim ile İlgili Mevzuat Üzerine Bir Deneme", **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı 12, Cilt 12, Sayı 12, (2001), s.162.

¹⁹¹ Yavuzdoğan, s.15.

¹⁹² Gülben Mat, "Türkiye'de Çok Partili Dönemde Sıkıyönetimler", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2008, s. 89.

Kanun-i Esasi'nin 89. maddesi olağanüstü zamanlarda ayrıca bir mahkeme kurulmasını uygun görmemiştir. Buna rağmen İstiklal Mahkemeleri ve Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri kurulmuş, yargılamalar bunlarla yapılmıştır. Bu mahkemelerin yargılamaları sırasında savunma haklarına karşı ihlallerde gerçekleştirilmekle beraber kararlarına karşı yargı yolu kapalı tutulmuştur. Fakat yine de anayasa içerisinde anayasa yargısı adı altında bir düzenleme mevcut olmadığından yargılama sisteminin anayasaya ayıkırı olduğu gerekçesiyle herhangi bir işlemde bulunulmamıştır¹⁹³.

3.1.2. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Döneminde Olağanüstü Hal Yönetimi

Kurtuluş Savaşı süregeldiği sıralarda Büyük Millet Meclisi, 20 Ocak 1921 yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu onaylamıştır. Bu Kanun, sadece 23 tane maddeden oluşmaktadır. Bunun sebebi Milli Mücadele döneminde çıkarıldığından o zamanki durumun şartlarını hızlı bir şekilde düzeltmek ve eksikliklere cevap vermek amacıyla olmasındandır. 1921 Anayasası döneminde Meclis Hükümeti Sistemi bulunmaktadır. Bu sistemde kuvvetler birliği söz konusudur. Yasama ve yürütme yetkileri mecliste toplanmıştır¹⁹⁴.

1921 Anayasasında olağanüstü hal ya da sıkıyönetim ile ilgili bir düzenleme yapılmamıştır. Bu hallerin tanımı daha çok Hıyanet-i Vataniye¹⁹⁵, Başkomutanlık¹⁹⁶ ve İstiklal Mahkemeleri Kanunu¹⁹⁷ gibi, kanunlara bırakılmıştır. Gerekçe olaraksa tek yapılı meclisin sürekli toplantı halinde olması gösterilmiştir. Bunun yanında Firariler Hakkında Kanun'da firari kişilerin yargılanmasının yapılabilmesi için İstiklal Mahkemeleri'nin kurulmasını uygun görmüştür. Bu mahkemenin kararlarına karşı yargı yolu açık olmamakla birlikte üyeleri de meclis üyelerinden oluşmaktadır¹⁹⁸. İstiklal Mahkemeleri zamanla sadece asker kaçaklarının değil, vatana ihanet edenlerin, casusluk

¹⁹³ Mat, s. 12.

¹⁹⁴ Ümit İlker Özcan, İlk Anayasamız Teşkilat-ı Esasiye'nin Hazırlanması Süreci, Hukuk Gündemi, Atatürk Özel Sayısı, 2013, s. 25.

¹⁹⁵ **Hıyaneti Vataniye Kanunu**, Kabul Tarihi :29/04/1336, Resmi Gazete Tarihi: 07.02.1337, No: 1, Kanunlar Dergisi, Cilt 1.

¹⁹⁶ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkomutanlık Tevcihi Hakkında Kanun**, Kabul Tarihi :08/07/1338, Kanun No :245, Kanunlar Dergisi, Cilt 1.

¹⁹⁷ **İstiklâl Mahakimi Kanunu**, Kabul Tarihi :31/07/1338, Kanun No: 249, Kanunlar Dergisi, Cilt: 1

¹⁹⁸ TBMM Başkanlığı, **İstiklal Mahkemeleri**, TBMM Kütüphanesi ve Arşiv Başkanlığı Yayınları, No 1, Cilt 1, Ankara, 2015, s. 112.

yapanların, yolsuzluğa karışanların ve eşkıyalık yapanların yargılanmasını da yapmıştır¹⁹⁹.

1921 yılında Başkumandanlık Kanunu çıkarılarak yasama yetkisi meclisten başkumandana verilmiştir. Bu şekilde başkumandanın, yasama faaliyetlerinde bulunabilmesinin önü açılmıştır. Ayrıca bu faaliyetlerde bulunurken meclisin onayını alma zorunluluğu da kaldırılmıştır²⁰⁰.

O dönemde orduda meydana gelen olumsuzluklar sebebiyle Mustafa Kemal Paşa bu durumun sona erdirilmesi için karar alıp sonra onu başka bir organa yollayıp, onay beklemek çok zaman almasını gerekçe göstererek durumun aciliyetinden dolayı olağanüstü yetkilere sahip olmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Bunun sonucunda Başkumandanlık Kanunu'nun çıkarılmasıyla Mustafa Kemal Paşa hem yürütme yetkilerini hem de yasama yetkilerini tek başına kullanabilmiştir. Fakat bu hak kendisine önce sadece üç ay için verilmiştir daha sonrasında bu süre birçok kez, en sonunda da 1922 yılında süresiz olarak uzatılmıştır²⁰¹.

Bu kanun ülkenin zor zamanlarında getirdiği çözüm amaçlı olarak kullanılan bir kanun niteliğinde olmuştur. Yine olağanüstü süreçlerde olduğu gibi yetkiler tek elde toplanmıştır. Böylelikle hem hız kazandırmış hem de daha etkili olunması amaçlanmıştır.

Ayrıca 1921 Anayasası'nda Parlamento'nun üstün olduğu ilkesi geçerli olduğundan denetim konusunda, yalnızca idarenin yaptığı işlemlerin denetlemesi amacıyla yargısal denetim düzenlenmiştir. Kanunların yargısal denetim yapılamadığı gibi meclisin yaptığı uygulamalar da denetim dışında bırakılmıştır²⁰².

1921 Anayasası uzun süreli kullanım alanı bulamamıştır. O şartlar altında durumu idare etmek amacıyla hazırlanan bu kısa anayasaya durağan sürece girilmesiyle birlikte artık gerek duyulmamıştır. Bundan sonraki süreçte, tüm ihtiyaçlara cevap verebilecek, her konuda bir düzenlemesi bulunan bir anayasa yapılması dönemine girilmiştir.

¹⁹⁹ Kanunun Üçüncü maddesinde düzenlenmiştir. **İstiklâl Mahakimi Kanunu**, Kabul Tarihi :31/07/1338, Kanun No : 249, Kanunlar Dergisi Cilt: 1

²⁰⁰ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkumandanlık Tevcihi Hakkında Kanun**, Kabul Tarihi :08/07/1338, Kanun No :245, Kanunlar Dergisi, Cilt 1.

²⁰¹ Ahmet Emin Yaman, "Başkumandanlık Kanunu", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 3, Sayı 09, (1992), s.106-108.

²⁰² Sır, s. 229.

3.1.3. 1924 Teşkilat-ı Esasiye Döneminde Olağanüstü Hal Yönetimi

1924 Anayasası döneminde Mili Mücadele'den yeni çıktığından anayasada olağanüstü düzenlemelere de yer verilmiştir. 1924 Anayasası'nda sıkıyönetimin düzenlenmesinin amacı, tanımının yapılıp usulünün anlaşılmasını sağlamaktır. Sıkıyönetim hali düzenlenirken Fransa'dan esinlenmesine rağmen ondan daha geniş biçimde ele alınmıştır²⁰³.

1924 anayasasında olağanüstü süreç ile ilgili olan maddesi 86. maddesidir. Maddeye göre;

Harp halinde veya harbi gerektirecek bir durum baş gösterdiğinde veya ayaklanma olduğunda yahut vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olduğunu gösterir kesin belirtiler görülürse Bakanlar Kurulu, süresi bir ayı aşmamak üzere yurdun bir kesiminde veya her yerinde sıkıyönetim ilan edebilir ve bunu hemen Meclisin onamasına sunar. Meclis sıkıyönetim süresini, gerekirse uzatabilir veya kısaltabilir. Meclis toplanık değilse hemen toplanmaya çağrılır.

Sıkıyönetim süresi ancak Meclisin kararıyla uzatılabilir.

Sıkıyönetim, kişi ve konut dokunulmazlığının, basın, gönderişme, dernek, ortaklık hürriyetlerinin geçici olarak kayıtlanması veya durdurulması demektir.

Sıkıyönetim bölgesiyle bu bölgede hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği harp halinde de dokunulmazlığın ve diğer hürriyetlerin nasıl kayıtlanabileceği veya durdurulacağı kanunla gösterilir.'²⁰⁴

Sıkıyönetimin ilanı için ise savaş, ayaklanma, savaş ihtimali ve vatan ile cumhuriyete karşı bir eylem olmasının kesinliği aranmaktadır²⁰⁵. Ayrıca Hürriyet sınırlamaları Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 74. maddesinde düzenlenmiştir. İçeriğinde, olağanüstü süreçlerde çalışma ve mal yükümlülüklerinin ancak kanunlar ile düzenlenebileceğinden bahsedilirken 78. maddesinde ise salgın hastalık yahut seferberlik gibi sorunların var olması durumunda seyahat özgürlüğüne sınırlama getirilebileceği belirtilmiştir. Fakat ilk olarak 94. madde içerisinde hak ve özgürlükleri sınırlama imkanı tanınmıştır.

²⁰³ Ülman, s. 14.

²⁰⁴ 15/1/1945 Tarih ve 5905 Sayılı Resmi Gazete, **1924 Anayasası**, Kanun No: 4995, Kanun Tarihi: 10/1/1945.

²⁰⁵ Mustafa Kemal Çiçek, "1924 Anayasası'nın Hazırlanışı ve Temel Özellikleri", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2005, s.79.

1925 yılına gelindiğinde ise Şeyh Said İsyanı²⁰⁶ çıkmış ve bu doğrultuda olağanüstü tedbirler almak mecburiyetinde kalınmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk sıkıyönetim ilanına neden olan bu isyan ayrıca iki yıl boyunca sürmesine de sebebiyet vermiştir. Aynı yıl çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile hükümete, devletin selameti, düzeni ve güvenliğine yönelik bir tehdit oluşması durumunda her türlü yayını engelleme imkanı tanınmıştır. Bunun yanında sıkıyönetim ilan edilen bölgelerde Divan-ı Harp kurulmuş ve organa bu süreçte verilen idam cezalarını onaylama yetkisi verilmiştir. Oysaki bu düzenlemeler anayasanın 26. maddesinde aykırılık teşkil etmektedir. Çünkü maddeye göre, idam cezalarını onaylamak meclisin görevidir²⁰⁷.

Şeyh Said Olayı'ndan sonra da birkaç kez daha bir yıl süreli olarak sıkıyönetim rejimine geçildiği olmuştur²⁰⁸. Her seferinde bulunulan tasarruflara bakıldığında olağanüstü bir durum için normal düzende uygulanmayan imkanlar yaratılmıştır. Bu doğrultuda gösteren o ki, 1924 Anayasası, olağanüstü halleri tanımış ve hukuki boyuta taşımıştır. Bu dönemde hem Kurtuluş Savaşı'nın etkiler hem de iç isyanlarıyla uğraşan devletin sıkıyönetimdeki amacı refaha çıkmak olmuştur.

1924 Anayasası dönemine ait olağanüstü durumlarla ilgili başka önemli düzenleme ise 1934 yılında çıkartılan Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu'dur. Bu kanunun 18. maddesinde kamu düzeni için tehdit oluşturan kişilerin en büyük mülkiye amirince nezaret altına alınabileceği düzenlenmiştir. Ancak bu düzenleme daha sonra 1948 yılında çıkarılan 5188 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 18. Maddesinin Kaldırılmasına Dair Kanun ile kaldırılmıştır²⁰⁹.

1924 Anayasası süresince sıkıyönetim ilanında ve verilen kararlarında herhangi bir denetim öngörülmemiştir. Genelde 86. maddeden çıkarım yapılarak yargı denetiminin dışında olduğu kanaatine varılmıştır. Ayrıca 103. maddede de yapılacak yasaların anayasa aykırı olmaması gerektiği belirtilmiş olsa da yine de 1960 yılına kadar denetim mekanizmasıyla ilgili Danıştay'ın bir kararı bulunmamaktadır²¹⁰.

²⁰⁶ Cumhuriyet döneminin ne uzun süren isyanlarından biri olan bu isyan, Şeyh Said tarafından yeni getirilen inkıplara karşı halkı, ülkeye karşı, dinin tamamen yok edildiği ve devletin halkını öldüreceği gibi söylemlerle doldurması sebebiyle 13 Şubat 1925 yılında başlayıp dört yılın boyunca sürmüştür. Hasan Acar, "Türk Siyasal Hayatında Şeyh Said İsyanı", **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 3, 2019, s: 2938.

²⁰⁷ Behçet, s.45.

²⁰⁸ Cumhuriyetin ilanından sonra ilan edilen ilk sıkıyönetim Şeyh Said İsyanı sonrasında 25 Şubat 1925 yılında, ikinci olarak ise 23 Aralık 1930 yılında Kubilay'ın şehit edilmesinin ardından Menemende ilan edilmiştir. Mat, s. 111.

²⁰⁹ 25.02.1948 Tarih ve 6841 Sayılı Resmi Gazete, **Polis Vazife ve Salâhiye Kanununun 18 inci Maddesinin Kaldırılmasına Dair Kanun**’, Kanun No 5188, Kabul Tarihi 20.02.1948.

²¹⁰ Oktay, s.43.

3.1.3.1. Örfi İdare Kanunu

Cumhuriyet döneminde birçok kez sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bu sebeple 1940 tarihinde ilk sıkıyönetim kanunu olan Örfi İdare Kanunu çıkarılmıştır²¹¹. Bu kanuna göre Örfi İdare, kanuna göre Dahiliye Vekaleti ile yani İçişleri Bakanlığınca ilan edilmektedir. Fakat Örfi İdare ilan edilen yerlerde tasarruflarda bulunma yetkisi icra organlarında bulunmaktadır.

Kanunun üçüncü maddesinde, sıkıyönetim ilan edilen bölgelerde güvenliği sağlama görevi askeri makamlarda olacak şekilde düzenleme yapılmıştır. Normal süreçlerde bu görev polise ait olup kendiliğinden uygulanmakta iken olağanüstü süreçlerde askeri makamlara devredilmektedir. Bu görevi verecek olan ise Bakanlar Kurulu'dur. Ayrıca maddenin devamında görevi devralan askeri makamların kitap ya da gazete gibi basınları toplamak, radyoları kapattırmak, iletişim araçlarının kontrolünü sağlamak, kamuya açık hizmet veren mekanları kapatmak gibi yetkileri bulunduğu düzenlenmiştir.

Bunun yanında kanunun beşinci maddesinde sıkıyönetim ilan edilen yerlerde Örfi İdare Mahkemeleri'nin de kurulabileceği belirtilmiştir. Bu Örfi İdare Mahkemeleri'ne kurulmalarının öncesinde işlenen suçlara bakabilmeleri için de olanak sağlanmıştır. Verilen kararlara karşı ise temyiz yolu kapatılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sebebiyet verdiği etkiler dolayısıyla bu kanunun kabulünden sonra, Bakanlar Kurulu'nun gerekli görmesi üzerine Edirne, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Kocaeli ve Çanakkale'de bir ay boyunca örfi idare ilanı talebinde bulunulmuştur. TBMM 'de bunun üzerine bu teklifi onaylayıp üç ay daha uzatma kararı vermiştir. Fakat tekrar uzatma istediğinde bulunan hükümetin teklifi tekrar kabul edilerek 1944 yılında altı ay daha uzatılmıştır. 1947 yılında toplanan mecliste konu yine bu altı şehir olmuştur. Milletvekilleri arasında bu seferki toplantıda görüş ayrılıkları meydana gelmiş, bazı milletvekilleri uzatma kararının artık füzuli olduğunu belirtmesine rağmen meclis önüne tekrar gelen uzatma isteği, kabul görerek altı ay daha uzatılmış ancak bu uzatma artık son olmuştur²¹².

Bunun yanında meclisteki görüşmeler sırasında görüş ayrılığı yaratan bir diğer konu da Örfi İdare Kanunu'nun hukuk dışı olduğu mevzusudur. Bazı milletvekillerine

²¹¹ 25.06.1940 tarihli ve 4518 Sayılı Resmi Gazete, **Örfi İdare Kanunu**, Kanun No: 3832, Kabul tarihi : 02.05.1940.

²¹² Mustafa Salep, "Sıkıyönetim Uygulamaları Üzerine Değerlendirme, (1971-1973)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 10, Sayı 52, Ekim (2017), s. 426.

göre Örfi İdare, kanunun sınırlarını aştığını ifade ederken bazıları ise örfi idare uygulamaların yasalara bağlı olarak onun izin verdiği ölçüde gerçekleştirildiğini savunmuştur²¹³. Örfi İdare Kanunu, Sıkıyönetim Kanunu kabul edilene kadar yürürlükte kalmıştır.

3.1.3.2. Milli Korunma Kanunu

Ülke, içinde bulunduğu süreçte hem iç isyanlardan hem de dış politikadaki savaş ortamından dolayı ekonomik açıdan da sorunlar yaşamaya başlamıştır. Bu sebeple yeni kararlar almak farklı uygulamalar denemek ihtiyacı doğmuştur. Bunun üzerine 18 Ocak 1940 yılında Milli Korunma Kanunu çıkarılmıştır²¹⁴.

Bu dönemde çalışan kesimin silahlandırılıp savaşa yollanması sebebiyle tarım sektörü sekteye uğramış ve üretim oldukça düşmüştür. Üretim olmadığında elde kalan malda tüccarlar tarafından stoklanmıştır. En basit ihtiyaçların bile sağlanması güçleşmiştir. Dolayısıyla tedbir almak artık mecburi hale gelmiştir. Bu doğrultuda Milli Korunma Kanunu çıkarılmıştır²¹⁵.

Genel olarak durumu düzetmek maksadıyla vergiler arttırılmış, Merkez Bankası aracılığıyla para basılıp ekonomik krizin üstesinden gelinmeye çalışılmıştır. Fakat bu yöntemler karaborsacılık ve tefecilik yapılmasına zemin hazırlanmış olduğundan durumun daha çok kötüleşmesine sebep olmuştur. Milli Korunma Kanunun amacı fiyatlardaki yüksekliği indirmek karaborsacılığın sonunu getirmek, adaletsiz şartları ortadan kaldırmaktır. Kanun ile birlikte Bakanlar Kurulu'na fiyatları belirleyebilecek şekilde yetkiler vermiştir²¹⁶. Bakanlar Kurulu'nun bu kanunu kullanmadan önce ve kullanmaya son vermeden önce meclise bilgi vermesi gerekmektedir.

Milli Korunma Kanunu'nda olağanüstü zamanların hangi durumlar olduğunu da belirtmiştir. Kanunun birinci maddesine göre bunlar, seferberlik, harp, savaş ve savaş ihtimali olarak sınırlandırılmıştır. Milli Korunma Kanunu'na göre icra organı, mülkiyet

²¹³ Alaattin Uca, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Altı Vilayetinde İlan Edilen Örfi İdare ve Buna Karşı Mecliste Gösterilen Demokratik Tepki", **Atatürk Üniversitesi, Araştırma Enstitüsü Dergisi**, Sayı 40, Erzurum, (2009), s. 383.

²¹⁴ 26.01.1940 Tarihli ve 4417 Sayılı Resmi Gazete, **Milli Korunma Kanunu**, Kanun Numarası: 3780, Kabul Tarihi: 18/ 1/1940.

²¹⁵ İbrahim Mert Öztürk, "İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 54, Cilt 32, (2013), s. 141.

²¹⁶ Erdem Yavuz, "Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu ve Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu Tartışmaları: Erzincan Uygulamaları", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl 3, Sayı:12, Haziran (2015), s. 165.

hakkını sınırlayabilmekte, fazla mesai, fiyat tespiti, konutlarda arama yapabilmektedir. Ayrıca olağanüstü zamanlarda koordinasyon heyeti oluşturarak bakanlıkların koordinasyonunun gerçekleştirilmesi gerektiğini de belirtmektedir. Bu doğrultuda Koordinasyon Kurulu'nun hazırladığı kararnameler Bakanlar Kurulu'na sunulmakta, kabul edilirse Başbakanlıkça imzalanarak çıkarılmaktadır

1924 Anayasası, idareye yürütme yetkilerini kötüye kullanır düşüncesiyle ayrıca sıkıyönetim ile ilgili bir yetki vermemiştir. Buna karşılık Milli Korunma Kanunu 1942 yılında yapılan değişiklik ile 18. maddesi; *“Hükümet un fabrikalarına ve değirmenlerine ve diğer sanayi ve maden müesseselerine el koyarak işletebilir. Bu işletmenin devamı müddetince müessese sahiplerine münasip tazminat verilir.”* şeklinde düzenlemiştir. Ayrıca 1939 yılında düzenlenen Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu da seferberlik zamanlarına olağanüstü süreçte yapılacak hazırlıklardan ve askeri ihtiyaçlarının temin edilmesinden bahsedilmiş ayrıca düzenlenen yükümlülüklerin Bakanlar Kurulu tarafından tayin edileceği ile kişilerin uğradığı zararların giderilmesine de değinilmiştir²¹⁷. 1960 yılına kadar kullanılan Milli Korunma Kanunu 16 Eylül 1960 yılında çıkarılan bir kararname ile kaldırılmıştır.

3.1.4. 1961 Anayasası Döneminde Olağanüstü Hal Yönetimi

1950 yılı ile iktidarda bulunan Demokrat Parti (DP), önceleri halk ile uyumlu bir yönetim yürürken 1954 yılından sonra getirdiği toplantı ve gösterileri yasaklayan, basını sınırlandıran düzenlemeler ve aynı zamanda devam eden ekonomik sıkıntılar özellikle öğrenci gruplarını tepkisine sebebiyet vermiştir. Bu sebeple üniversitelerde oldukça fazla çatışma ortamları meydana gelmiştir. Bunun üzerine DP, basının ve muhalefetin faaliyetlerinin araştırılması amacıyla bir Tahkikat Komisyonu kurmuştur. Fakat bu durum tepkilerin daha çok artmasına neden olmuş ve öğrenci gösterileri ülke içerisinde hızla yayılmaya başlamıştır. Bunun sonucunda polis ile öğrenciler arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Aynı zamanda orduda gerçekleştirilen tasfiye işlemleri de öğrencilerin yanında asker ile de gerilim yaşanmasına neden olmuştur²¹⁸.

18 Nisan 1960 yılında DP, yetkilerini aştığı gerekçesiyle suçlanmıştır. Bu suçlamaların sonuçlanması maksadıyla Tahkikat Komisyon'u kurulmuştur. Fakat

²¹⁷ 16.06.1939 Tarihli ve 4234 Sayılı Resmi Gazete, Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu, Kanun Numarası: 3634, Kabul Tarihi: 7/6/1939.

²¹⁸ Firdevs Temizgüney, “1960 Darbesine Giden Süreçte Önemli Bir Kesit: İstanbul Öğrenci Olayları”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 14, Sayı 27, 2018, s. 188

Komisyonu'n üyeleri suçlamanın yapıldığı partinin üyelerinden oluşturulmuştur. Bu doğrultuda tarafsızlığı konusunda endişe düşülmüştür. Ayrıca birçok yetkiyle donatılan bu komisyona, yayınları yasaklayabilme evraklara el koyabilme, faaliyetleri önleyebilme gibi ayrıcalıklı imkanlarda tanınmıştır. Kararlarına karşı itiraz edilmesinin de yolu kapanmıştır. Bunun üzerine öğrenci gösterileri patlak vermiştir²¹⁹.

28 Nisan 1960 yılında gerçekleşen bu öğrenci gruplarının hükümete karşı toplanması durumu, bir süre sonra sürekli hale getirilmeye başlanmıştır. Polis ve öğrenciler arasında arbedeler gerçekleşmiş, güç kullanımının oranı artmıştır. Bunun sonucunda 1924 Anayasa'sının 86. maddesi gerekçe gösterilerek İstanbul ve Ankara'da örfi idare ilanı yapılarak üç ay da uzatılacağı kararı alınmıştır. Fakat gösteriler son bulmamıştır. En sonunda Milli Birlik Komitesi²²⁰ iktidara el koymuştur. Ayrıca Demokrat Parti üyelerinin yargılanmalarının yapılması amacıyla Yüksek Soruşturma Kurulu ile Yüksek Adalet Divanı kurulmuştur. Bunun yanında Kurucu Meclis oluşturularak üniversitelerden bazı öğretim üyelerine anayasa hazırlamaları için yetki verilmiştir²²¹. Tüm bunların ardından 1961 Anayasası onaylanarak 9 Temmuz'da kabul edilmiştir²²².

1961 Anayasası'nın başlangıç kısmında Türkiye'nin bir hukuk devleti olduğundan bahsedilmektedir. Hukuk kurmak ve korumak bu anayasanın temel amacını oluşturmaktadır. 1961 Anayasası olağanüstü zamanlar ile olağan zamanları birbirinden ayırmıştır. Olağanüstü haller, devletin kendisini ve düzenini korumak amacıyla hukuku askıya alınabilmesi anlamını taşıdığından meşru sayılmıştır. 1961 Anayasası sıkıyönetim ve savaş hali ile birlikte olağanüstü hali de düzenlemiştir. Bu düzenlemeleri iki ayrı başlık şeklinde yapmayı uygun görmüştür. Anayasanın 123. maddesi olağanüstü halden bahsederken, 124. madde ise sıkıyönetim ve savaş halini düzenlemektedir.

1961 Anayasası, kuvvetler ayrılığını benimsemiş olup parlamenter rejim şeklinde düzenlenmiştir. Bu şekliyle yasamanın ve yürütmenin sorumluluklarını

²¹⁹ Mat, s. 265.

²²⁰ DP hükümetini askeri darbe ile devirip siyasi iktidarın başına geçen Türk Silahlı Kuvvetleri mensubu 38 subaydan oluşan bir komitedir. İktidar sivil yönetime bırakılana kadar yönetimde kalmıştır. Bu süreç içerisinde Cumhurbaşkanı olan Celal BAYAR ve Başbakanlık görevinde bulunan Adnan Menderes tutuklanıp Yassıada Mahkemelerine gönderilmiş ve yargılanmaları maksadıyla özel mahkemeler kurulmuştur. Ardından Komite, yayınladığı bildiride bu darbenin hiçbir şekilde kişileri ve kurumları etkilemeyeceği ve yakın zamanda seçim yapılacağını belirterek halkın büyük kısmının desteğini almıştır. Temizgüney, s. 190.

²²¹ 27 Mayıs ve Yeni Siyasal Düzen, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, Sayı 3, Cilt 1- 7, Ankara, 1998, s. 1973.

²²² 20.07.1961 Tarihli ve 10859 Sayılı Resmi Gazete, **1961 Anayasası**, Kabul No: 337, Kabul Tarihi: 009.07.1961

paylaştırmak yetki, yasamaya ise görev niteliği vermiştir²²³. 1961 Anayasası'nda yer alan olağanüstü hal maddesinde olağanüstü halin tanımı yapılmış ve uygulama usulünün ilgili olarak çıkarılacak bir yasaya bırakıldığı düzenlenmiştir²²⁴.

1971 yılına geldiğinde ülkenin durumu eskisinden daha vahim bir boyuta ulaşmıştır. Ayaklanmalar ve dolayısıyla gerçekleşen gösteriler artmıştır. İşçi ve köylü olan kesim ekonomik sıkıntılar çekmeyle başlamış ve ülkede tekrar huzursuzluk hakim olmuştur. Huzursuzluğun artmasıyla 26 Nisan 1971 sıkıyönetim ilan edilmiştir²²⁵.

Bu doğrultuda Anayasa'nın 64. maddede Bakanlar Kurulu'na kararname çıkarma yetkisi verilirken 120. maddeye de üniversite, fakülte gibi kurumlarda öğrenimin ve öğretimin tehlikeye düşmesi ifadesi eklenerek olağanüstü halin sosyal konular üzerine de çekimi sağlanmıştır. Ayrıca 1924 Anayasası'ndan farklı olarak sınırlama konusunda birkaç tane hürriyet sayılmamış genel olarak hürriyetlerin çoğu ifade edilmiştir.

3.1.4.1. 1961 Anayasasında Olağanüstü Yönetim Türleri

1961 Anayasası iki tür olağanüstü yönetim usulü öngörmüştür. Bunlar 'olağanüstü hal' ve 'sıkıyönetim'dir. Olağanüstü hal, Anayasa'nın 123. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; *'Büyük doğal afetlerde, ekonomik bunalımlarda, vatandaşlar için konulabilecek para, mal ve çalışma yükümleri ile, olağanüstü halin ilânı, yürütülmesi ve kaldırılması ile ilgili usuller yasayla düzenlenecektir.'* şeklinde ifade edilmiştir.

Sıkıyönetim ise; 124. maddede; *'Savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması veya vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olduğunu gösterir kesin belirtilerin meydana çıkması'*²²⁶. şeklinde düzenlenmiştir. Daha sonra ise *'Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin*

²²³ Ülman, s. 29.

²²⁴ "1960 yılındaki öğrenci olayları nedeniyle İstanbul ve Ankara'da 28 Nisan 1960 tarihi saat 15'ten itibaren örfi idare ilan edilmiş ve 1 Aralık 1961 tarihine kadar devam etmiştir. Talat Aydemir olayları nedeniyle 21 Mayıs 1963- 20 Temmuz 1964 tarihleri arasında, 15-16 Haziran işçi eylemleri nedeniyle 16 Haziran 1970 tarihi saat 21'den itibaren İstanbul, Kocaeli merkez ve Gebze ilçelerinde örfi idare ilan edilmiş ve 16 Eylül 1970 tarihine kadar devam etmiştir. 12 Mart Muhtırasından sonra ise, 26 Nisan 1971 günü saat 24'ten itibaren 11 ilde örfi idare ilan edilmiş ve 26 Eylül 1973 tarihine kadar devam etmiştir". Salep, s.423.

²²⁵ 20.06.1970 Tarih ve 13524 Sayılı Resmi Gazete, "T. B. M. M. Birleşik Toplantısı Kararı İstanbul İli ile Kocaeli Merkez ve Gebze İlçelerinde Sıkıyönetim ilânına dair", Karar No: 228.

²²⁶ Yılmaz Aliefendioğlu, 'Anayasa Yargısı Açısından Olağanüstü Yönetim Usulleri,' **Anayasa Yargısı Dergisi**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Cilt 9, (1993), s.411-412.

*Değiştirilmesi ve Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Anayasa Değişikliği*²²⁷ ile madde genişletilmiştir.

3.1.4.1.1. Olağanüstü Hal Yönetimi

Olağanüstü hal, olağanüstü olarak belirlenen durumlarda yetkileri bünyesinden barındıran makamın rejim değişikliğine giderek hukuku askıya almak gibi tedbirlere başvurduğu bir yönetim şeklidir. Olağanüstü durum olarak tabir edilen bu durum daha önce bahsedildiği gibi savaş ve ayaklanma zamanlarında olabileceği gibi deprem, sel gibi doğal afetlerde de ilan edilebilmektedir. Ancak önemli olan her ne olursa olsun bu sürecin bir zorunluluk sebebiyle meydana gelmesi ve geçici olması gerektiğidir.

Olağanüstü hal, 1961 Anayasası'nın 123. maddesi düzenlenmiştir. Buna maddeye göre; *'Vatandaşlar için konulabilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri ile bu hallerin ilânı yürütülmesi ve kaldırılması ile ilgili usuller kanunla düzenlenir.'* Olağanüstü hal anayasada düzenlense da daha çok sıkıyönetim ilanında bulunulmuştur. Ayrıca madde içerisinde nasıl ve neden ilan olunacağı belirtilmemiş, daha çok usullerin kanunla yapılması gerektiğinden bahsedilmiştir.

1961 Anayasası'nda olağanüstü halin nedeni olarak, maddenin gerekçesinde iktisadi buhran ve genel afetler sayılmıştır. Ancak tam olarak ne anlama geldiği açıklanmamış olsa da 1963 yılında çıkarılan Milli Güvenlik Kurulu Sekreterliği Yönetmeliği²²⁸ ve 1974 yılındaki Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Seferber Olma Hazırlıkları Yönetmeliği²²⁹ gibi yönetmelikler ile tanıımı yapılmıştır.

Olağanüstü hal durumu ile ilgili 2 Nisan 1955 tarihinde çıkarılan kanun ile üzerinde çoğu kez değişiklik yapılmıştır. Örneğin, 23 Nisan ile 29 Eylül 1961 tarihleri arasında Anayasa'nın 16. maddesinde, Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin genişletilmesi ve özel yetkilerin verilmesinin ancak kamu düzeninin bozulması ya da ulusun bağımsızlığı ve bütünlüğüne karşı bir tehdidin oluşması durumlarında mümkün olabileceği belirtilmiştir²³⁰.

²²⁷ 22.09.1971 Tarihli ve 13964 Sayılı Resmi Gazete.

²²⁸ 8/1/2004 Tarih ve 25340 Sayılı Resmi Gazete, **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yönetmeliği**, Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi : 29/12/2003 No : 2003/6688

²²⁹ 18.05.1974 Tarihli ve 14885 Sayılı Resmi Gazete, Kararname, Karar Sayısı : 7/8113.

²³⁰ Jean-Philippe Derosier, "Olağanüstü Hal: Özgürlüğün Güvenlik Hali Hukuk Devletine Saygılı Olağanüstü Hali Anlamak", **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 1, (2016), s. 29.

Burada olağanüstü süreçte yürütme organı, yasama karşısında güçlendirilmiştir. Bunun sebebi yasama organının olağanüstü durumlarda hızlı hareket edebilmesinin mümkün olamamasındandır. Çünkü bu süreçlerde durumun aciliyetinden ötürü önemli olan hızlı hareket edebilme kabiliyetidir.

3.1.4.1.2. Sıkıyönetim ve Savaş Hali

Sıkıyönetim,²³¹ anayasada düzenlenmiş olan askeri ve geçici bir yönetim şeklidir. İlgili maddede de belirtildiği üzere darbe, şiddet gibi olaylar nedeniyle kamu düzeninin bozulması üzerine ilan edilen bir rejim türüdür. Savaş hali ise ülkenin dış politikada gerçekleşen savaş tehlikesine karşı tüm gücüyle ve olanaklarıyla savaşın ilan edilmesinden bitimine kadar kendisini her an her şeye hazır bulunduracağı bir durumdur.

Sıkıyönetim, ayrıca bir devletin normal düzenini bozacak bir halin meydana gelmesi üzerine kendi vatandaşlarının ya da yabancı insanların, anayasada düzenlemiş olduğu haklarının geçici olarak askıya alınması durumudur. Bu rejimin ilanından önce belirtilen şartlardan biri olan harp halini tespit edecek olan ise hükümdür. Ancak hükümetin bu tür ilanlarına birçok kez itiraz edilmiştir. İtirazların sebebi ise tehlikelerin bir sınırının ve yeterli bir ölçüsünün olmamasıdır. Bu nedenle kesinlik oldukça önem arz etmektedir. Bu doğrultuda devlete ve halka karşı herhangi bir saldırı durumunun kesin olması gerekmektedir²³².

1961 Anayasası'na göre ise sıkıyönetimin tanımı ve usulü 124. maddesinde düzenlenmiştir.

“Savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması veya vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren veya Anayasa'nın tanıdığı hür demokratik düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketleri hakkında kesin belirtilerin ortaya çıkması sebebiyle Bakanlar Kurulu, süresi iki ayı aşmamak üzere, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya her yerinde Sıkıyönetim ilân edebilir ve bunu hemen, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamasına sunar. Meclis, gerekli gördüğü zaman, Sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi, tamimiyle de kaldırabilir. Meclisler toplanık değilse, hemen toplantıya çağırılır.

²³¹ “Olağanüstü zamanlarda ve durumlarda ülkede güvenliğin sağlanması için ordunun yardımıyla gerçekleştirilen yönetim” Türk Dil Kurumu.

²³² Hasan Refik Ertuğ. “Memleketimizde “Fevkalade Hal” Rejimleri,” **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, (1948), s. 72.

*Sıkıyönetimin her defasında iki ayı aşmamak üzere uzatılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlıdır. Bu kararlar Meclislerin birleşik toplantısında alınır. Sıkıyönetim veya genel olarak savaş halinde, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, hürriyetlerin nasıl kayıtlanacağı veya durdurulacağı ve savaş veya savaş gerektirecek bir durumun baş göstermesi halinde vatandaşlar için konulabilecek yükümler kanunla gösterilir.*²³³

Sıkıyönetim ilan etme yetkisi en çok iki ay olarak öngörülmesiyle birlikte bu yetkinin Bakanlar Kurulu'na ait olduğu düzenlenmiştir. Yine de meclisin onayına sunulması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Ayrıca halkın temel hak ve özgürlüklerine de önem verilmiş, bu doğrultuda yapılacak tasarrufların ancak kanunlarda gösterilen şekilde olabileceği belirtilmiştir.

Anayasanın 124. maddesin ilk halinde sıkıyönetimin ilanının sebebi olarak eylemli kalkışmalar ve bir savaş halinin var olması ya da ihtimalinin bulunması, gösterilirken 1971 yılında 1488 Sayılı Yasa'nın getirdiği değişiklik ile milletin bölünmezliğine karşı herhangi bir saldırının ya da demokrasi ve halkın hak ve hürriyetlerine karşı şiddet hareketlerinin olması da gerekçeler arasında gösterilmiştir²³⁴.

1961 Anayasası'nın bu madde dışında silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme başlıklı 66. maddesinde de savaş hali ile ilgili bir düzenleme bulunmaktadır. Buna göre maddede, uluslararası hukuk antlaşmalarında meşru görülen durumlar içerisinde bulunulduğunda, silahlı kuvvetlerin kullanımına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne verilmiştir.

Sıkıyönetim hallerinde yönetim erkini elinde bulunduran kurumlar, askeri makamlardır. Denetimde onlar tarafından yapıldığından Askeri Mahkemeler kurulması uygun görülmüştür²³⁵.

27 Mayıs 1960 askeri darbesini ardından onbir yıl sonra tekrar gün yüzüne çıkan siyasi ideoloji farklılıkların getirdiği tartışmaların artması ekonominin bozulduğu, öğrenci gösterilerinin ve sendikaların grevlerinin artması gibi sebepler ordunun iktidara al koymasına zemin hazırlamıştır. 12 Mart 1971 tarihinde okunan muhtıra ile dönemin Başbakanı olan Süleyman Demirel'in istifa etmesi istenmiştir. Bunun üzerine istifa gerçekleştirilmiş fakat ülkedeki kargaşa ortamı son bulmamıştır. Ardından 26 Nisan 1971 yılında Milli Güvenlik Kurulu gerçekleştirdiği toplantıda onbir ilde sıkıyönetim

²³³ 20.07.1961 Tarihli ve 10859 Sayılı Resmi Gazete, **1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Kabul No: 337, Kabul Tarihi: 009.07.1961

²³⁴ Oktay, s.48.

²³⁵ Derosier, s.29.

ilan edilmesine karar vermiştir²³⁶. Bu iller Ankara, İstanbul, İzmir, Sakarya Kocaeli, Hatay, Adana, Zonguldak, Eskişehir, Siirt ve Diyarbakır'dır. Sayılan illerde eylemler bastırılrsa da kimi zaman keyfi tutuklamalar da olmuştur. Basın, yayın ve haberleşmelerde yasaklar ile kamu özgürlüklerinde durdurmalar meydana gelmiştir²³⁷.

Gerçekleşen askeri müdahaleler sonucunda çıkarılan kanunla ve anayasada yapılan değişiklikler sonucunda askeri makamlara birçok konuda geniş yetkiler tanınmıştır. Ayrıca yargı alanında da askeri otoritenin gücü arttırılmıştır. Önceki düzenlemelerde olağanüstü mercilerin kurulmaması öngörülmesine rağmen yeni düzenleme ile kabul edilen Sıkıyönetim Kanunu'nda askeri mahkemelerin kurulacağı öngörülmüş ve Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri olarak adlandırılmışlardır. Ayrıca bu mahkemeler gerekli görülen yerlerde kurularak ilandan en fazla üç ay önce gerçekleşmiş olaylara da bakabilecekleri düzenlenmiştir. Bu doğrultuda yasalara önceki kanuni hakim ve kanuni yargı yoluna bir aykırılık teşkil etmemek maksadıyla bu mahkemelerin kanunla düzenlenerek uygun olması sağlanmıştır. Ancak daha sonra bu mahkemeler sivil kişilerin de yargılanabildiği mahkemelere dönüşmüştür²³⁸.

3.1.4.2. 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu

1961 Anayasası'nın önemli konularından biri de 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'dur. Olağan düzenlemelerde devlete karşı olan tehlikelerin giderilmesi nedeniyle temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanabilmesi ya da bazı durumlarda askıya alınabilmesi mümkün olan bu yönetim şekli ile eski düzene kavuşulması amaçlanmıştır. Dolayısıyla bu denli uygulama alanı bulan sıkıyönetimin önceki kanundan daha ayrıntılı ve açıklayıcı bir biçimde düzenlenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

12 Mart Muhtırasından sonra 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun tasarısı, Millet Meclisi'ne gönderilmiş, 1971 yılında kabul edilmiştir. Ardından üç gün sonra da Cumhuriyet Senatosu'nda kabul edilerek kanun halini almış ve Resmi Gazete'de

²³⁶ Salep, s. 426.

²³⁷ 26. 11. 1971 Tarih ve 14024 Sayılı Resmi Gazete, **İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, İzmir, Eskişehir, Ankara, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt illerinde ilân edilmiş bulunan Sıkıyönetim süresinin uzatılmasına dair**, Karar No. 25

²³⁸ Murat Yıldırım, "Sivil-Asker Uyumunun Anayasa Yapım Siyasetine Etkisi: 1971-1973 Anayasa Değişiklikleri", **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 93, Cilt 24, (2019), s. 51.

yayınlanarak 13 Mayıs 1971 yılında yürürlüğe girmiştir²³⁹. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle Örfî İdare Kanunu da yürürlükten kaldırılmıştır²⁴⁰.

Kanuna göre; "*Sıkıyönetim altına alınan yerlerde genel güvenlik ve asayişe ilişkin zabıta kuvvetlerine ait görev ve yetkiler sıkıyönetim komutanlığına geçer. Zabıta kuvvetleri bütün teşkilatı ile sıkıyönetim komutanının emrine girer*". Denilerek sıkıyönetim komutanının başbakana karşı sorumlu olacağı belirtilmiştir. Ayrıca sıkıyönetim komutanına da grev ve lokavt yetkilerini durdurmak, boykot gibi hareketleri kısıtlamak, yürüyüşleri yasaklamak, Bakanlar Kurulu'nun kararlarını uygulama, temel hak ve hürriyetleri sınırlandırmak gibi yetkilerde verilmiştir. Ayrıca gözaltı süresi de otuz gün olarak belirlenmiştir²⁴¹.

1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun ikinci maddesinde sıkıyönetim ilan edilen bölgelerde, bölgenin güvenliğini sağlama görevi sıkıyönetim komutanına verileceği düzenlenmiştir. Bunun yanında sıkıyönetim komutanlığı ile iş birliği yapan Milli İstihbarat Teşkilatı bulunmaktadır. Kanunda ayrıca Sıkıyönetim bölgelerinde işlenen bazı suçları yargılamak amacıyla Milli Savunma Bakanlığı'nın gerekli gördüğü yerlerde askeri mahkemeler kurulacağı belirtilmiştir. Bu bölgelerde suç işleyen kişiler askeri mahkemeler tarafından yargılanmaktadır²⁴². Bu mahkemelerin verdiği kararlara karşı da yargı yolu açık değildir.

Ayrıca Anayasa'nın 32. maddesindeki doğal yargı yolu ilkesinin bir sonucu olan, kişilerin bağlı olduğu mahkemede yargılanması ilkesi bu kanun ile değişikliğe uğrayarak, sıkıyönetim anında tüm suçluların askeri mahkemede yargılanması öngörülmüştür. Ayrıca sıkıyönetim sona erdiğinde askeri mahkemelerdeki çözülmemiş davaların akıbetinin ne olacağı doktrinde tartışma konusu olmuştur. Bu doğrultuda Sıkıyönetim Kanunu'na göre sıkıyönetim ilanı son bulduktan sonra Sıkıyönetim Mahkemeleri üç ay daha yargılamalarına devam edecektir²⁴³.

1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun uygulanması sadece sıkıyönetimin ilanı ile değil aynı zamanda savaş halinin mevcut olduğu durumlarda da mümkündür. Başka bir deyişle sıkıyönetim ilanı olmadan da Genel Kurmay Başkanı'nın teklif etmesi üzerine Bakanlar Kurulunca görevlendirilen komutanlar tarafından uygulanabilmektedir. Ayrıca

²³⁹ 15/5/1971 Tarihli ve 13837 Sayılı Resmi Gazete, **Sıkıyönetim Kanunu**, Kanun Numarası: 1402, Kabul Tarihi: 13/5/1971.

²⁴⁰ Salep, s. 427.

²⁴¹ Salep, s. 428.

²⁴² Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, s.377.

²⁴³ Şahin Altuğ, "Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri ve Onların Yargısal Denetimi", **Adalet Dergisi**, Sayı 48, 2014 s.11.

sıkıyönetimi uygulayan komutanın işlemleri denetime tabii değildir. Bu komutanların, kanunun 3. maddesinde basın özgürlüğü, konut dokunulmazlığı ve hakların kullanımının durdurulması ya da sınırlandırılması gibi yetkileri olduğu düzenlenmiştir²⁴⁴.

Sıkıyönetim Kanunu'nun uygulanması nasıl olursa olsun anayasaya uygun şekilde gerçekleştirilmesi zorunluluğu mevcuttur. Sıkıyönetim Kanunu'nun Anayasaya uygun olup olmadığını denetleyecek olan organ ise Anayasa Mahkemesi'dir.

3.1.4.3. Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması

Olağanüstü zamanlarda temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması veya askıya alınması beklenen bir durum olmaktadır. Çünkü bazı tedbirlerin uygulanabilirliği açısından böyle bir sınırlama gerekli görülmektedir. Ancak bunun yapılabilmesi için deprem, ayaklanma, salgın hastalık gibi olguların var olması ile bir olağanüstü hali ya da sıkıyönetimin ilan edilmesi gerekmektedir. Olağanüstü ve sıkıyönetim hallerdeki kısıtlamaların amacı güvenliği sağlamak olduğu kadar geçici de olmak zorundadır. Olağanüstü halin sona ermesiyle birlikte sınırlamaları ortadan kalkması kural niteliğindedir.

Fakat bu durum devletin güvenliğinin, özgürlüklerden üstün olduğu anlamına gelmemektedir. Bil hassa bu sınırlamalar sadece gerektiğinde yapılmaktadır. Olağanüstü hallerde yetkili makamların aldığı tedbirler tüm herkesi etkileyecek boyutta olmamalıdır. Özellikle kişiler ile ilgili alınacak tedbirler de kişinin gerçekten ciddi bir tehdit altında olması ya da tehlike oluşturmaları gerekmektedir²⁴⁵.

1961 Anayasası'nın 11. maddesi temel hak ve hürriyetler ile ilgili olarak düzenlenmiştir. Maddede kısıtlamaların bağlandığı dört şart mevcut tutulmuştur. Bu şartlara bakıldığında kısıtlamaların sadece kanunla yapılabileceği, anayasa da çizilen sınır dışında başka nedenlerle sınırlamanın yapılabilmesinin mümkün olmayacağı, sınırlama illa ki yapılacaksa özüne dokunulmaması ve anayasaya uygun şekilde yapılması gerektiğinden söz edilmiştir. Özü olarak asla dokunulmayacak olan hakların saklı kalması gerektiğine değinilmiştir.

Örneğin, İstanbul, İzmir ve Ankara'da ilan edilen sıkıyönetim boyunca hak ve hürriyetlerde de kısıtlamalara gidildiği görülmüştür. Bu doğrultuda haberleşmeler ve toplantılar engellenmiş, kişi ve konut dokunulmazlığı hakkında sınırlamalar yapılmıştır.

²⁴⁴ Çopur, s. 75.

²⁴⁵ Derosier, s. 29.

Öyle ki Sıkıyönetim Kanunu çıkarılırken içeriğinde hak ve hürriyetlerin sınırlanabileceği belirtilmiştir. Sıkıyönetim komutanı tarafından yapılacak olan bu sınırlamaların bildirim usulüyle gerçekleştirilmesi kurala bağlanmıştır.

3.1.4.4. 1961 Anayasasında Olağanüstü Yönetimin Denetimi

1961 Anayasası denetim yolunu açan ilk anayasadır. Zaten sıkıyönetim ve olağanüstü hali de daha ayrıntılı düzenlediğinden yetkilerin daha fazla genişlemesine sebebiyet vermiş, özellikle temel hak ve hürriyetler konusunda sınırın aşılmaması adına denetimi önemli derece özenli tutmuştur. Ayrıca oldukça önemli bir yargı organı olan Anayasa Mahkemesi de bu dönem içerisinde kurulmuştur.

1961 yılındaki anayasal düzenlemelere göre olağanüstü hallerde yapılan tasarruflar denetime tabidir. Bu denetim şekilleri siyasi ve yargısal olmak üzere iki türlü olarak düzenlenmiştir.

3.1.4.4.1. Siyasi Denetim

Genel itibariyle bakıldığında yürütmenin yasamaya karşı bir sorumluluğu mevcuttur. Bu sebeple Bakanlar Kurulu'nun ilanının ya da kararnamelerinin meclisin onayına sunulması ve ayrıca belli zaman aralıklarıyla meclise raporlar verilmesi gerekmektedir. Bu sunma, denetimden çok bilgi verme niteliğindedir. Meclisin yaptığı denetim bu şekilde gerçekleştirilmektedir. Sıkıyönetimin denetimi ise anayasada düzenlenmiş olup 124. maddede belirtilmiştir. Buna göre TBMM'nin Bakanlar Kurulu kararları üzerinde sıkıyönetimi onaylama ya da kaldırma yetkisi olmakla birlikte sıkıyönetim boyunca da bu yetkisini kullanabilmektedir²⁴⁶.

Olağanüstü dönemlerde denetimi yapacak organ yasama organıdır. Dolayısıyla yürütmenin, ilanda bulunma yetkisini sık sık ve gerek olmadığı halde kullanmaması için denetiminin yapılması gerekli görülmüştür. Bunun yanında olağanüstü halin ancak geçici olmak suretiyle ilan edilebileceği düzenlenmiştir. Çünkü hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına sebebiyet veren bu yönetim biçimleri uzun sürdüğü takdirde, ihlallere ve kişilerin daha çok mağdur olmalarına yol açabilecek niteliktedir.

²⁴⁶ Hazır, s. 91.

3.1.4.4.2. Yargısal Denetim

Anayasa’da normal süreçlerde Bakanlar Kurulu’nun işlemlerine karşı Danıştay’da dava açma olanağı sağlanarak Danıştay denetimi düzenlenmiştir. Fakat sıkıyönetim, Anayasa Mahkemesi’nin denetimi altında tutulmamıştır.

Doktrinde ve mahkeme kararlarında Bakanlar Kurulu’nun ilan kararının denetlenmesi uygun görülmemektedir. Sebep olarak ise bu kararın her ne kadar idari bir yetki gibi görünse de nitelik açısından TBMM tarafından onaylanan bir yasama işlemi statüsünde olması gösterilmiştir. Dolayısıyla idari yargı tarafından denetlenmesi idarenin görev alanına girmediğinden mümkün olmamaktadır. Bunun dışında meclis tarafından yapılacak onaylama işlemi bir parlamento kararı niteliğinde olduğundan o da yargı denetimine tabi değildir. Bu sebeple meclisin kararları Anayasa Mahkemesi tarafından da denetlenemeyecektir²⁴⁷.

3.2. 1982 Anayasası Döneminde Olağanüstü Hal Yönetimi

1982 Anayasası dönemi diyebilmek için bu dönem öncesindeki süreci iyi anlamak gerekmektedir. 12 Mart Muhtırası ardından gerçekleştirilen uygulamalar mevcut sorunun giderilmesinde etkili olamamıştır. Hatta daha da büyüyerek insanlar içerisinde siyasi açıdan gruplaşmalar meydana getirmiştir. Siyasi ideolojiler arasındaki kargaşalar ile terör olaylarında da artış gerçekleşmiştir. Bu doğrultu da siyasi ve askeri organların çözüm arayışı başlamıştır. Genel Kurmay Başkanı çözüm olarak genel bir darbe yapılması gerektiği üzerinde durmuştur. Bunun üzerine 27 Aralık 1979 yılında ordu tarafından Cumhurbaşkanına iş birliğine davet amacı taşıyan bir mektup yollanmıştır. Ayrıca o süreçte birçok kurumda darbenin gerçekleştirilmesi taraftarı olmuştur. Nitekim 12 Eylül 1980 tarihinde darbe gerçekleştirilmiş, yasama ve yürütme organlarının yetkilerini emir komuta sistemi ile yönetilebilmesi için Milli Güvenlik Konseyi oluşturulmuştur²⁴⁸.

Bu doğrultuda ilk önce sıkıyönetim ilan edilmiş ve birkaç kez uzatılmıştır. Sonrasında ise sıkıyönetimden olağanüstü hale geçiş olmuş ve askeri yönetim yerini sivil yönetime bırakmıştır. Bu süreçte alınan tedbirlerde sendikal haklara sınırlamalar getirilmiş, birçok gazete kapatılmış, haber programları denetlenmeye başlanmıştır. Birçok insan göz altına alınmış ve gözaltı süreleri uzatılmıştır. Yargılamaların çoğu

²⁴⁷ Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, s.1008.

²⁴⁸ Abdulvahap Akıncı, “Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E-Muhtıra”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 15, Sayı 2, Aralık (2013), s. 42-45.

kurulan askeri mahkemelerde yapılırken bazı hapisanelerde de şiddetin dozu arttırılmış ve insan hakları bağlamında sınırlar zorlanmıştır²⁴⁹.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin ardından yeni bir anayasa hazırlanması süreci başlanmıştır. Bu görevi Milli Birlik Konseyi 160 üyeden oluşan Danışma Meclisine verdi. Danışma Meclisi de kendi üyeleri arasından onbeş kişi seçerek bir Anayasa Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun 17 Temmuz 1982 tarihinde Danışma Meclisine gönderdiği taslak Milli Birlik Konseyi tarafından halk oyuna sunularak evet oyunun çıkmasıyla 1982 Anayasası kabul edilmiştir²⁵⁰.

3.2.1. 1982 Anayasası'nda Olağanüstü Hal Yönetim Türleri

1982 Anayasası ilk halinde olağanüstü hali düzenlerken olağanüstü hal ve sıkıyönetim başlıkları 1961 Anayasasında olduğu gibi iki ayrı madde olarak düzenlenmesinin devamlılığını sağlamıştır. Bununla beraber 1961 Anayasası'na göre daha açıklayıcı daha nedenleri belli şekilde ifade edilmiştir. Olağanüstü hal, 119. ve 121. maddeleri içerisinde düzenlenirken, sıkıyönetim 122. maddesinde, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali olarak ifade edilmiştir. Ayrıca kamu düzeninin devleti sarsacak nitelikte bozulması ile doğal afetlerin, salgın hastalıkların yahut ekonomik bunalımların mevcut olduğu durumlar olağanüstü hal nedeni olarak belirtilmiştir. Sıkıyönetim için ise gerçekten çok şiddetli hareketlerin meydana gelmiş olması şartı aranmıştır.

Dolayısıyla olağanüstü yönetim şekillerinden herhangi birinin ilanının durup dururken yapılması mümkün değildir. Bu sebeple bu haller sebebe bağlı işlemler olarak anılmaktadır. Ayrıca olağanüstü yönetim şekillerinden hangisi ilan edilirse edilsin bu hallerin geçici olması, tehdit ve ağırlık unsurunun bulunması ve öngörülemez olması ortak noktalarını oluşturmaktadır²⁵¹. Genel itibarıyla olağanüstü hal, sıkıyönetim haline göre hem nedenleri hem de alınacak tedbirleri açısından daha hafif bir konumdadır.

3.2.1.1. Olağanüstü Haller

Olağanüstü hal, 1982 Anayasası'nın 119, 120 ve 121. maddelerinde düzenlenmiştir. Olağanüstü halin nedenleri 119. ve 120. maddelerinde sayılmıştır. Tabii afet ve ağır ekonomik bunalım halinden bahsedildiği 119. madde,

²⁴⁹ Öztan ve Bezci, s.174.

²⁵⁰ Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 101.

²⁵¹ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, Ekin Yayınevi, Cilt 2, Bursa, (2011), s. 382.

“Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir”. şeklinde düzenlenirken, “”

120. maddede ise bir diğer neden olarak şiddet olaylarının yaygınlaşması ile kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması,

“Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Milli Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir”. demek suretiyle belirtmiştir.”

Görüldüğü üzere 1982 Anayasası olağanüstü hal ilanı için tabii afetin, salgın hastalıkların, ağır ekonomik bunalımların, yaygın şiddet hareketlerinin ve bu sebeple oluşan kamu düzeninin bozulmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu olayların gerçekleşme ihtimali bile olağanüstü hal ilanı için yeterli görülmüştür. Bunun yanında olağanüstü hal ilan etme süresi altı ay olarak belirlenerek süre konusunda bir sınırlama getirilmek istenmiştir. Nitekim geçici olma konusu 1982 Anayasası için de korunmuştur.

Diğer önemli mesele olarak ilan kararı belirlenmeden önce Milli Güvenlik Kurulu’nun görüşünün alınması da gerekmektedir. Fakat maddede de belirtildiği gibi bu durum bir danışma niteliği taşımaktadır. Bunun anlamı MGK’nın bildireceği görüşün uygulanma zorunluluğu bulunmamakla birlikte bahsedildiği gibi sadece görüş belirtmekten ibaret olmasıdır²⁵².

Bu iki madde dışında olağanüstü halin ilanı ile birlikte getirilecek düzenlemeler ile uygulanması sırasında uyulması gereken çerçeve 121. maddede düzenlenmiştir. Anayasanın ‘Olağanüstü Hallerle İlgili Düzenleme’ başlığını taşıyan 121. maddesine göre;

²⁵² Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasası’na Göre Türk Anayasa Hukuku**, Beta Yayınları, 17. Baskı, İstanbul, Şubat 2018, s.394

“Anayasanın 119 ve 120. maddeleri uyarınca olağanüstü hal ilanına karar verilmesi durumunda, bu karar Resmi Gazetede yayımlanır ve hemen Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağrılır. Meclis, olağanüstü hal süresini değiştirebilir, Bakanlar Kurulunun istemi üzerine, her defasında dört ayı geçmemek üzere, süreyi uzatabilir veya olağanüstü hali kaldırabilir.

119. madde uyarınca ilan edilen olağanüstü hallerde vatandaşlar İçin getirilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri ile olağanüstü hallerin her türü için ayrı ayrı geçerli olmak üzere, Anayasanın 15. maddesindeki ilkeler doğrultusunda temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlandıracağı veya nasıl durdurulacağı, halin gerektirdiği tedbirlerin nasıl ve ne suretle alınacağı, kamu hizmeti görevlilerine ne gibi yetkiler verileceği, görevlilerin durumlarında ne gibi değişiklikler yapılacağı ve olağanüstü yönetim usulleri, Olağanüstü Hal Kanununda düzenlenir.

*Olağanüstü hal süresince, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, kanun hükmünde kararnameler çıkarabilir. Bu kararnameler, Resmi Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur; bunların Meclisçe onaylanmasına İlişkin süre ve usul, İçtüzükte belirlenir’.*²⁵³

Olağanüstü hal ilanı sürecinin yasama ve yürütme arasında paylaşıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda ilan kararını yürütme verirken meclisin onayıyla da yasamaya görev düşmektedir. Resmî Gazete’ de yayınlanma aşamasına geldiğinde ise Bakanlar Kurulu kararı olarak değil meclis kararı olarak yayınlanmaktadır. Böylelikle olağanüstü hal ilanının hukuki dayanağı meclis kararı olmuş olacaktır²⁵⁴.

Bu doğrultuda Bakanlar Kurulu’nun ilan kararı hem kurul olarak hem MGK’nun görüşünü alarak hem de Cumhurbaşkanı’nın önderliğinde alınabilecek bir karardır. Ayrıca meclisin onayına sunulma kısmında süre olarak ‘hemen’ kelimesiyle ne anlatılmak istendiği doktrinde tartışma konusu olmuştur. Bazı yazarlar bunun aynı gün anlamına geldiğini ve bu şekilde anlaşılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bakıldığında olağanüstü halin aciliyeti sebebiyle zaman kaybetmeden sunulması gerektiğinin altı çizilmiştir. Buna göre elbette geniş algılandığında aynı gün anlamına gelmekle beraber o gün içerisinde en erken sürede yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

3.2.1.1.1. Tabii Afet, Tehlikeli Salgın Hastalıklar ve Ağır Ekonomik Bunalım

Olağanüstü halin nedenlerinin sayıldığı 119. maddesinde belirtilen tabii afet, insan kontrolü dışında gerçekleşen, önlenemeyen ve öngörülemeyen, heyelan, deprem,

²⁵³ 9/11/1982 Tarihli ve 17863 Sayılı, **1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Kanun Numarası: 2709, Kabul Tarihi : 18/10/1982.

²⁵⁴ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s. 396.

sel, yangın gibi doğa olaylarını ifade etmektedir. Salgın hastalıklar, ölümcül derece etki yaratabilecek bazı hastalıkların durdurulamaz şekilde yayılmasını nitelerken, ağır ekonomik bunalımlar ise devletin birçok sebebe bağlı olarak ekonomisindeki düşüşlerin önünü alamaması nedeniyle oldukça fazla zarara uğramasından kaynaklanan durumları ifade etmektedir.

Fakat sayılan sebeplerle bir olağanüstü hal ilanının yapılabilmesi için bu gibi olayların insan hayatında büyük ve derin etkiler yaratacak, can ve mal kayıplarına sebep olacak, devletin düzenini sarsacak ölçüde ve mevcut şartlarla üstesinden gelinemeyecek derecede olması gerekmektedir.

Böyle durumlarda ilan edilecek olan olağanüstü hal süreçlerinde bireylere de belli başlı bazı yükümlülükler verilebilmektedir. Uyulması gereken bu yükümlülükler ile salgın hastalık sebebiyle bölgeye girmek yasaklanabildiği gibi çıkışında engellenmesi, iş yerlerinin çalışmasının durdurulması, eğitim sürecinde kısıtlamalar yapılması, bazı taşıtlara el koyulmasının yanında devletin yeteri kadarı elinde bulunmaması sebebiyle kişilerin sahip oldukları iş makineleri de devlet tarafından kullanılabilir. Nitekim felaketlerden zarar görenlerin zararlarının karşılanması atlanmamış ve o da Olağanüstü Hal Kanunu'nda düzenlenmiştir. Buna göre zararın karşılanmasında gerekli olan para, kredi kuruluşlarından temin edilirken mallar ile ilgili olanlar ise kamu kurumlarında sağlanmaktadır. Ayrıca kurum ve kuruluşların, yaptıkları bu işlemler ile ilgili evrakları ve raporları da düzenleyip saklamaları gerektiği belirtilmiştir. Ekonomik bunalım nedeniyle yapılan ilanlarda ise hükümetin uyguladığı, vergiler, krediler ile ilgili kararnameler çıkarılması gibi yöntemler gün yüzüne çıkmaktadır²⁵⁵.

Türkiye'de bu zamana kadar bahsedilen sebepler gerekçe gösterilerek ilan edilen bir olağanüstü hal örneği bulunmamaktadır. Marmara Bölgesi'nde gerçekleşen 1999 depreminde dahi birçok etki meydana gelmiş olmasına rağmen ya da 21 Şubat 2001 yılında gerçekleşen Kara Çarşamba olarak da adlandırılan Türkiye'nin en büyük ekonomik krizinde bile herhangi bir ilanda bulunulmamıştır. Nitekim kanun maddesinde de bu halin ilanının edilebilir nitelikte olarak değerlendirilmesi takdire bırakılmıştır. Bunun yanında ekonomik bunalımların kamu düzenini etkilemediği gerekçesiyle 119. madde içerisinde bulunması tartışma konusu olmuştur. Fakat

²⁵⁵İhsanoğlu, s. 182.

bakıldığında ekonomik bunalım sebebiyle huzuru bozulan halk, kamu düzenini de illaki etkileyecektir²⁵⁶.

3.2.1.1.2. Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması

Şiddet hareketleri olarak düzenlenmesine rağmen nelerin şiddet hareketi olduğu ya da dozunun ne kadarının ilanda bulunmaya yeterli olduğu belirtilmemiştir. Bunun takdirini yapmak yürütme organına bırakılmıştır. Bu doğrultuda çıkan silahlı çatışma olayları dolayısıyla dahi olağanüstü hal ilan edilebilecek gibi anlaşılsa da maddede şiddet hareketlerinin yaygın olması gereği belirtilmiştir. Bunun yanında ciddi belirtiler olması gerektiği ve kamu düzeninin de bozulmasından söz edilerek şartlar arasında sayılmıştır²⁵⁷.

Burada ayrıca belirtilmelidir ki şiddet olaylarının hedefi ya hak ve hürriyetler ya da kamu düzeni olmalıdır. Bunun yanında şiddetin boyutu mevcut sistemdeki Ceza Kanunu yahut Terörle Mücadele Kanunu ile üstesinden gelinemeyecek düzeyde olması gerektiği belirtilmiştir. Şiddet nedeniyle ilan edilen olağanüstü hallerde getirilen tedbirler genellikle kimlik kontrolü, kişilerin üzerlerinin aranması, sokağa çıkmanın yasaklanması, basın yayın organlarını kısıtlaması ya da tamamen kapatılması gibi uygulamalar şeklinde gerçekleştirilmektedir²⁵⁸.

Bu iki ayrı neden arasındaki temel fark yaygın şiddet olayları ile bozulan kamu düzeninin için ilan edilen olağanüstü halde MGK'nun görüşüne başvurulurken, tabii afet ve ağır ekonomik bunalım hallerinin yarattığı etkiler dolayısıyla edilecek ilanda böyle bir görüşe başvurulması gerekli görülmemiştir.

3.2.1.1.3. 1935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanunu

Olağanüstü halin anayasada düzenlendiği sırada aslında ülkede hem iç güvenlik korunmak istenmiş hem de uluslararası boyutta tehlikelere karşı bir savunma yaratılmaya çalışılmıştır. Fakat bu yöntemin kalıcı olması gerektiği de bilinen bir gerçektir. Bu sebeple ilgili maddeler düzenlenirken olağanüstü halin daha anlaşılır ve uygulanabilir bir hale getirilmesi öngörülmüştür. Nitekim 29 Ağustos 1983 yılında

²⁵⁶ Cemil Çelik, **Olağanüstü Hallerde Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Eylül 2010, s. 106.

²⁵⁷ Çelik, s. 111.

²⁵⁸ Fendoğlu, s. 185.

yapılan 153. birleşimi olarak adlandırılan meclis toplantısında Olağanüstü Hal Kanun Tasarısı gündeme gelmiştir²⁵⁹.

Bunun sonucunda 25 Ekim 1983 yılında Olağanüstü Hal Kanunu çıkarılmıştır²⁶⁰. Aynı zamanda Anayasa'nın olağanüstü hali düzenleyen maddesinde de olağanüstü halin nasıl yürütüleceğinin bu kanunda gösterileceği belirtilmiştir.

2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu'nun çıkarılmasıyla olağanüstü halin amaçları, kapsamı, yükümlülükleri, tedbirleri, ilan usulü açık bir şekilde gösterilmiştir. Buna göre 3. maddede ilanın, Cumhurbaşkanlığı başkanlığında toplanan MGK'nun görüşünün de alınarak altı ay için yapılabileceği düzenlenmiştir. İlanın edilme usulünde ise Resmi Gazete' de yayınlanacağı ve hemen ardından TBMM'ne sunulacağı ayrıca uzatma işleminin de yine Anayasada olduğu gibi ancak dört ay olabileceği belirtilmiştir. Olağanüstü Hal Kanunu'nun ilk kısmı Anayasa'nın ilgili maddeleriyle paralellik göstermektedir.

Olağanüstü hal zamanlarında getirilecek yükümlülükler kanununun 5. maddesinden itibaren başlanarak 6. 7. ve 8. maddelerinde belirtilmiştir. Buna göre doğal afet ya da salgın hastalık gibi sorunlar sebebiyle ilan edilen olağanüstü hal sürecinde kurtarma faaliyetleri ya da oluşan zararların ortadan kaldırılması için gerekli olan taşınır, taşınmaz mallar ile para ve çalışma yükümlülükleri getirilebileceği, bu yükümlülüklerde öncelikle devletin imkanlarından faydalanılacak yeterli olmadığı takdirde kişi ya da kurumlara başvurulacağı düzenlenmiştir. Ayrıca kanunda para yükümlülükleri kredi kuruluşlarından sağlanırken mal yükümlülüğü için ise gerçek ve tüzel kişilerin bina, araç, giyecek, yiyecek, ilaç gibi kaynaklarının kullanılabileceği, gerekli ihtiyaçların bölgedeki kişilerce de yerine getirilemediği takdirde en yakın bölgeye de yükümlülükler verileceği belirtilmiştir. Bunun yanında çalışma yükümlülükleri 18 yaş altı ve 60 yaş üstü hariç olmak üzere tüm vatandaşlar için getirilirken, bu işlerde gece çalışma, tatil günlerine uymama, öğle dinlenmesinin kaldırılması gibi uygulamaların da gerçekleştirilmesi mümkündür. Bunun yanında 16. maddede bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi sonrasında kişilere verilen belgeler sayesinde karşılıklarının, geri verme ya da ücret olarak ödeme şekillerinden biriyle sağlanacağı düzenlenmiştir²⁶¹.

²⁵⁹ Öztan ve Bezci, s.163.

²⁶⁰ 2935 Sayılı ve 27.10. 1983 Tarihli Resmi Gazete, Tertip 5, Cilt 22, Sayfa 815, Olağanüstü Hal Kanunu, Kanun Sayısı 2935, Kabul Tarihi, 25.10.1983.

²⁶¹ 2935 Sayılı ve 27.10. 1983 Tarihli Resmi Gazete, Tertip 5, Cilt 22, Sayfa 815, **Olağanüstü Hal Kanunu**, Kanun Sayısı 2935, Kabul Tarihi, 25.10.1983.

Kanunda ayrıca alınacak tedbirlerde belirtilmiştir. Buna göre 9. madde de doğal afet ya da salgın hastalığın mevcut olduğu yerlere yerleşilmesini yasaklamak, bu bölgelere giriş ve çıkışları engellemek ya da bu bölgelerin boşaltımını sağlamak, eğitime ara vermek, konaklama ya da toplantı yerleri ile oyun salonları, sinema gibi yerleri, denetlemek ya da kapatmak, görevli personellere çalışma yükümlülükleri getirmek, tehlikeli olduğu saptanan binaların, taşınır ya da taşınmazların yıkımını ve imhasını gerçekleştirmek, haberleşme kanallarına el koymak, gerektiğinde bazı hayvanların bölgeye girişini durdurmak yahut kontrol etmek ve buna benzer bir çok tedbir yer almaktadır. Ağır ekonomik hallerde ise 10. maddeye göre iyileştirme ve düzenleme maksadıyla hizmet, sermaye, mal, vergi, fiyat ve ücret konularında kararname çıkarılabileceği, şiddet hareketlerinde ise 11. maddeye göre, sokağa çıkma yasağının uygulanması, kişilerin üzerlerinin aranması ya da eşyalarına el koyulması, kimlik taşıma zorunluluğunun getirilmesi, bazı basın ve yayınların bulundurulmasının yasaklaması ya da bunların toplatılmasının sağlanması, silah taşımının yasaklanması, toplantı ve gösteri yapılmasına yasak koymak gibi tedbirler alınabileceği düzenlenmiştir²⁶².

Olağanüstü Hal Kanunu'nun üçüncü kısmının birinci bölümünde olağanüstü hal organları da belirlenmiştir. Bunlar, Başbakanlık Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu, Olağanüstü Hal Büroları ve Bölge Valilikleri'dir. Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu, Başbakan tarafından görevlendirilen Adalet Bakanı, Milli Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Maliye ve Gümrük Bakanı, Ulaştırma Bakanı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıkları'nın müsteşarlarından ve MGK Genel Sekreteri'nden oluşmaktadır. Doğal afet sebebiyle ilan edilen durumlarda ise bu organlara Sağlık ve Sosyal Yardım, Sanayi ve Ticaret ile Yüksek Öğretim Kurulu gibi kurumlarda katılabilmektedir.

Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu'nun kendisine verilen görevleri yerine getirmek, bölge valilerinin verdiği emirleri illerdeki valilere bildirmek, gerçekleşen problemler için çözüm odaklı kararlar almak, bakanlıklar ve bölgeler arasında iş birliği sağlamak gibi görevleri bulunmaktadır. Diğer organ olan Bölge Olağanüstü Hal Kurulu'nun görevleri, Olağanüstü Hal Kanunu 'nın 13. maddesinde, uygulanan tedbirlerin izlenmek ve değerlendirilmek, halka verilen yükümlülükler karşısında ödenmesi gereken miktarı belirlemek, gereksinim duyulan personel, araç ve gereç

²⁶² 2935 Sayılı ve 27.10. 1983 Tarihli Resmi Gazete, Tertip 5, Cilt 22, Sayfa 815, **Olağanüstü Hal Kanunu**, Kanun Sayısı 2935, Kabul Tarihi, 25.10.1983.

ihtiyacını karşılamak olarak gösterilmiştir. Bunun yanında birde il ve ilçe büroları da oluşturulmaktadır. Bu bürolar bölge valisinin gerekli gördüğü durumlarda kurulabilmektedir. Bu büroların çalışmalarıyla ilgili usuller çıkarılan yönetmeliklerle gösterilmektedir²⁶³.

Olağanüstü Hal Kanunu'na göre olağanüstü halin uygulanmasında görev ve yetkilerin kimde olacağı ilan edilen yere göre değişmektedir. Eğer ilan bir ilde yapılmışsa görev il valisinde olurken, belli bir bölgeyi kapsamaması halinde ise bölge valisine ait olmaktadır. Bölge valisi ayrıca gerekli gördüğü taktirde kolluk kuvvetlerinden ve askeri komutanlıktan da yardım isteyebilmektedir.

Olağanüstü Hal Kanunu, olağan zamanlarda uygulanmasa da ilan ile birlikte uygulamaya girmekte ilanın son bulmasıyla da yürürlükten kalkmaktadır. Fakat bu kaldırma tamamen yok etme şeklinde değil bekletme şeklinde gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla Olağanüstü Hal Kanunu'nun yeni bir olağanüstü hal ilanı olmadığı müddetçe uygulanması mümkün olmayacak ve ilan ile birlikte tekrar uygulama alanı bulacaktır.

3.2.1.1.3.1. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği

Kaynağını Olağanüstü Hal Kanunu'ndan alan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği 1987 yılında kurulmuştur. 15 Aralık 1990 tarihinde ise 'Olağanüstü Hâl Bölge Valiliği ile Olağanüstü hâlin Devamı Süresince Alınacak İlâve Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname' çıkarılmıştır. Bu kararname ile olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde koordinasyonu ve işbirliğini sağlamak, ayrıca bu sürecin yönetimini etkili ve sağlıklı bir şekilde yürütmek amacıyla ilan edilen bölgenin bir vali ve onun kontrolündeki yetkililer tarafından idare edileceği düzenlenmiştir.²⁶⁴

12 Eylül 1980 yılında ilan olunan sıkıyönetimin kaldırılma süreci bazı bölgelerde alınan tedbirlerin sonlandırılmasıyla gerçekleştirilirken bazı bölgelerde ise olağanüstü hale dönüştürülerek devam etmiştir. Nitekim on üç ilde saat beşten itibaren sıkıyönetimin son bulacağı bildirilmiş elli dört ilde ise saat beşten itibaren uzatılması kararı alınmıştır²⁶⁵. Bu sayede sıkıyönetimin kaldırılma işlemi zamana yayılmış ve basamak basamak gerçekleştirilmiştir

²⁶³ Erol Alpar, s. 56.

²⁶⁴ 14/7/1987 Tarihli ve 19517 Sayılı Resmi Gazete, **Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname**, Kanun Tarihi: 10/7/1987 No: 285.

²⁶⁵ Hakan Bacanlı, "Cumhuriyet Dönemi Olağanüstü Hal Uygulamaları (Umumi Müfettişliklerden Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine)", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara, 2012, s. 154.

Tüm ÷lkedeki sıkıyönetim öncelikle Muş, Bilecik, Burdur, Kırklareli, Kütahya Çanakkale, Sinop, Kırşehir, Isparta, Gümüşhane, Bitlis, Çankırı ve Kastamonu illerinde kaldırılmıştır. Diğer illerde ise uzatma kararı verilmiştir. Uzatma kararından sonra bazı illerde olağanüstü hal ilanına geçiş yapılmıştır. TBMM'nin de onayıyla dört ay süreliğine olağanüstü hal ilanında bulunan iller ise Sinop, Kırşehir, Isparta, Gümüşhane, Çankırı, Kastamonu ve Bitlis olmuştur²⁶⁶.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ilk olarak olağanüstü hal ilan edilen Siirt, Bingöl, Tunceli, Van, Elâzığ, Hakkâri, Diyarbakır, Mardin, Van illerini kapsayacak şekilde kurulmuştur. Bu illere daha sonra Batman ve Şırnak'ta katılmıştır. Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinde görev yapacak valinin görevleri, ilgili kanunun 4. maddesinde sayılmıştır. Buna göre; iller arası koordinasyon sağlama, kolluk kuvvetlerini gerekli hallerde kullanma, kendisine verilen görevleri yerine getirme, gerektiği takdirde köy ya da mezra gibi yerleri boşaltma, yerini değiştirme şeklinde sayılmıştır. Ayrıca Olağanüstü Hal Bölge Valisi'nin idari işlemlerine karşıda dava açılmayacağı düzenlenmiştir²⁶⁷.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği, Bölge Valisi, Yardımcısı, Genel Sekreteri, Bölge Kurulu, Bölge Valiliği Emniyet Müdürlüğü, Jandarma Komutanı, Denetleme Kurul Üyeleri, Hukuk ve Lojistik İşleri Kurulu memurları, bürolar, şoförler ve yardımcı hizmetlilerden oluşmaktadır²⁶⁸.

Bunların yanında Bölge Kurulu, Bölge valisinin görevlendirdiği valiler ile garnizon komutanlarından ve gerekli olduğuna kanaat getirilirse bakanlıklar ya da kamu kuruluşlarının yöneticileri de dahil edilerek oluşturulmaktadır. İlan ile görevine başlayan bu kurul, ayrıca bir yetkilendirmeye de gerek duymamakta ve kendisine alt komisyonda kurabilmesinin yanında tedbirlerin uygulanması, yükümlölüklerin karşılığının tespiti ve ödenmesi ile valilikler arası iş birliği sağlamak gibi görevlerini de yerine getirmektedir. Bürolar ise ilan edilen ilin merkezinde kurulmaktadır. Üyeleri, kaymakam, vali yardımcısı ve gerekli görülürse bazı kurum ve kuruluşların yöneticilerinden oluşturulmaktadır. Vali ve kaymakamlar tarafından verilen görevleri

²⁶⁶ Bacanlı, s. 159.

²⁶⁷ 14/7/1987 Tarihli ve 19517 Sayılı Resmi Gazete, **Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname**, Kanun Tarihi: 10/7/1987 No: 285.

²⁶⁸ Bacanlı, s. 161.

yerine getiren bu büroların, kararlarını ve raporlarını koordinasyon kuruluna bildirme görevi de bulunmaktadır²⁶⁹.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği uygulaması ülke içerisinde sadece bazı illerde olağanüstü hal ilan edilmesiyle kullanım alanı bulmuştur. Bu sayede bölge koordine edilmekte ve iş birliği valiler ile sağlanmaya çalışılmaktadır. Olağanüstü halin son bulmasıyla da bu uygulamaya son verilmektedir. Nitekim 2002 yılına girilmesiyle birlikte sayılan illerde olağanüstü halin kaldırılmasıyla Olağanüstü Bölge Valiliği uygulanmasına da son verilmiştir.

3.2.1.2. Sıkıyönetim, Seferberlik ve Savaş Hali

Sıkıyönetim, olağanüstü halden daha vahim şiddet olaylarının gerçekleştiği daha yüksek dereceli tedbirlerin alınıp uygulandığı bir yönetim şeklidir. Sıkıyönetim haline ek olarak maddede seferberlik ve savaş hali de düzenlenmiştir. Anayasa'nın 122. maddesine göre;

“Anayasanın tanıdığı hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik ve olağanüstü hal ilanını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması veya savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetti ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini İçten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması sebepleriyle, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Milli Güvenlik Kurulu'nun da görüşünü aldıktan sonra, süresi altı ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fasla bölgesinde veya bütününde sıkıyönetim ilan edebilir. Bu karar, derhal Resmi Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Türkiye büyük Millet Meclisi toplantı halinde değilse hemen toplantıya çağırılır. Türkiye Büyük Millet Meclisi gerekil gördüğü takdirde sıkıyönetim süresini kısaltabilir, uzatabilir veya sıkıyönetimi kaldırabilir.

Sıkıyönetim süresinde, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu sıkıyönetim halinin gerekli kıldığı konularda kanun hükmünde kararname çıkarabilir. Bu kararnameler Resmi Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Bunların Meclisçe onaylanmasına ilişkin süre ve usul İçtüzükte belirlenir.

Sıkıyönetimin her defasında dört ayı aşmamak üzere uzatılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlıdır. Savaş hallerinde bu dört aylık süre aranmaz. Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hallerinde hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, idare ile olan

²⁶⁹ 18335 Sayılı ve 08.03.1984 Tarihli Resmi Gazete, **Olağanüstü Hal Kurulu ve Bürolarının Kuruluş ve Görevleri ile Yükümlülüklerin Karşılığının Tespit ve Ödenmesi Hakkında Yönetmelik**, K. 84/7778.

*ilişkileri, hürriyetlerin nasıl kısıtlanacağı veya durdurulacağı ve savaş veya savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi halinde vatandaşlar için getirilecek yükümlülükler kanunla düzenlenir. Sıkıyönetim komutanları Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak görev yaparlar*²⁷⁰.

Sıkıyönetim ilanının da olağanüstü halde olduğu gibi Cumhurbaşkanı başkanlığında gerçekleştirilmesi ve MGK'nun görüşünün alınması uygun görülmüştür. Burada meclise sunma süresi aynı gün olarak düzenlenmiş olağanüstü halde olduğu gibi tartışma konusu yaratılmasına yer bırakılmamıştır. Bunun yanında 1961 Anayasası'ndan farklı olarak süre iki aydan altı aya çıkarılmıştır. Aynı zamanda 1982 Anayasası'nda da getirilebilecek yükümlülüklerin kanunla olabileceği düzenlenerek 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na atıfta bulunmuştur.

Sıkıyönetim ilanının nedeni olarak demokratik düzene ve temel hak ve özgürlüklere yönelik ve bunları ortadan kaldırma amacıyla gerçekleştirilen şiddet hareketleri gösterilmiştir. Ancak bu nedenin olağanüstü hal değil de sıkıyönetim olarak düzenlenmesinin sebebi şiddetin artarak yaygınlaşıyor olmasında kaynaklanmaktadır. Diğer bir hal olan savaş hali ise gerçek bir savaşı meydana getiren sebeplerin ortaya çıkması, vatana, Cumhuriyete, ülkenin birlik ve bütünlüğüne herhangi bir saldırı durumunda kalınması ile ilan edilecek olan bir hal olduğu belirtilmiştir²⁷¹.

Seferberlik ülkenin bir bölümünün tehdit altında olması durumunda ortaya çıkmakta iken savaş hali ise diğerlerinden farklı olarak tüm ülkeyi etkisi altına alabilmektedir. Fakat seferberlik ve savaş hali aynı anda ilan edildiğinde birtakım sorunlar meydana gelmektedir. Çünkü seferberlik, sadece bir bölgede ilan edilebilmektedir. Haliyle savaş halinin etkileri tüm ülkeyi sarsacağından uygulamalarda tüm ülke genelinde etkili olmak durumunda kalacaktır. Doğal olarak da uygulamalar bölge dışına taşmış olacaktır. Yine de böyle bir durumda asıl bölgeden daha fazla etkili olacak tedbirler uygulanmasının önüne geçilmiştir. Başka bir deyişle Bakanlar Kurulu hem bölgedekilere hem de bölge dışındakilere yükümlülük verebilir ancak bölge dışında olanlara daha az dereceli olanı hükmetmek durumundadır. Ayrıca bölge dışında tedbirlerin alınması gerekiyorsa bunun için Milli Güvenlik Kurulu (MGK)'nın görüşünün alınması da gerekmektedir²⁷².

²⁷⁰ 9/11/1982 Tarihli ve 17863 Sayılı, **1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Kanun Numarası : 2709, Kabul Tarihi : 18/10/1982.

²⁷¹ Vaiz, s. 78.

²⁷² Çopur, s.68.

Savaş halinin ilanının yanında aynı zamanda sıkıyönetim ilanının da olacağı hakkında bir kaide yoktur. Bunlar birbirlerinden farklı durumlardır. Fakat savaş ilanı edilmesi gereken zamanlarda ayrıca sıkıyönetimde ilan edilebilmektedir. Böyle bir durumda sıkıyönetim ilan edildikten sonra sıkıyönetimin kuralları çerçevesinde tasarruflar uygulanması gerekmektedir. Kaldı ki savaş halinin belli bir süresi bulunmamaktadır²⁷³.

Bunun dışında savaş hali Anayasa'nın 92. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede savaş hali süresince Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) kullanımından söz edilmiş, gerekli görülmesinin yanında meşru da sayılmasıyla birlikte TSK'nın yurt dışına gönderilmesi ve yabancı devletlerin silahlı kuvvetlerinin Türkiye'de bulunmalarının izninin TBMM tarafından verileceği düzenlenmiştir. Ayrıca aniden gelişen olaylar neticesinde meclisin toplanması için vakit bulunmuyorsa savaş hali kararının Cumhurbaşkanınca verilebileceği de belirtilmiştir.

Çünkü meclisin tatilde ya da toplanamayacak olması nedeniyle aniden bir savaş halinin ortaya çıkması durumunda savaş hali kararını verecek birilerine ihtiyaç duyulacaktır. Dikkat edilmesi gerek konu, meclisçe verilen bu yetkinin ilanda bulunma yetkisi değil daha çok ilana izin verme niteliğinde olmasıdır. Bunun içinde Cumhurbaşkanına getirilmiş bir ilan etme isteğinin bulunması gerekmektedir. Bu isteği yapacak olanda işte 122. maddede belirtildiği gibi Bakanlar Kurulu olacaktır. İzin konusuna gelindiğinde ise milletler arası antlaşmaların TBMM'ye yol göstereceği belirtilmiştir. Buna göre meclisin izin verilebilmesi için birincisi meşru savunma hakkının bulunması ikincisi ise şiddet kullanma yasağının bulunması gerekmektedir²⁷⁴.

Olağanüstü hal ve sıkıyönetim olarak düzenlenen bu iki ayrı türdeki olağanüstü yönetim biçimleri arasındaki fark, konu ve sebep noktasında açığa çıkmaktadır. Usulen ve şeklen genellikle şiddetli olayları ve düzenin bozulmasını sebep gösterilmiş ilanları aynı şekilde yapılmasına rağmen sadece doğal afet ve ekonomik bunalımda MGK'nun görüşüne ihtiyaç duyulmamıştır. Konu unsurunda ise daha ağır şiddet olaylarında sıkıyönetimin ilan edileceği belirtilmiştir. Ayrıca sıkıyönetimde kolluk görevleri askeri makamlara devredilirken olağanüstü halde sivil makamlara geçmektedir.

Bunun yanında sıkıyönetim ilan edilen dönem içerisinde suç işleyen kişilerin yargılanmaları Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde yapılacağı belirtilmişken olağanüstü halde ise Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile Askeri Mahkemeleri'nin yaptığı

²⁷³ Çopur, s. 73.

²⁷⁴ Çopur, s. 57.

yargılamalar dışında kalan konularda diğer yargı organlarının önüne gidilebileceği düzenlenmiştir²⁷⁵.

Olağanüstü hal yönetim şekillerin son bulması üç ayrı şekilde gerçekleşmektedir. Bunlar, ilan edilirken belirlenen sürenin dolması, ilan edilme sebeplerinin ortadan kalkması ve Bakanlar Kurulunu teklifi ile TBMM'nin bu teklifi onaylamasıyla gerçekleşmektedir²⁷⁶.

Sıkıyönetim zamanlarda kullanılan 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu 'nun yanı sıra birde yine ilan ile gün yüzüne çıkan 2941 Sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu da bulunmaktadır. Bu kanun ile de seferberlik ya da savaş halinde getirilecek yükümlülükler düzenlenmiştir.

3.2.1.2.1. 2941 Sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu

Seferberliğin tanımı, kanunda da belirtildiği üzere iç veya dış savaşın meydana gelmesi halinde mücadele etmek amacıyla devletin tüm kaynaklarının ve gücünün bu doğrultuda kullanılması, toplanması ve hazırlanması hali olarak yapılmıştır. Ayrıca seferberlik kısmi ve genel olarak ayrılmış, genel seferberlik ile ülkenin tümünü kapsayan bir seferberlik halinden bahsedilirken, kısmi seferberliğin ise bir veya birkaç yerde ilan edilen seferberlik hali nedeniyle tüm güç ve kaynakların kullanımına gerek olmayan durumlar olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kanunda bu gibi durumlarda temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılabilceğinin de altı çizilmiştir. Seferberlik Kanunu'nun amacı seferberlik ya da savaş ilanının bulunduğu durumlarda hükümlerin uygulanması için yükümlülükleri belirlemek ve bu süre boyunca durumu etkili ve düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır²⁷⁷.

Kanuna göre bu iki halde de bazı kurum ve kuruluşlara görevler verildiği gibi gerekli görüldüğü takdirde teşkilatlar da kurulabilmektedir. Ayrıca kanunda Cumhurbaşkanının da görev ve sorumlulukları düzenlenmiştir. Buna göre, seferberlik ve savaş halleri için hazırlık yapmak, bu hazırlıkları koordine bir şekilde yürütmek, gerçek veya tüzel kişilere, kurum ve kuruluşlara yükümlülükler getirmek, bunların uygulanmasını sağlamak, taraf olunan millereler arası sözleşmeler doğrultusunda gerekli görülmesi halinde Genelkurmay Başkanı'nın görüşü doğrultusunda Türk Silahlı

²⁷⁵ 15/5/1971 Tarihli ve 13837 Sayılı Resmi Gazete, **Sıkıyönetim Kanunu**, Kanun Numarası: 1402, Kabul Tarihi : 13/5/1971.

²⁷⁶ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.398.

²⁷⁷ 18215 Sayılı ve 8.11.1983 Tarihli Resmi Gazete, Tertip 5, Cilt 22, s. 838, Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu, Kanun Sayısı 2941, Kabul Tarihi, 04.11.1983.

Kuvvetleri'ni yabancı ülkelere göndermek ya da yabancı askerleri Türkiye'ye kabul etmek gibi görevleri bulunmaktadır.

Bunun yanında kanunda ilan nedenleri de belirtilmiştir. Seferberlik ilan edilebilmesi için ayaklanmaların, savaş ihtimalinin, Cumhuriyet'e ya da ülkeye karşı bir kalkışmanın meydana gelmesi gibi durumların mevcut olması gerekmektedir. İlan kararında ayrıca seferberliğin başlayacağı tarih ile saatinin de belirtilmesinin gerektiği düzenlenmiştir. Sadece belli bir bölgede kısmi seferlik şeklinde bir ilanda bulunulacaksa bu bölge için gerekli düzenlemeler yapılmakta ve bu bölgelerde Cumhurbaşkanı tarafından askeri birlikler görevlendirilmektedir. Seferberliği kaldırılması ise aynı ilanında da olduğu gibi kararın verilmesinin ardından o gün, saat 24.00' te sona ermesiyle olmaktadır²⁷⁸.

Savaş hali ise devleti korumak ayakta tutmak maksadıyla hiçbir sınırlama olmaksızın tüm askeri gücün ve kaynakların kullanıldığı silahlı mücadele halidir. Savaş ilanına TBMM karar vermektedir. Ayrıca savaş halinin kaldırılmasının kararını verecek olanda kanuna göre yine meclistir. Son verilmesine dair kararda da aynı seferberlik kararında olduğu gibi hangi gün son verileceği ve hangi saatte son bulacağının belirtilmesi gerekmektedir

3.2.2. Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması

Olağanüstü hallerden birinin ilanı ile birlikte normal zamanlardan farklı olarak hak ve özgürlüklerin kısıtlanabilmesi ya da durdurulabilmesi yoluna gidilebildiğinden daha öncede bahsedilmiştir. Durumun gerekliliğinden dolayı uluslararası platformlarda da insan hakları ile ilgili sözleşmelerde dahi bu durum belli şartlara bağlanarak kabul görmüştür. Fakat tüm bunlara rağmen her ne olursa olsun asla dokunulmayacak olan haklarda bulunakta ve bu haklar anayasaların tümünde korunmaktadır. Askıya alınan haklar ve hürriyetler olağanüstü hal sürecinin bitimine kadar kullanılamamaktadır.

1982 Anayasası'nın temel hak ve hürriyetler ile ilgili asıl maddesi 13. madde olmasına rağmen sınırlama konusuna 15. maddesinde değinilmiştir. Buna göre;

²⁷⁸ 18215 Sayılı ve 8.11.1983 Tarihli Resmi Gazete, Tertip 5, Cilt 22, s. 838, **Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu**, Kanun Sayısı 2941, Kabul Tarihi, 04.11.1983.

“Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde, temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”²⁷⁹

AIHS ile 1982 anayasasının 15. maddeleri hem madde numarası olarak hem de içerik olarak benzerlik göstermekte aynı doğrultuda ilerlemektedir. Bunun yanında yaşama hakkına saygı gösterilmesinin öneminin belirtilmesi ile birlikte 2004 yılında ölüm cezasının da anayasadan çıkarılmasıyla yaşama hakkı koruma altına daha sağlam şekilde alınmıştır. Ayrıca olağanüstü hal maddesi olan 121. maddede de temel hak ve özgürlüklerden bahsedilerek 15. maddeye atıf yapılmaktadır.

AIHS’nde olduğu gibi bu maddede de bazı ilkelerden bahsedilmiştir. Ölçülülük ilkesi yine en çok önem arz eden ilkelerden biridir. Çünkü sınırlamaya izin verilse de elbette bunun bir ölçüsü olacaktır. O da bu ilke ile sağlanmak istenmiştir. Ölçülülük ilkesi yine kendisi içinde bazı başka ilkeleri barındırmaktadır. Öncelikle uygulanan sınırlamaların, olağanüstü hal için gerekli olması ve ayrıca uygulamaya elverişli olması gerekmektedir. Elverişlilikten bahsedilirken kasıt alınan tedbirlerde en hafif olanının tercih edilmesidir. Ayrıca sınırlamaların belli bir oranda olması da önemli diğer ilkelerdendir²⁸⁰. Bahsedilen oranın olağanüstü halin ya da sıkıyönetimin şiddetiyle aynı paralellikte olması gerekmektedir. Bu da ulaşılmak istenen sonuç için tercih edilen yöntemlerin orantılı olması anlamına gelmektedir.

Maddede sayılan bir diğer ilke ise milletler arası hukukun yüklediği yükümlülüklerle uygun hareket etme ilkesidir. Ayrıca maddede asla dokunulamayacak olan hakların özü olarak da belirtilen sert çekirdek haklar belirlenerek saklı tutulmuştur. Bunlar üçüncü fıkrada da belirtildiği yaşama hakkı, maddi ve manevi yönden varlığın bütünlüğü, din ve düşüncelerini açıklamama, suç ve cezaların geriye yürümemesi ve bir suçun ispatı olmadan kişilerin suçlu sayılamayacağı gibi hakları oluşturmaktadır²⁸¹.

²⁷⁹ 9/11/1982 Tarihli ve 17863 Sayılı, **1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Kanun Numarası: 2709, Kabul Tarihi : 18/10/1982.

²⁸⁰ Aliefendioğlu, s. 414.

²⁸¹ Aliefendioğlu, s. 418.

Ayrıca dokunulamayacak olan haklar statüsünde sayılan hakların kanun hükmünde kararnamelerle dahi sınırlandırılmayacağı da hükme bağlanmıştır.

Uluslararası hukukun yükümlölüklerine uyum sağlamanın yanında birde AİHS tarafından yapılan sınırlamaların bildirilmesi yükümlölüğü de devletlere verilmiştir. Türkiye, olağanüstü hal rejimlerine başvurduğunda, elbette belli başlı kısıtlamalarda da bulunmuştur. Bu sebeple Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne olağanüstü hal ilan edeceğini ve hangi sınırlamalara başvuracağını her seferinde bildirmiştir²⁸².

3.2.3. Olağanüstü Hal Kanun Hükümünde Kararnameleri

1982 Anayasası iki ayrı Kanun Hükümünde Kararname (KHK) düzenlemiştir. Bunlardan biri olağan dönem Kanun Hükümünde Kararnameleri olarak bilinirken diğeri ise Olağanüstü Hal Kanun Hükümünde Kararnameleri'dir. Olağanüstü Hal Kanunu'nun düzenlemelerinin, meydana çıkan durumun üstesinden gelmede yetersiz kaldığında, olağanüstü hallerde kanun hükmünde kararnameler çıkartılarak eksikliklerin giderilmesi amaçlanmıştır. Ancak çıkarılacak olan kararnameler normal zamanlarda düzenlenenlerden oldukça farklılık teşkil etmektedir. Bu iki ayrı kararnamenin farklılıklarını olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerini unsurlarına ayırarak belirtmek daha anlaşılır kılacaktır.

3.2.3.1. Yetki Unsuru

Anayasanın 91. maddesinde düzenlenen olağan kanun hükmünde kararnamelerde yetki Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından verilirken, olağanüstü hal kanun hükmündeki kararnamelerde böyle bir yetki ye gerek duyulmamıştır. Çünkü zaten olağanüstü yönetim hallerinden birinin mevcut olması ile birlikte olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerinin çıkarılabileceği anayasada düzenlenmiştir. Bundan da yetkinin kaynağının anayasa olduğu anlamı çıkmaktadır²⁸³.

Ayrıca olağan dönem kararnamelerini çıkarma yetkisi 91. maddeye göre Bakanlar Kurulu'nun yaptığı bir işlemken olağanüstü dönemlerde Bakanlar Kurulu bu kararnameleri Cumhurbaşkanlığı başkanlığında çıkarabilmektedir. Cumhurbaşkanının

²⁸² Çelik, s.156.

²⁸³ Kemal Gözler, *İdare Hukuku Dersleri*, Ekin Yayınevi, 20. Baskı, Bursa, Eylül 2018, s. 400.

imzası, olağan kararnamelerde sonradan eklenirken burada daha oluşturma aşamasında yer almaktadır²⁸⁴.

3.2.3.2. Sebep Unsuru

Olağan kanun hükmünde kararnamelerde sebep TBMM'nin vereceği yetki kanuna göre belirleneceğinden anayasa da açıkça söz edilmemiştir. Buna karşın olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerinin sebebi olağanüstü hal ya da sıkıyönetim halinin ilan edilmiş olmasıdır. Dolayısıyla olağanüstü kanun hükmünde kararname çıkarılabilmesi için öncelikle bir olağanüstü yönetim şekillerinden birinin ilan edilmiş olması gerekmektedir. Bu da bu kararnamelerin sebebe bağlı bir işlem olduklarının göstergesidir²⁸⁵.

Sebep olarak sayılacaklar ilgili maddelerde olağanüstü hal için doğal afetler, salgın hastalıklar, ekonomik bunalımlar, kamunun düzeninin bozulması, toplumun hak ve özgürlüklerine karşı şiddet eylemleri gösterilirken sıkıyönetim için ise demokrasiye ve Cumhuriyet'e karşı şiddet hareketleri, savaş ve seferberlik gibi nedenler gösterilmiştir.

3.2.3.3. Konu Unsuru

Olağan dönemler için konu açısından net bir konu belirlenmemiştir. Bu ancak özel olarak meclisin verdiği yetki kanunundan sonra anlaşılabilecektir. Fakat genel itibariyle hangi konularda düzenlenemeyeceği 91. madde de belirtilmiştir. Buna göre; temel haklar, kişi hakları, siyasi haklar ile ilgili kararname düzenlenemeyecektir.

Fakat olağanüstü hal zamanlarında bu sınırlamalar yoktur. Hatta bazı hürriyetlerin sınırlandırılabileceğinin üzerinde durulmaktadır. Fakat sınırlama imkanının olması tamamen sınırsız olunacağı anlamına gelmemektedir. Daha önce de bahsedilen Anayasa'nın 15. maddesinin koşullarına uyulması gerekmektedir. Genel itibariyle olağanüstü hal kararnamelerinin konusu olağanüstü halin gerekli kıldığı konular olacaktır²⁸⁶.

²⁸⁴ Gözler, **İdare Hukuku Dersleri**, s. 400

²⁸⁵ Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 903.

²⁸⁶ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.403.

3.2.3.4. Yer ve Süre Unsuru

Olağan kanun hükmünde kararnamelerinin süre konusu meclis tarafından verilecek olan yetki kanuna bağlıdır. Başka bir ifadeyle meclisin verdiği yetki kanununda Bakanlar Kurulu'nun kararnameleri ne kadar süre ile çıkaracağı belirtilmektedir. Bunun yanında yer bakımından 91. maddede belirtilen herhangi bir netlik yoktur. Ülke genelinde çıkarılan bu KHK, yine ülke genelinde kullanım alanı bulmaktadır.

Buna karşılık olağanüstü hal kararnamelerinin süre bakımından belirli bir sınırı vardır. Buna göre bu kararnameler ancak olağanüstü hal süresi içerisinde çıkarılabilmekte bu halin ortadan kalkmasıyla da kararnameler de yürürlükten kalkmaktadır. Aynı şekilde süre gibi yer bakımından da bir sınır getirilmiştir. Öyle ki olağanüstü hal belirli bir bölge de ilan edilmişse bu kararnameler ancak o bölge içerisinde çıkarılabilmekte tüm ülkede etkili olmamaktadır. Ancak ülke genelinde bir ilan söz konusu olduğunda elbette ki ülke genelinde uygulanacaktır²⁸⁷.

3.2.3.5. Usul ve Şekil Unsuru

Bu iki kararname açısından uyulacak şekil ve usul benzerlik göstermektedir. Her iki kararname de yürürlüğe Resmi Gazetede yayımlanarak girmektedir. Ayrıca aynı gün de meclisin onayına sunulmaktadır.

Fakat olağan dönem kanun hükmünde kararnamelerinin 91. maddede mecliste öncelikle ve ivedilikle görüşüleceği düzenlenmiştir. Olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerinde ise farklı olarak usul, içtüzükte düzenlenmiştir. Bu kararnamelerde ivedilikle görüşülecektir ancak meclisin otuz gün içinde görüşmesi gerektiği komisyonda ise yirmi gün içinde görüşüleceği tamamlanamadığı takdirde ise Genel Kurul'un gündemine alınacağı belirtilmiştir²⁸⁸.

Diğer önemli bir mevzu ise olağanüstü hal kanun hükmünde kararnameleriyle mevcut kanunlarda değişiklik yapılamamasıdır. Çünkü belirtildiği üzere bu kararnameler olağanüstü halin kaldırılmasıyla yürürlükten kalkmaktadır. Bu sebeple kalıcı nitelikte düzenlemeler getirilmesi mümkün olmayacaktır. Bunun yanında olağanüstü hal kanun hükmünde kararnameleri özel hükümlü bir madde içerisinde

²⁸⁷ Gözler, **İdare Hukuku Dersleri**, s. 403.

²⁸⁸ Mehmet Boztepe, "Olağanüstü Hal Rejiminde Yürütmenin Düzenleyici Bir İşlemi olarak Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ve OHAL Kanun Hükmünde Kararnameleri ile Mukayesesi", **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, (2018) s. 388.

düzenlenirken olağan dönemdekiler ise genel hükümlü olan 91. madde içerisinde düzenlenmiştir. Buna göre olurda olağanüstü hal süresince çıkarılan kanun hükmünde kararnameler ile ilgili olarak yetersiz kalındığı bir konu çözüm için olursa genel hükümlü olan maddeye başvurulacaktır²⁸⁹.

Olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerinin usulü ile ilgili 1996 yılına kadar iç tüzük düzenlemesi olmamasına rağmen 16 Mayıs 1996 yılı ile birlikte içtüzük hazırlanmış, süre ve usulün nasıl yapılacağı 128. madde de belirtilmiştir²⁹⁰. Buna göre; görüşme usulü olağan dönem KHK ile benzerlik gösterirken süre olarak komisyonda yirmi gün içinde görüşülmesi gerektiği yetişmezse Genel Kurul'un doğrudan gündemine alınacağı ancak en çok otuz gün içinde karara bağlanması gerektiği düzenlenmiştir. Bu konuda otuz gün içerisinde görüşülmezse ne olacağı konusunda tartışmalar söz konusu olsa da ne olacağı konusunda bir kesinlik belirtilmemiştir.

3.2.4. 1982 Anayasası'nda Olağanüstü Hal Yönetimi'nin Denetimi

1982 Anayasası'nın düzenlemeleri doğrultusunda olağanüstü hal süresince denetim konusu sürekli tartışmalı bir konu olmuştur. Bu sebeple önceki anayasada olduğu gibi denetim konusuna yalnızca siyasi ve yargısal açıdan bakmak yeterli olmayacaktır. Çünkü olağanüstü halin, ilan kararının alınması, meclise yollanması, onaylanması, sonrasında gerçekleştirilen işlemlerin olması ve kararnameler çıkarılması nedeniyle birçok aşaması bulunmaktadır. Dolayısıyla tüm bunları tek tek incelemek daha makul olacaktır.

3.2.4.1. Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim İlanının Denetimi

Olağanüstü hal ilanı ile sıkıyönetim ilanında iki ayrı işlem mevcuttur. Bunlardan biri Cumhurbaşkanlığı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nun ilan kararı vermesi ikincisi ise meclisin bu kararı onaylamasıdır. Öncelikle olağanüstü hal ilanının ilk basamağına bakılacak olursa yürütmenin bir kolu olan Bakanlar Kurulu görülecektir. Bakanlar Kurulu'nun yaptığı işlemler idari işlem niteliğindedir. Dolayısıyla normal zamanlarda idare organlarının yaptığı işlemler ile ilgili denetimi sağlayacak olan organ Danıştay'dır. Fakat olağanüstü zamanlarda bir farklılık ortaya çıkmaktadır.

²⁸⁹ Gözler, **İdare Hukuku Dersleri**, s. 402.

²⁹⁰ 13.04.1973 Tarihli ve 14506 Sayılı Resmi Gazete, **Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü**, Karar N: 584 Kabul Tarihi: 5.3.1973

Anayasanın 125. maddesinde düzenlenen yargı yolunun içeriğinde idarenin her türlü eyleminin ve yaptığı işlemlerine karşı yargı yolunun açık olduğu, bu işlemlerin hukuka uygun olup olmadığının denetleneceği fakat idarenin işlemlerinin hukuka aykırılığının mevcut olduğu durumlarda yürütmenin durdurulması kararının normal zamanlarda verilebilirken olağanüstü yönetim usullerinin mevcut olduğu zamanlarda bu yetkinin kısıtlanabileceği de belirtilmiştir. Bunun yanında Danıştay Kanunu'nda düzenlenen 24. maddeye göre de Bakanlar Kurulu'nun kararlarına karşı incelemeleri yapacak olanın ilk derece mahkemeleri olacağı düzenlenmiştir²⁹¹.

Ancak Danıştay'a 3 Temmuz 1970 yılında açılan dava da verdiği karar bunun tam tersi niteliğinde olmuştur. Başvurunun konusu ilan edilen sıkıyönetim ile ilgilidir. Danıştay ise başvuruya ilan kararının, meclisçe onaylanacağı ve sürelerinde aynı şekilde meclisçe uzatılacağı sebebiyle bir yasama işlemine dönüştüğünü bu sebeple kendi yetki alanına girmediğini belirterek görevsizlik kararı vermiştir²⁹².

Doktrinde de tartışma konusun olan bu karar için kimi yazarlar TBMM onaylayana kadar zaten bu karar yürürlüğe girdiğini bu süre içerisinde de idari işlem olarak kalacağını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda karara karşı onama ile ortadan kalkana kadar dava açılabilirliği, açılırsa da bu davanın ancak Danıştay'a açılması gerektiği dolayısıyla Danıştay'ın da görüşmek durumunda kalabileceğini düşünmüşlerdir²⁹³. Fakat zaten hemen meclisin onayına sunulması gerekmekte olan bir işlemler ne kadar süre geçerse geçsin illaki TBMM'nin onayına girecektir. Bu sebeple diyelim ki o sırada Danıştay'da görüşülme aşamasında olsa davanın düşmesi gerekecektir²⁹⁴.

Maddenin gerekçesinde de zaten bu işlemin denetiminin TBMM tarafından yapılacağı onaylaması için gönderilmesi gerektiği hükmedilerek belirtilmiştir. Olağanüstü hal ilan kararı Resmi Gazete'de yayımlandıktan sonra onaylaması için TBMM'ne gönderilmektedir. Böylelikle işlem artık yürütmenin alanından çıkıp yasamanın yetkisi altına girmiş olmaktadır. Dolayısıyla meclisin vereceği karardan

²⁹¹ 11896 Sayılı ve 31.12.1964 Tarihli Resmi Gazete, **Danıştay Kanunu**, Kabul Sayısı 521, Kabul Tarihi 24.12.1964

²⁹² Kazım Yenice, "Sıkıyönetim İlan Kararı ve Yargısal Denetimi", **Danıştay Dergisi**, Yıl 1, Sayı 2, s. 18.

²⁹³ Cem Eroğlu, "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Olağanüstü Yasa Gücünde Kararnamelerin TBMM'ce Onaylanması Sorunu", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 54, Sayı 4, (1999) s.40.

²⁹⁴ Cem Eroğlu, "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Olağanüstü Yasa Gücünde Kararnamelerin TBMM'ce Onaylanması Sorunu", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 54, Sayı 4, (1999) s.40.

sonra da tamamen idari niteliğini kaybetmektedir. Bu sebeple de artık Danıştay tarafında denetiminin yapılması mümkün değildir²⁹⁵.

Burada ki amacın daha hızlı hareket etmek olduğu düşünülebilmektedir. Ayrıca madde de onayın meclis tarafından yapılacağı belirtilmeseydi idari işlem olarak kalan bu kararın denetiminin elbette ki Danıştay tarafından yapılması gerekirdi. Fakat belirtildiği üzere onay ile birlikte yasama işlemine dönüşüp idarenin yetki alanından çıkmaktadır.

3.2.4.2. TBMM'nin Onay Kararının Denetimi

Olağanüstü hal ilanının ikinci basamağı TBMM'nin ilan kararını onaylama aşamasıdır. Meclis önüne gelen bu ilan kararını öncelikle ilgili maddede belirtildiği sebeplere uygun olup olmadığı ile ilanın gerekli olup olmadığını inceleyecektir. Daha sonrasında ise ya reddedecek ya değiştirecek ya da onaylayacaktır.

Meclisin reddetmesi durumunda olağanüstü hal ilan kararı yürürlükten kaldırılmış olmaktadır. Ancak bu durum hiç yapılamamış sayılacağı anlamına gelmemektedir. Çünkü olağanüstü halin yürürlüğe girip, Resmi Gazete'de yayınlanıp, işlemeye başlaması bu onaydan önceki süreci oluşturmaktadır. Ret kararının verilmesiyle birlikte yine önce Resmi Gazete'de yayımlanacak ve bu şekilde yürürlükten kalkacaktır²⁹⁶.

Meclisin ayrıca ilan kararında gerekli gördüğü yerleri değiştirme yetkisi de bulunmaktadır. Bu doğrultuda meclis düzeltilmesi gereken yerler olursa düzeltip, değiştirecek ve bu şekliyle onaylayacaktır.

Bunun yanında meclis ilan kararını yerinde görürse herhangi ayrıca bir işleme gerek olmaksızın da onaylayabilmektedir. TBMM'nin bu onaylama işlemi parlamento kararı şeklinde gerçekleşmektedir. Parlamento kararlarında da şöyle bir kural mevzu bahis olmaktadır. Anayasanın 85. ve 148. maddeleri parlamento kararlarının üç istisna dışında denetlenmesi yolunu kapatmıştır. Buna göre meclis içtüzüğü, milletvekilliğinin düşmesi, dokunulmazlığın kaldırılması konuları hariç olmak üzere parlamento kararlarının denetlenmesi mümkün değildir²⁹⁷.

²⁹⁵ Altuğ, s. 11.

²⁹⁶ Yavuz Atar, **Türk Anayasa Hukuku**, Konya, Mimoza Yayınları, 2014, s. 352.

²⁹⁷ Erdal Abdülhakimoğulları, "Türk Anayasa Hukukunda Parlamento (Meclis) Kararlarının Yargısal Denetimi Sorunu", **Yasama Dergisi**, Sayı 5, (2007), s. 16.

Doktrindeki görüşe göre bu ilan kararı temel hak ve hürriyetlere etki etmektedir. Dolayısıyla karar değil kanun şeklinde işlem yapılması gerekmektedir. Bu düşüncenin kaynağı ise Anayasa Mahkemesi'nin bir içtihadında kanunla yapılması gereken bir işlemin parlamento kararı şeklinde yapılmış olmasının usul saptırması olduğunu belirtmiş olmasıdır²⁹⁸.

Fakat tüm tartışmalarda olduğu gibi bu konuda da olağanüstü hal rejiminin özelliklerinin atlanmış olduğu görülmektedir. Rejim değişikliği gerçekleştiğinde olağan dönemdeki gibi bir süreç gerçekleşmemektedir. Hukukun bazı konularda sınırlandırılabilirdiği gibi bazı kurallara da uyulmamaktadır. Ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin de kararlarında anlaşılacağı üzere her dava konusunda aynı nitelikte karar vermemiştir. Bu da durumun gerekliklerine göre hareket edildiğinin bir göstergesidir.

Yine Anayasa Mahkeme'sinin önüne gelen bir başvuruda sıkıyönetimin uzatılmasına dair kararın iptali istemi üzerine mahkeme bunun bir karar niteliğinde olduğunu ve kendisinin ancak kanun ve içtüzükleri denetleyebildiğini belirterek yetkisizlik nedeniyle reddetmiştir²⁹⁹.

3.2.4.3. Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim Makamları Tarafından Yapılan İşlemlerin Denetimi

Olağanüstü hal dönemi, daha önce de bahsedildiği gibi bazı yetkilerin genişletilmesini öngören bir rejim süreci olmaktadır. Bu doğrultuda kendisine yetki verilen makamların bir süre sonra çizgilerinden çıkmamaları, yetkilerini aşmamaları adına belli başlı tedbirler alınması gerekliliği doğmuştur. Kolluk ya da sivil makamlarının genişleyen bu yetkileri onların tamamen özgürce karar alıp uygulayacak statüye yükseltmemektedir. Uyguladıkları işlemlerde hem anayasaya hem de ayrıca anayasanın 15. maddesinin sınırlarına uymakla mükellef olmaktadır.

Dolayısıyla bu makamların işlemleri denetime tabi işlemlerdir. Olağanüstü hallerde yetki sivil makamlara geçerken sıkıyönetim hallerinde askeri makamlara geçmektedir. Olağanüstü hallerde sivil makamlara geçen bu yetkiyle birlikte 125. madde de devreye girmektedir. Bu doğrultu da yapılan her işlem denetime tabi tutulmaktadır. Nitekim keyfiyetin ve kanunsuzluğun önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Bu

²⁹⁸ Atar, s. 353.

²⁹⁹ **Anayasa Mahkemesi Kararı**, E. 1970/44, K. 1970/42, Karar Tarihi: 17/11/1970.

işlemlere karşı iptal davası açılabilceği gibi yürütmenin durdurulması kararı da verilebileceği düzenlenmiştir³⁰⁰.

Sıkıyönetim hallerinde ise kolluk makamlarına geçen bu yetki önceleri hem geçici 15. maddesinin yargı yolunu kapatması hem de Sıkıyönetim Kanunu'nun sıkıyönetim komutanlarının işlemlerine karşı yargı yolunu kapatması nedeniyle denetlenememekte yaptıkları işlemlere karşı iptal davası açılmamaktaydı. Fakat 15. maddenin kaldırılması ve 2001 yılında getirilen düzenleme ile birlikte bu kural kaldırılmış ve Anayasa Mahkemesine dava açma yolu açılmıştır³⁰¹.

3.2.4.4. Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Denetimi

Olağanüstü hal süresince, Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasından bu yana doktrinde çok sık tartışma konusu yapılan olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerinin denetimi olmuştur.

1982 Anayasa'nın 148. maddesi ile Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulü Hakkındaki Kanunu'nun³⁰² 19. maddesi bu olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerinin denetim yolunu kapatmıştır. Bahsedilen kanunun 19. maddesinde ise bu kanun hükmüne kararnamelere karşı anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle de dava açılmayacağı belirtilmiştir³⁰³.

Fakat 1991 yılında Anayasa Mahkemesi bu iki maddenin tersi bir kararda bulunmuştur. O dönemde ana muhalefet partisi mahkeme önüne bir dava getirmiştir. Dava konusunda olağanüstü hal nedeniyle çıkarılan 424 ve 425 sayılı kararnamelerin maddelerinin anayasa aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Mahkeme başvuruyu incelediğinde başvuru konusu maddelerin anayasanın 148. maddede belirtilen kararnamelerin içinde olabilmesi için olağanüstü hal şartlarına uygun şekilde çıkarılması gerektiğini, sınırları aştığında artık olağan kanun hükmünde kararnameye dönüştüğünü ve bu şekliyle denetime açık hale geldiğini belirterek başvurunun esasının incelenmesine geçip bu maddelerin kanunda değişiklik yaptığı ve olağanüstü hal sınırlarına uymadığı gerekçesiyle iptal edilmesi kararını vermiştir. Ayrıca mahkeme gerekçesinde kendisine getirilen bir davada başvurunun başlığına bağlı olmadığını,

³⁰⁰ Atar, s. 354.

³⁰¹ Atar, s. 354.

³⁰² 03.04.2011 Tarih ve 27894 Sayılı Resmi Gazete, "Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun", Kanun Numarası : 6216, Kabul Tarihi : 30/3/2011.

³⁰³ Mehmet Turhan, "Olağanüstü Hallerde Çıkarılabilecek Kanun Hükmünde Kararnameler", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 125, Sayı 3, Eylül (1992) s. 18.

içeriği ile ilgilendiğini böylelikle başlığı olağanüstü hal KHK'si olsa dahi hukuki açıdan denetimini yapmak mecburiyetinde olduğunu belirtirmiştir³⁰⁴.

Bununla birlikte 2003 yılında da aynı şekilde Olağanüstü Hal Bölge Valisi'nin kararlarına karşı iptal davası açılmayacağını düzenleyen maddeyi de 125. maddeye aykırı görerek iptal etmiştir³⁰⁵. Mahkeme o dönem ve devam eden süreçte kendisine gelen davalarda KHK'nin olağan mı yoksa olağanüstü hal KHK mi olduğunu belirleyip ona göre denetleme yoluna gitmiştir.

Böylelikle mahkeme şartlarına uymayan olağanüstü hal KHK'nin olağan KHK'ne dönüşeceğini şeklinde yorumlanmasına da açık kapı bırakmıştır. Fakat bir dönüşmenin gerçekleşmesi mümkün değildir. Çünkü bu seferde hem usul hem de konu bakımında bir sıkıntı çıkmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere olağan kanun hükmünde kararnamelerinin çıkarılması için yetki kanununa ihtiyaç vardır. Ancak olağanüstü hal KHK'nde böyle bir yetki kanunu bulunmamaktadır. Ayrıca iki ayrı kararnamenin çıkarılma sebepleri de birbirinden çok farklıdır. Bu yüzden aynı işlemler olmadığı için zaten dönüşemeyecektir.

Ayrıca dönüştürme kuramı özel hukukun konu alanına giren bir usuldür. Bu kuram geçerli olmayan bir işlemin gereçli bir işleme dönüşmesi anlamını taşımaktadır. Fakat bu kararnameler zaten geçerli olan kararnamelerdir. Geçersizlikten geçerliliğe herhangi bir geçiş söz konusu değildir. Bu sebeple böyle bir dönüştürme kuramından bahsetmekte uygun olmamaktadır³⁰⁶.

Bunun yanında doktrinde bir diğer tartışma konusu da bu kanun hükmünde kararnamelerinin meclis tarafından onaylandıktan sonra kanuna dönüşeceği ve böylelikle denetlenebileceği, denetlenememezliğin sadece onaydan önceki kısmı kapsadığı konusudur. Mahkeme bahsedilen 1991 yılında verdiği kararında ayrıca bu konuya da değinmiş, onaylanarak kanun niteliği kazanan kararnameleri denetleyebileceğini doğrulamıştır.

Bunun yanında Anayasa'nın 121. maddesinin gerekçesinde bahsedilen kararnamelerin meclisin denetiminde olacağı ifadesi geçmektedir. Çıkarılması ve düzenlenmesinin denetimini yapacak olanın meclis olacağı belirtilmiştir. Ayrıca meclis bu kararnameleri değiştirerek de onaylayabilmekte ve reddedebilmektedir. Olağanüstü

³⁰⁴ **Anayasa Mahkemesi Kararı**, E. 1990/2, K. 1991/1, Karar Tarihi: 10.1.1991.

³⁰⁵ **Anayasa Mahkemesi Kararı**, E. 2003/28, K. 2003/42 Karar Tarihi: 22.5.2003.

³⁰⁶ Seçkin Yavuzdoğan, "Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri İle İhraç Edilen Kamu Görevlilerinin Yargı Kararı İle Görevine Dönmesi ve Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonunun Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme", **Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl 4, Sayı 12, Eylül (2017), s.157.

hal kanun hükmünde kararnameleri reddedildikleri takdirde Resmi Gazetede yayınlandığı gün yürürlükten kalmaktadır. Bu ibare de denetimin uygulamada mecliste olması gerektiğini doğrulamaktadır³⁰⁷.

Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapılamaz diye bir kaide yoktur. Başvuru mahkeme önüne getirilebilir fakat bu seferde mahkeme kendi kanununun üçüncü maddesi gereğince görev alanına girmediği gerekçesiyle reddedecektir. Bunun yanında Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yolunun kapalı olması bir bakıma iç hukukta yargı yolunun tüketilmiş olduğu anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla bu kararnameler ile ilgili uluslararası nitelikte olan mahkemelere başvuru yapılabilmektedir³⁰⁸.

3.3. 21 Ocak 2017 Tarih 6771 Sayılı Anayasa Değişikliği

15 Temmuz 2016 tarihinde terör örgütü mensubu subaylar bir darbe girişimi gerçekleştirilmiştir. Amacına ulaşamayan bu girişim 22 saat sonra bertaraf edilmiştir. Çok fazla can kaybı yaşanmış, kamu düzeni alt üst edilmiştir. Ülkenin her alanına sızmış bir eylemle karşı karşıya kalınmıştır. Bu sebeple hem düzeni yeniden sağlama hem de terör mensubu kişileri ayrıştırma sebebiyle olağanüstü hal ilan edilmesine karar verilmiştir.

Nitekim MGK'nun tavsiyesi doğrultusunda Bakanlar Kurulu'nun olağanüstü hal kararı alması³⁰⁹ ve TBMM'nin bu kararı saat 01.00'dan itibaren geçerli olacak şekilde onaylamasıyla³¹⁰, 20 Temmuz 2016'da geniş çapta tedbirler almak maksadıyla Anayasa'nın 120. maddesi gerekçe gösterilerek üç aylığına olağanüstü hal ilan edilmiştir. Resmi Gazete'de yayımlanan bu karar sonrasında meclise de sunulup onaylanmış daha sonrasında da yedi kez uzatılmıştır³¹¹. Ayrıca konu ile ilgili olarak Avrupa Konseyi'ne de bir mektup yollanarak, olağanüstü hal ilan edileceği ve alınan tedbirlerin neler olacağı bildirilmiştir³¹².

³⁰⁷ Lütfü Duran, "Bunalım Kararnameleri", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 50, Sayı: 3-4, (1995), s.142.

³⁰⁸ Taylan Barın, "Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması ve Sınırlanması Arasında: Kanunlaşan OHAL KHK'larının Yargısal Denetimi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Erken Görünüm, s.16.

³⁰⁹ 29777 Sayılı ve 21.07.2016 Tarihli Resmi Gazete, **Ülke Genelinde Olağanüstü Hal İlânına Dair Bakanlar Kurulu Kararı**, Karar Sayısı 2016/9064, Karar Tarihi 20.07.2016.

³¹⁰ 29778 Sayılı ve 22.07.2019 Tarihli Resmi Gazete, **Ülke Genelinde Olağanüstü Hal İlan Edilmesine Dair**, Karar Sayısı 1116, Karar Tarihi, 20.07.2016.

³¹¹ Ferit İzci, "Yeni Anayasa Değişikliği Çerçevesinde Yürütme Organında Meydana Gelen Değişimler", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt 1, Sayı Özel Sayı -4, (2017), s. 105.

³¹² Mithat Konuk, "Olağanüstü Hal Kapsamında Yayımlanan Kanun Hükmünde Kararnamelerin Özellikleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 4, (2016), s. 2191.

Bunun ardından 10 Aralık 2016 tarihinde meclise, ‘Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Bir Kanun Teklifi’ sunulmuş ve görüşmeler sonrasında 21 Ocak 2017 tarihinde kabul edilmiştir³¹³. Bu teklif sonrasında değiştirilmek istenen on sekiz madde 16 Nisan 2017 tarihinde halk oylamasına sunulmuştur. Gerçekleştirilen Referandum sonucunda halkın büyük bir çoğunluğu evet oyu vermiş ve anayasanın değiştirilmesi yönünde oy kullanmıştır. Ardından Resmi Gazete’de Yüksek Seçim Kurulu Kararı ile birlikte yayımlanmıştır³¹⁴. Fakat Anayasanın tamamı aynı gün yürürlüğe girmemiş ve bunun kademeli olarak gerçekleştirileceği belirtilmiştir.

Özellikle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesini öngören maddenin cumhurbaşkanlığı seçimi sonrası 3 Kasım 2019 tarihinde yürürlüğe gireceği belirtilse de seçimlerin erken tarihe alınmasıyla birlikte 24 Haziran 2018 tarihinde seçimlerin sonuçlanmasıyla sistem değiştirilmiş ve kanun hükmünde kararname yayımlanarak bu tarihten sonra Bakanlar Kurulu kaldırılmıştır³¹⁵.

Bunların yanında askeri mahkemelerin ve sıkıyönetim düzenlemesinin de kaldırılmasıyla tekrar bir askeri darbe yapılmasının engellenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca Anayasa’nın önceki halinde olağanüstü hal yönetim şekilleri 119, 120, 121, 122. maddelerinde düzenlenmişken değişen anayasa ile birlikte sadece 119. maddede olağanüstü hale yer verilmiştir.

3.3.1. Anayasa Değişikliği Sonrası Olağanüstü Hal Yönetimi

Anayasa değişikliği ile birlikte olağanüstü hal yönetimi tek maddede toplanmıştır. Bunun yanında sıkıyönetim sebepleri de olağanüstü hal sebepleri olarak düzenlenmiştir. Yeniden düzenlenen 119. maddeye göre;

³¹³ Vahap Coşkun, “16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 22, Sayı 36, (2017), s. 26.

³¹⁴ 27 Nisan 2017 Tarihli ve 30050 Sayılı Resmî Gazete, “**Yüksek Seçim Kurulu Kararı**”, Karar Sayısı: 663.

³¹⁵ 04.07.2018 Tarihli ve 30468 Sayılı Resmi Gazete, “**477 Sayılı Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname**”, Karar Sayısı: KHK/698

“Cumhurbaşkanı, savaş hali, savaş gerektirecek bir durumun baş göstermesi, seferberlik, ayaklanma vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması, tabii afet veya tehlikeli salgın hastalık yada ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde yurdun tamamında veya bir bölgesinde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilân edebilir.

Olağanüstü hal ilanı kararı verildiği gün Resmi Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağırılır; Meclis gerekli gördüğü takdirde olağanüstü halin süresini kısaltabilir, uzatabilir veya olağanüstü hali kaldırabilir.

Cumhurbaşkanının talebiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi her defasında dört ayı geçmemek üzere süreyi uzatabilir. Savaş hallerinde bu dört aylık süre aranmaz. Olağanüstü hallerde vatandaşlar için getirilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri ile 15 inci maddedeki ilkeler doğrultusunda temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlandırılacağı veya geçici olarak durdurulacağı, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği kanunla düzenlenir.

Olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, 104. maddenin onyedinci fıkrasının ikinci cümlesinde belirtilen sınırlamalara tabi olmaksızın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir.

Kanun hükmündeki bu kararnameler Resmi Gazetede yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur. Savaş ve mücbir sebeplerle Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanamaması hariç olmak üzere; olağanüstü hal sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri üç ay içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülür ve karara bağlanır. Aksi halde olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi kendiliğinden yürürlükten kalkar³¹⁶. ”

6771 Sayılı Anayasa Değişikliği sonrasında maddede sebep ve yer konusunda çok değişiklik yapılmamış olsa da yetki ve usulde önemli değişiklikler mevcuttur.

3.3.1.1. Yetki Unsuru

Genel itibariyle Bakanlar Kurulu’nun kaldırılmasıyla yürütme organının da değişmesi gerekmiştir. Bu sebeple olağanüstü hal ilanı kararından da Bakanlar Kurulu’nun işlevi kaldırılmıştır. Buna göre artık ilan kararını verme yetkisi sadece Cumhurbaşkanı’na ait olmuştur. Ayrıca MGK’nin görüşüne de başvurulmasının kaldırılması getirilen değişikliklerdendir.

³¹⁶ “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, Kanun No. 6771, Kabul Tarihi:21/01/2017.

Diğer devletlerinde bazılarında kolektif olarak değil de tek başlı bir karar sistemi olduğu görülmüştür. Elbette ki kurulca karar verme ve görüş alma böylesi ciddi bir rejim değişikliğinde daha sağlıklı olacağı doktrinde de tartışma konusu edilmiştir. Fakat diğer yandan ciddi olduğu kadar acil bir durum mevcut olduğundan tek elden karar alınmasının hız kazandırması mümkündür.

Bunun yanında MGK'nun görüşünün kaldırılması ile de tamamen ilan kararı Cumhurbaşkanı'nın takdirine bırakılmıştır. Yukarıda da bahsedilen Fransa örneğinde de olağanüstü hal ilanını yapan Cumhurbaşkanı'dır. Fakat orada yetki kendisinde olsa da ilanı yapmadan önce görüş almaktadır.

3.3.1.2. Sebep Unsuru

Sebep konusunda sıkıyönetim maddesinin kaldırılmasından ötürü genişleme olmuştur. Çünkü sıkıyönetim sebepleri de olağanüstü hal sebepleri arasına eklenmiştir.

Böylelikle savaş ya da savaş ihtimali, seferberlik, vatana ve Cumhuriyete yönelik ayaklanma, anayasaya ya da hak ve hürriyetlere karşı şiddet eylemli hareketlerin artması ve yayılması, bu sebeple kamu düzeninin bozulması, ağır ekonomik bunalım hali ve doğal afet ya da salgın hastalıkların mal ve can güvenliği açısından tehlikeli derecede olması sebep olarak belirlenmiştir.

Bu noktada tek bir madde olduğundan artık durumun ağırlığına göre gerçekleştirilen ayırım ortadan kalkmış ve bu sebeplerden biri üzerine olağanüstü hal ilan edileceği düzenlenmiştir. Bundan sonraki süreçte hangi tedbirin ne zaman uygulanacağı ile dozunun nasıl olacağını durumun şartları gösterecektir.

15 Temmuz sonrası ilan edilen olağanüstü hal için ise terör örgütü üyelerinin TSK içerisindeki mensupları tarafından meydana getirilen darbe girişimi sebep olarak gösterilmiştir. Nitekim demokrasinin, hak ve hürriyetlerin korunması yönünde alınacak tedbirlerin ve uygulanacak yönetimlerin gerçekleştirilmesi maksadıyla tüm ülkede ilan edilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur³¹⁷. Bu doğrultuda o süreçte henüz anayasada değişiklik olmadığından önceki maddede belirtilen sebep unsurlarına uyulduğu görülmüştür.

³¹⁷ Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 936.

3.3.1.3. Yer ve Süre Unsuru

Anayasanın düzenlenen 119. maddesinde de belirtildiği üzere yetkilerin genişlemesinin yanında bazı sınırlamalar da mevcuttur. Bunlar genellikle yer ve süre konusunda meydana gelmiştir.

Buna göre olağanüstü hal ya sadece bir bölgede ya da ülkenin bütününde ilan edilebilecektir. Daha öncede belirtildiği üzere sebebe bağlı olan bu ilanın gerekli sebeplerin olduğu bölgede yapılması gerekmektedir. Sadece belli bir yerde böyle durumların gerçekleştiği sebep gösterilerek ilanın tüm yurttaki etkili olması mümkün değildir.

Yer konusunda olduğu gibi süre konusunda da sınırlama devam etmiştir. Buna göre, olağanüstü hal ilanı en çok altı ay için yapılabilir. Fakat bu altı aydan sonra uzatılmayacağı anlamına gelmemektedir. Maddede belirtilen sebeplerin devam etmesi halinde Cumhurbaşkanı'nın talep etmesi üzerine meclis en fazla dört ay olabilecek şekilde olağanüstü hali uzatabilmektedir. Ayrıca savaş halinde uzatılması gerekli görülürse bu süre dört ay ile sınırlı tutulmamıştır. Bu doğrultuda uzatma yetkisi meclise ait olsa da Cumhurbaşkanı istemedikçe meclis böyle bir uzatma kararını kendi başına alamamaktadır³¹⁸.

3.3.1.4. Usul ve Şekil Unsurları

Olağanüstü hale karar verme ve ilan etme sürecinde usul TBMM'nin iç tüzüğünde belirtilmiştir. Yeni düzenlemede konu ile ilgili madde, iç tüzüğün 126. maddesini oluşturmaktadır.

Buna göre Cumhurbaşkanı'nın ilan ettiği olağanüstü hal, önce Resmi Gazete yayınlanacak ardından aynı gün meclisin onayına sunulacaktır. Buradaki aynı gün meselesi 1982 Anayasası'nın ilk halinde tartışma konusu edilen mevzulardan biridir. Değişiklik ile beraber aynı gün olduğu belirtilerek netlik kazanmış, önceki hemen ibaresi ortadan kaldırılmış ve tartışmaya bir son verilmiştir.

Meclisin tatilde olduğu bir süreçte böyle bir ilanın yapılması gerektiğinde meclis derhal toplantıya çağırılmaktadır. Aynı zamanda meclisin olağanüstü halin süresini değiştirme ya da ilanı yerinde görmeyerek olağanüstü hali kaldırma yetkisi de bulunmaktadır. Sürenin kısaltılması ya da uzatılması konusunda siyasi parti gruplarının

³¹⁸ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 937.

ya da en az yirmi milletvekilinin önerge vermesi gerekmektedir³¹⁹. Bu usul şekli, anayasanın ilk halinde olduğu gibi korunmuştur.

3.3.1.5. Konu ve Amaç Unsurları

Konu ve amaç unsurlarında bir değişiklik bulunmamaktadır. Olağanüstü halin konusu ülkenin bir bölgesinde yahut tümünde bir olağanüstü halin ilan edilmiş olmasıdır.

Olağanüstü halin amacını ise, olağanüstü hal ilanı etme sebeplerini ortadan kaldırmak ve bozulan kamu düzeninin yeniden tesis edilmesi oluşturmaktadır.

3.3.2. Olağanüstü Hal Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

Olağanüstü halin düzenlendiği 119. maddede ayrıca Cumhurbaşkanı'na kararname çıkarma yetkisi de verilmiştir. Daha önceleri olağanüstü hal kararnamesi çıkarma yetkisi Cumhurbaşkanlığı'nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'ndayken bu yetki aynı ilan kararında olduğu gibi sadece Cumhurbaşkanı'na bırakılmıştır. Bu kararnameler çıkartılırken de olağan dönem Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin düzenlendiği 104. maddede belirtilen sınırlamalara tabii olmayacağı belirtilmiştir.

Fakat bu sınırlara tabii olmama ilkesi tamamen sınırsız olacağı anlamına gelmemektedir. AIHS'nin 15. maddesinde belirtilen ilkelere uyulması gerektiğinin yanında Anayasa'nın 15. maddesinde belirtilen özüne dokunulmayacak olan hakları ile ilgili düzenlemeler de yapılamayacaktır. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile OHAL Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri birbirinden çok farklı nitelikte kararnamelerdir. Olağan dönem Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, genellikle yürütme ile ilgili işlemler için çıkarılmaktadır. OHAL Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ise sadece olağanüstü hal ile ilgili olarak çıkarılan, kanun hükmünde olan kararnamelerdir³²⁰.

Olağanüstü halde çıkarılan bu kararnameler Resmi Gazete'de yayınlanmalarının ardından aynı gün meclisin onayına sunulmaktadır. Meclisin bunu üç ay içerisinde görüşmesi gerekmektedir. Yine doktrinde başka bir tartışma konusu edilen meclisin görüşmediği kararnamelerin akıbetinin ne olacağı konusu bu değişiklik ile birlikte

³¹⁹ 14056 Sayılı ve 13.04.1973 Tarihli Resmi Gazete, **Türkiye Büyük Millet Meclisi İctüzüğü**, Karar Sayısı 584, Kabul Tarihi 5.3.1973, Madde 126.

³²⁰ Boztepe, s. 380.

açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre üç ay içerisinde görüşülmeyen kararnameler yürürlükten kalkacaktır.

Meclisin içtüzüğünde usulün nasıl olacağı 128. maddede düzenlenmiştir. Buna göre bu kararnamelerin görüşülmesi öncelikle olacaktır. Komisyonunda bir ay içerisinde görüşülmezse, Genel Kurul gündemine alınacak ve iki ay içinde bir karar verilecektir³²¹.

Henüz Olağanüstü hal Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile bir düzenleme yapılmış değildir. Fakat 2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe girişimi sonrasında birçok kararname çıkarılmasına karşın o süreçte anayasa değişikliği gerçekleştirilmemiş olduğundan bu kararnameler eski usulde düzenlenmiştir.

3.3.3. 21 Temmuz 2016 Sonrasında Çıkarılan OHAL Kanun Hükmünde Kararnameleri

15 Temmuz darbe girişiminin ardından ilan olunan olağanüstü hal yedi kez uzatılarak 21 Temmuz 2016 ile 18 Temmuz 2018 tarihleri arasında varlığını sürdürmüştür. Bu süreç içerisinde otuz altı adet olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamesi yayınlanmıştır. Bu kararnamelerin bir kısmı yukarıda bahsedilen olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerinin unsurlarına uyum sağlarken bir kısmı da bu unsurlara aykırılık teşkil etmektedir.

Bu bağlamda ilk kararname 23 Temmuz'da çıkarılmış, takip eden süreçte de çıkarılan kararnameler ile mevcut yasalarda birçok değişiklik yapılmıştır. Sonrasında yirmi beş kanun hükmünde kararname meclis tarafından onaylanarak kanuna dönüşmüş ve yürürlüğe girmiştir.

Çıkarılan kararnameler ile gözaltı sürelerinin otuz güne çıkarılıp ardından yedi güne indirilmesi, birçok kurumun kapatılması, bazı kişilerin görevlerinden çıkarılması, mal varlıklarına el konulması, yurt dışına çıkılmasının engellenmesi, faaliyetlerin durdurulması gibi birçok tedbir alınmıştır³²².

Bunun yanında olağanüstü hal ilanı sonrası olağanüstü hal ile ilgili olmayan kararnamelerde çıkarılmıştır. Örneğin; 687 Sayılı kararnamede yolcu ve eşya taşıyan araçların kış lastiği takması zorunluğu getirilmiştir. Ayrıca konut satışında dönme hakkının verilmesi, iletişim araçları vasıtasıyla arkadaş bulmanın engellenmesi,

³²¹ 14056 Sayılı ve 13.04.1973 Tarihli Resmi Gazete, **Türkiye Büyük Millet Meclisi İctüzüğü**, Karar Sayısı 584, Kabul Tarihi 5.3.1973, Madde 126.

³²² Kemal Gözler, "15 Temmuz Kararnameleri: Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Hukuki Rejiminin İfsadı Hakkında Bir İnceleme", **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 1, (2017), s.50

Danıştay ve Yargıtay mensubu kişilerin sağlık giderlerinin karşılanma usulü gibi konularda düzenlemeler yapılmıştır³²³. Dolayısıyla bu kararnamelerin unsurlarını Anayasaya uygunluğu çerçevesinde incelemek yerinde olacaktır.

3.3.3.1. Yetki ve Sebep

Olağanüstü hal ilan edildiği süreçte henüz anayasa değişikliği gerçekleşmediğinden olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerinin çıkarılma yetkisi eski maddeye göre olmuştur. Yetki konusuna daha önce değinildiğinden tekrar bahsedilmeyecektir. Fakat bu kararnameler çıkarılırken ilgili maddeye uyum sağlandığı görülmüştür. Bu açıdan anayasaya herhangi bir aykırılık mevcut değildir.

Bunun yanında olağanüstü hal kanun hükmünde kararnamelerinin çıkarılma sebebi olağanüstü halin ilanıdır. Dolayısıyla ortada tüm ülkeyi etkileyen bir darbe girişimi olduğundan ilanda tüm ülkeyi kapsayacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Kararnamelerin çıkarılma sebebi de bu olağanüstü halin varlığı olmuştur.

3.3.3.2. Konu ve Amaç

Olağanüstü hal ilanının amacı, MGK'nun görüşünde de belirttiği gibi sürecin üstesinden hızlı ve etkili bir şekilde gelmektir. Dolayısıyla bu kararnamelerin amacının da ilanın amacına hizmet eder nitelikte olması gerekmektedir.

Olağanüstü hal kararnamelerinin içeriğine bakıldığında bir kısmının acele bir şekilde tedbir amacıyla çıkarıldığı diğer bir kısmının ise düzenleme amacıyla bazı kanun maddelerinde değişiklik yaptığı görülmektedir. Nitekim konu itibariyle çoğunluğunun, olağanüstü hal ilan nedenleriyle bağdaşmış olsa da aralarında oldukça ilgisiz konular da yer almaktadır. Bu sebeple hala doktrinde eleştiri konusu edilmeye devam eden konu ve amaç unsurları incelemeye değer nitelik taşımaktadır.

Olağanüstü hal ilanından sonra otuz altı adet kararname çıkarılmıştır. Bu kararnameler ile sağlıktan eğitime, askeri kuruluşlardan sivil kurumlara her alanda düzenleme yapıldığı görülmektedir. İlk kararname olan 667 Sayılı KHK ile başlayan süreç 703 Sayılı KHK³²⁴ ile son bulmuştur.

³²³ Gözler, "15 Temmuz Kararnameleri: Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Hukuki Rejiminin İfsadı Hakkında Bir İnceleme", s. 63.

³²⁴ "Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname", Karar Sayısı: 703.

667 Sayılı Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamesi meclis onayından geçerek kanunlaşmıştır. Kararnamenin ilk maddesi yürütmenin durdurulamayacağını düzenlerken ikinci maddesinde terör örgütleriyle herhangi bir bağlantısı olduğunun saptandığı, vakıfların, kurumların, derneklerin, üniversitelerin, sağlık kuruluşlarının kapatılması ve tüm mal varlıklarının hazineye devredilmesi düzenlenmiş ayrıca bu sebeple de talepte bulunmalarının önü kapatılmıştır. Ayrıca terör örgütü ile bir bağı bulunan bu kişilerin oturdukları lojmanlardan on beş gün içinde çıkarılmaları, pasaportlarının iptal edilmesi düzenlenmiştir. Bunların yanında tutuklanan kişilerin tutukluluklarının incelenmesinin dosya üzerinden de gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir³²⁵.

Doktrinde oldukça fazla eleştiriye maruz kalan bu kararnamenin önemli maddeleri yukarıda sayılmıştır. Öncelikle yürütmenin durdurulmaması kararı daha önce incelenen 1991 sayılı Anayasa Mahkemesi tarafından iptal olunan bir düzenlemedir. Fakat orada valiliğe ayrıca verilen bir yetki söz konusudur ve mevcut kanunda değişiklik yapılmıştır. Burada ise zaten yürütmenin olağanüstü hallerde sınırlandırılabilceği Anayasa'nın 125. maddesinde belirtilen bir husustur.

Ayrıca görevinden çıkarılan kişilerin ve kapatılan kurumların adil yargılama hakkı doğrultusunda ihlale yol açtığı da söz konusu edilen bir meseledir. Gerçekten de görevinden çıkarılan bu kişiler için kesinleşmiş bir mahkeme kararı olmadan düzenleme gerçekleştirilmiştir³²⁶.

Anayasa'nın 38. maddesinde ve 15. maddenin hakkın özü olan suçluluğu kesinleşmemiş kişilerin suçlu sayılamayacağı, korunan haklardan biri olarak düzenlenmiştir. Ayrıca yapılan eleştirilerde görevlerinden alınan kişiler ile ilgili masumiyet karinesine aykırı hareket edildiği üzerinde durulmuştur. Fakat olağanüstü hal sürecinde hızlı hareket etmek önemlidir. Sonuçta bu ihraçlarda tedbir amacıyla yapılmıştır. Her ne kadar bu kişilerin terör örgütleriyle ilgilileri olduğu kesin değilse de olmadığı da kesin değildir. Burada önemli olan bu kişilere kendilerini savunabilme hakkının verilmesidir. Kaldı ki suçsuz olduğu ispatlanan birçok kişi daha sonra görevlerine geri dönmüşlerdir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Anayasanın 129. maddesinde kamu görevlileri ile ilgili bir düzenleme yer almaktadır. Burada kamu görevlilerine önce savunma hakkı

³²⁵ 23 Temmuz 2016 Tarih ve 29779 Sayılı Resmî Gazete, **Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname**, Karar Sayısı 667.

³²⁶ Sibel İncoğlu, **Adil Yargılama Hakkı**, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru El Kitabı Serisi -4, Nisan 2018. s. 217.

tanınmasının sağlanması gerektiğinden bahsedilmiştir. En önemlisi de öğretim elemanlarının Anayasanın 130. maddesinde ki güvencelerine göre her ne olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılmayacağı belirtilmiştir. Her ne olursa olsun teriminin olağanüstü hali de içine alabileceği düşünülebilmektedir.

Görevden çıkarılmanın yanında oturulan lojmanlardan da çıkarılması eğer on beş günlük süre atfı olmasa anlaşılabilir bir durumdur. Fakat on beş günlük bir süre içerisinde kira sözleşmesi yapılmışsa dahi başka bir ev bakmak ve çıkmak hem ölçülülük hem de Anayasa'nın 38. maddesinde belirtilen cezaların şahsi olduğu ilkesine uymamaktadır. Çünkü bu olaydan ayrıca kişinin ailesi ve çocukları da etkilenmiş olacaktır. Lojmanlar dışında pasaportların ailece iptal olunması da aynı alanda bir düzenlemedir³²⁷.

Fakat avukat ile görüşmelerin sınırlandırılması, kayıt altına alınabilmesi ya da tutukluluk hallerinde süre konularında değişiklikler yapılması durumun gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Her ne kadar bu tedbirler yasalara aykırı gibi görünse de olağanüstü hal ile konu açısından ilgili olduklarından dolayı gerçekleştirilebilecek düzenlemeler arasındadır. Sonuçta bu kişilerin kaçma, delil karartma yahut gerçekten suçlularsa, suçlarını tekrarlama riskleri o süreç içinde devam etmektedir.

Bu konu ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu bir kararda örnek teşkil etmektedir. Kendisine yapılan bir bireysel başvuruda tutukluluk süresinin fazla olması ve yargılamanın dosya üzerinden yapılmış olması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle gelen başvuruyu inceleyen mahkeme; tutukluluk sürelerindeki değişikliğin nedeni ile ilgili olarak kişilerin kaçabileceğini, dosya üzerinden incelemede ise birçok başvurunun yapılmış olduğunu gerekçe gösterilmiş ayrıca soruşturma dosyasına erişimin de delillerin karartılmaması için kısıtlandığını belirtilmiştir³²⁸.

668 sayılı kararname ile de mal varlıklarının hazineye devri işlemi ve görevden çıkarma konularında düzenlemeler yapılmıştır. Önceleri Anayasa'nın 38. maddesinde belirtilen genel müsadere yasağı gereğince anayasaya aykırı olduğu için doktrinde eleştirilen bu mevzu daha sonra çıkarılan 670 sayılı kararname ile kapatılmış olan hak talebinde bulunulma yolu açılmıştır.

³²⁷ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Türkiye'de Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlerin İnsan Haklarına Etkilerine İlişkin Memorandum, Strasbourg 07.09.2016. s.8.

³²⁸ **Anayasa Mahkemesi Kararı**, Aydın, Yavuz ve Diğerleri, Başvuru Numarası 2016/22169, Karar Tarihi 2016/2017.

Konu açısından ilgili olmayan düzenlemelerden bahsedilecek olursa araştırma görevlilerinin kadro değişiklikleri, sözleşmeli öğretmenlerin atanması, rektör seçim usulünün değiştirilmesi, araç muayene ve hizmetlerinin düzenlenmesi, at yarışları kanunu ile ilgili düzenlemeler, kış lastiği uygulaması, boşanma kararlarının nüfus siciline tescili, radyo ve televizyonlardan arkadaş bulma programlarının kapatılması, Danıştay ve Yargıtay ödeneklerinin düzenlenmesi, öğretmenlerin okutacakları derslerin belirlenmesi, 702 Sayılı kararname ile Nükleer Düzenleme Kurumu'nun teşkilatında ve kanununda değişiklik yapılması gibi konular olağanüstü hal ile ilgili olmadıkları gibi olağanüstü hale neden olan olayı kaldırma amacı taşıyan düzenlemeler de değildir.

3.3.3.3. Yer ve Süre

Yer itibarıyla ülke genelinde ilan olunan bir olağanüstü hal bulunduğundan çıkarılan kararnamelerde tüm ülkede etki edecek şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca süre konusunda yukarıda olağanüstü halin özellikleri sayılırken, geçici oldukları, çıkarılan kararnamelerin olağanüstü halin son bulmasıyla birlikte yürürlükten kalkacağından bahsedilmiştir. Bu sebeple olağanüstü halin kalkmasıyla son bulacak bu kararnameler ile mevcut kanunlarda değişiklik yapılmaması gerekmektedir. Yapılsa dahi olağanüstü halin son bulmasıyla etkilerinin de ortadan kalkması gerekmektedir.

Bu doğrultuda çıkarılan kararnameler ile mevcut kanunlarda birçok değişiklik yapıldığı görülmektedir. Bunlardan çoğunda olağanüstü hal süresince terimi kullanılarak ya da 667 sayılı kararnamedeki geçici 6. madde ile 668 sayılı kararnamedeki 6. geçici maddede olduğu gibi geçici olduklarının belirtilerek olağanüstü halin kaldırılmasının ardından etki etmeyecekleri bildirilmiştir.

Fakat buna karşın bazılarının kalıcı nitelik taşımaktadır. Örneğin 671 sayılı kararname ile “*Askeri Hakimler Kanunu*”’nda, diğer kararnameler ile “*Köy Kanunu*” “*Belediye Kanunu*”, “*Türk Silahlı Personel Kanunu*”, “*Terörle Mücadele Kanunu*” gibi kanunlarda değişiklik yapılmıştır.

Ayrıca bir diğeri ise kamu görevinden çıkarılan kişilerin bir daha görevlerine giremeyeceklerinin düzenlenmesidir. Burada da hem süre konusuna hem de Anayasa’nın 70. maddesine uyum sağlanmadığı görülmüştür. Maddede her Türk vatandaşının kamu hizmetine girme hakkı olduğu belirtmiş bir husustur. Bunun yanında verilen cezaların amacı kişinin cezasını çektikten sonra tekrar topluma kazandırılmasının sağlanmasıdır.

3.3.3.4. Usul ve Şekil

Anayasa maddeleri ve meclis içtüzüğünde belirtilen şekil ve usul konusu da oldukça önemli bir mevzudur. Yine aynı şekilde uyumlu olan kararnameler olsa da olağanüstü hal süresince belki de aciliyetten ötürü bu konunun aksatıldığı görülmüş ve doktrinde eleştirilmiştir.

Öncelikle bu kararnameler çıkarıldıktan sonra aynı gün TBMM'nin onayına sunulmuşlardır. Bu yönüyle uyum sağlanmış aykırılık teşkil etmemiştir³²⁹.

Fakat onaylama aşamasının zamanında gerçekleşmediği görülmüştür. Örneğin ilanın ardından bir yıl içerisinde yirmidört adet olağanüstü hal kanun hükmünde kararname yayınlanmıştır. Bunlardan o yıl içinde örneğin; 23 Temmuz'da çıkarılan 667 sayılı KHK, 29 Ekim'de, 27 Temmuz'da çıkarılan 668 sayılı KHK, 24 Kasım'da, 31 Temmuz'da çıkarılan 669 sayılı KHK, 24 Kasım'da, 17 Ağustos'ta çıkarılan 671 sayılı KHK, 24 Kasım'da, 1 Eylül'de çıkarılan 674 sayılı KHK, 24 Kasım'da meclise sunulmuş ve onaylanarak Resmi Gazete'de yayınlanmıştır³³⁰. Görüldüğü üzere sürenin aşıldığı zamanlar olmuştur. Halbuki bu sürenin kısa tutulması denetim yapılabilmesi içinde oldukça önemlidir.

Ayrıca çıkarılan yirmi beş adet kararname meclis tarafında onaylanarak kanun halini almıştır. Örneğin 667 Sayılı KHK, 6749 Sayılı Kanun, 668 Sayılı KHK, 6755 Sayılı Kanun, son olarak da 697 Sayılı KHK, 7098 Sayılı Kanun ismiyle yayınlanmıştır³³¹.

3.3.4. Anayasa Değişikliği Sonrası Olağanüstü Hal Yönetiminin Denetim

Denetim konusu anayasanın ilk şeklinde olduğu gibi kalmıştır. Siyasi denetim konusunda yine olağanüstü hal ilan kararını denetleyecek olanın TBMM olacağı içtüzükte belirtilmiştir. Tartışmalar hala devam etse de bu konuda bir yenilik getirilmemiştir. İlan kararını reddetmek, onaylamak ya da değiştirerek onaylamak hala meclisin görevindedir. Bu şekliyle ayrıca denetimin de mecliste kalmış olduğu görülebilmektedir. Yargısal denetim açısından ise ilan ve meclisin onay kararının Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenemeyeceği kuralı devam etmektedir.

³²⁹ Gözler, "Olağanüstü Hâl Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Hukukî Rejiminin İfsadı Hakkında Bir İnceleme", s 42.

³³⁰ İnsan Hakları Ortak Platformu, **Olağanüstü Hal Uygulamaları Durum Raporu**, 23 Şubat 2017, s. 5.

³³¹ Barın, s. 10.

Bunun yanında ‘*Olağanüstü Hal Kapsamında Alınması Gereken Tedbirler İle Bazı Kurum Ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun*’ ile geçici 15. maddeye benzer nitelikte bir düzeleme yapılmıştır. Buna göre olağanüstü hal süresince gerçekleşen darbe teşebbüs ve eylemlerinin bastırılması konusunda karar alan ya da alınan karaları uygulayan kurum ve kişilerin mali, cezai, idari ve hukuki hiçbir sorumlulukları olmayacağı düzenlenmiştir³³².

Bu düzenleme çok faklı yönler e çekilebilecek bir düzenlemedir. Daha önceki olağanüstü halde geçici madde olarak düzenlenen sıkıyönetim komutanlarına ve valilere verilen bu yetkiler sıkıyönetim komutanlarına görevleri gereğince verilmiş olmakla beraber valilere de getirilen düzenleme Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş sonrasında ise sıkıyönetim komutanlarının yetkisi de maddenin kaldırılmasıyla iptal olmuştur. Ancak burada herhangi yetkileri olmayan kişilerin ceza almayacağı düzenlenmiştir. Sivil kimselerin bu yetkilerini kötü niyetli olarak kullanabilmelerinin önünde bir engel bulunmamaktadır.

Olağanüstü Hal Cumhurbaşkanlığı Kanun Hükmünde Kararnamelerinin denetim konusu hala muallakta kalmış bir mesele olarak devam etmektedir. Bunun altındaki sebep ise Anayasa Mahkemesi’nin içtihatları arasındaki farklılıklar yatmaktadır. Yukarıda bahsedilen 1991 yılında verdiği kararda hatırlanacağı üzere kararnamelerin esastan denetimini yapmış ve gerekçe olarak da başlık ile bağı kalmadığını içeriğinde bir anayasa ihlali söz konusuysa bunu denetlemek mecburiyetinde olduğunu belirtmiştir.

2016 yılında ilan edilen olağanüstü hal neticesinde çıkarılan 668 ve 669 Sayılı kararnameler ile ilgili mahkemeye başvurular yapılmıştır. Fakat Anayasa Mahkemesi daha önce vermiş olduğu karardan oldukça farklı bir karar vermiştir. Şöyle ki yapılan başvurunun konusunu, ihraç edilen memurların görevlerine geri dönmelerinin yolunun kapatılmış olması ve olağanüstü hal ilan edilme sebepleri ile çıkarılan kararnameler arasında bir uyumun olmaması oluşturmaktadır. Anayasa Mahkemesi bu başvurunun esastan incelemesine geçmeden yetkisiz olduğunu belirterek reddetmiştir. Gerekçe olarak ise 148. maddeyi göstermiş ve anayasanın bağlayıcılığı ve anayasanın vermediği

³³² İnsan Hakları Ortak Platformu, “21 Temmuz 2016-20 Mart 2018 Olağanüstü Hal Uygulamaları” **Güncellenmiş Durum Raporu**, 17 Nisan 2018, s.6.

bir yetkiyi kullanamayacağını belirten maddeleri göstererek bu maddelere uymak mecburiyetinde olduğunu belirtmiştir³³³.

Aslında memuriyete geri dönüş yolunun kapatılması ile ilgili bir kararda 1989 yılında Danıştay tarafından verilmiştir. 12 Eylül döneminde sıkıyönetim komutanlarının isteği üzerine görevlerinden çıkarılan kamu görevlilerinin bir daha görevlerine dönemeyecekleri düzenlenmiştir. Fakat bu düzenleme, gösterilen sebeplerin belirsiz olması ve güvencesiz şekilde verilmiş bir karar olması sebebiyle anayasaya aykırı görülerek, görevlerine son verilen kişilerin kamu görevinde bulunma yeterliliklerini kaybetmemiş olmaları ya da haklarında kesinleşen bir mahkumiyet kararının olmaması şartıyla sıkıyönetimin kalkmasından itibaren mesleklerine geri dönebilecekleri kararı verilmiştir³³⁴.

Olağanüstü hal yönetim şekillerinin geçicilik özelliğine uyum sağlayan bu karar, 2016 yılında çıkarılan ilgili kararnameye de örnek teşkil eder niteliktedir. Dolayısıyla görevlerinden çıkarılan ya da ilişiği kesilen kişilerin tekrar görevlerine dönme imkanları bulunmaktadır. Ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin içtihat konusunda değişikliğe gitmiş olmasının sebebi değişen şartlar ve bu şartlara uyum sağlama ya da zaten uzun süreli yürürlükte kalmayacak bir süreç ile ilgili işlemlerin denetiminin yapılmasının gerekmediği düşüncesinin yatıyor olması düşünülebilmektedir.

Bu noktada asla denetlenmiyor demek elbette eksik olacaktır. Belli ki Anayasa Mahkemesi çok açık bir anayasa ihlali olmadığı müddetçe olağanüstü hal süresince yürütmenin işlemlerine çok fazla karışmayı uygun görmemiştir. Ayrıca zaten olağanüstü hal süresinde çıkarılan kararnameler daha sonra çıkarılan başka bir kararname ile ya değiştirilmekte ya da kaldırılmaktadır. Bu nedenle incelemeye almak Anayasa Mahkemesi için zaman kaybı olacaktır. Fakat müdahale etmesi gereken bir konuda da daha önceki kararları göz önüne alındığında sessiz kalacağı düşünülmemelidir. Her ne kadar Anayasa Mahkemesi bu yeni içtihadında anayasanın bağlayıcılığı ile üstünlüğünün düzenlendiği 11. maddeyi gerekçe göstererek 148. maddeye uymak mecburiyetinde olduğunu belirtmiş olsa da Anayasa'nın 2. maddesinde Türkiye'nin bir hukuk devlet olduğu da düzenlenmiştir.

Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın yapmış olduğu bir konuşmada denetleme hususunda yapılan bu içtihat farklılığının nedenini başvurunun kararnameler henüz

³³³ 29882 Sayılı ve 08.11.2016 Tarihli Resmi Gazete, **Anayasa Mahkemesi Kararı**, E. 2016/171, K. 2016/164, Karar Tarihi 2.11.2016.

³³⁴ 20428 Sayılı ve 9 Şubat 1990 Tarihli Resmi Gazete, s. 68, **Danıştay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu Kararı**, E. 1988/6, K. 1989/4, Karar Tarihi 07.12.1989.

meclis tarafından daha kanunlaşmadan önce yapıldığı için kabul etmemiş olduğunu, çünkü olağanüstü halin üstesinden gelebilmekte yargı organının değil, yasama ve yürütme organlarının görevli olduğunu, bu sebeple onların alanlarına saygı gösterdiğini, mahkemenin yalnızca temel hak ve hürriyetler ile hukuki çerçeveden çıkmaması adına etki edebileceğini belirtilmiştir. Ayrıca kararnamelerin kanunlaşmasının ardından mahkemenin önüne tekrar getirildiğinde esastan incelemesinin yapılacağını belirtmiştir³³⁵.

Başka bir konuşmasında ise kendisine hak ve hürriyetleri ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunulabileceğini belirtmiştir. Buna göre 148. madde her ne kadar olağanüstü hal kararnamelerin denetleme yolunu kapatmışsa da aynı maddenin üçüncü fıkrası bireysel başvuru yolunu açmıştır. Mahkeme de zaten hak ve hürriyetler her zaman koruyucu tutum sergileyeceğini belirtmiştir³³⁶. Kendisine gelen başvuruları mahkeme incelemiş ve karara bağlamıştır.

Kaldı ki onaylanarak kanunlaşan, kanun numaraları, 7068 Sayılı ile 7098 Sayılı arasında değişen, ‘Olağanüstü Hal Kapsamında Yayınlanan Kanun Hükmünde Kararnamelerin Kabul Edilmesine Dair Kanun’ başlığını taşıyan, yirmi beş adet kararnamenin tümü için yok hükmünde sayılması ve anayasa aykırı olduğu gerekçesiyle iptal davası açılmıştır. Mahkeme bu başvuruları esasına girerek incelemiş ve anayasa aykırı bulmayarak başvuruların reddine karar vermiştir.

3.3.5. Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu

Olağanüstü halin ilanı ile birlikte çıkarılan kanun hükmünde kararnameler sonucunda daha önce de yeni birtakım düzenlemeler getirildiğinden bahsedilmiştir. Dolayısıyla elbette ki bir şekilde bu değişikliklerden etkilenenler olacaktır. Gerçekten de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne bu konuda birçok başvuru yapılmıştır.

AİHS’nin 13. maddesine göre iç hukukta etkili bir başvuru yolunun yaratılması gerekmektedir. Bu doğrultuda bu yolun bir yargı yolu olması gerekmekte önemli olan kriterin etkili ve bağımsız olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu sebeple Türkiye’de de iç hukukta böyle bir oluşuma yer verilmesi gerektiği hem Venedik

³³⁵Zühtü Arslan, “Olağanüstü Hallerde Anayasal İlkelerin İdamesi”, **Avrupa Anayasa Mahkemeleri Konferansı XVII, Kongresi**, Konu “Anayasa Mahkemelerinin Anayasal İlkelerin İdamesi ve Uygulanmasındaki Rolü”, Batum, 28-30 Haziran 2017.

³³⁶Zühtü Arslan, “15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Olağanüstü Hal: Türkiye’de Anayasal Demokrasi için Yeni Bir Meydan Okuma” **Asya Anayasa Mahkemeleri ve Muadili Kurumlar Birliği’nin Endonezya’da Düzenlenen 3. Kongresi**, 18 Ağustos 2016.

Komisyonu hem de Avrupa Konseyi tarafından bildirilmiştir. Bunun sonucunda da 23 Ocak 2017 tarihinde Olağanüstü Hal İşlemler İnceleme Komisyonu kurularak Resmi Gazete’ de yayınlanmıştır. Fakat bu komisyon yeni bir icraat değildir. Daha öncesinde de aynı amaçla bazı komisyonlar kurulduğu olmuştur. Ayrıca komisyon mahkeme niteliğinde değil yapıcı yarı yargısal bir özelliğe sahip olmaktadır. Çünkü üyelerinin bir kısmı yargıçken bir kısmı da kamu görevlilerinden oluşmaktadır³³⁷.

Olağanüstü hal İşlemleri İnceleme Komisyonu kurulduktan sonra AİHM tarafından da kabul görmüştür. Köksal Davası olarak da bilinen davada verdiği karar da Komisyonu iç hukuk yolu olarak gördüğünü bildirir niteliktedir. Buna göre başvuruyu yapan ilk okul öğretmenin başvuru nedeni, görevinden ihraç edilmiş olmasıdır. Başvurusunda ihraç edilmesinin sebebini bilmediğini ve bilgi edinme hakkı ile masumiyet karinesinin ihlal edildiğini bildirmiştir. Fakat buna karşılık olarak AİHM, iç hukuk yollarının tüketilmediğini belirterek ihraç ya da görevden çıkarılma gibi konularda iç hukukta bulunan komisyona başvurulması gerektiği ve öncelikle bu komisyonunun etkinliğinin denenmesi gerektiğini hükme bağlamıştır³³⁸.

Olağanüstü Hal Komisyonu her ilde kurulabilen bir oluşum değildir ve sadece Ankara’da kurulmuştur. Kuruluşunun ardından üyeleri hemen seçilememiştir. Üyelerinin atamaları ancak dört ay sonra gerçekleştirilebildiğinden komisyon görevine 17 Temmuz 2017 tarihinde başlamak mecburiyetinde kalmıştır.

3.3.5.1. Kuruluş Amacı ve Görevleri

Komisyonun oluşturulma amacı Olağanüstü Hal İşlemleri Komisyonu Kurulması Hakkındaki Kararname’nin ilk maddesinde belirtilmiştir. Buna göre komisyon, ülkenin milli güvenliğini tehlikeye düşürecek nitelikte faaliyetlerde bulunduğu belirtilen ya da terör örgütleriyle iş birliği içerisinde bulunan gruplar, kişiler ve kurumlar ile ilgili olarak yapılan işlemlere karşı başvuruları değerlendirmek üzere kurulmuştur. Bu başvurularının içeriğini kamu görevliliğinden ya da meslekten ihraç edilenler ile öğrencilikten men edilen, rütbeleri alınan kişilerin, yayım ve dağıtımları kapatılan gazete, dernek ve vakıfların başvuruları oluşturmaktadır. Ayrıca başvuruların

³³⁷ Senem Gürol, “OHAL ve Hak Arama Özgürlüğü”, **Güncel Hukuk Dergisi**, Şubat (2017), s.158.

³³⁸ **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi**, Köksal/Türkiye Kararı, Başvuru Sayısı 70478/16.

otuz gün içerisinde yapılması gerektiği de belirtilmiştir³³⁹. Bunun yanında sayılan konular dışında bir konuda başvuru yapılmasının önü de kapatılmıştır.

Komisyonun görev süresi kanunda iki yıl olarak belirlenmiştir. Fakat ayrıca gerekli görüldüğü durumlarda Cumhurbaşkanı tarafından da bu sürenin uzatılabileceği düzenlendiğinden yapılan başvuruların sayısının oldukça fazla olması sebebiyle bu süre bir yıl daha uzatılmıştır.

3.3.5.2. Başvuru ve İnceleme Usulü

Başvuruların incelenmesi, başvurunun kabulü, ön inceleme ve esasın inceleme olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmektedir.

Komisyon başvurularını elektronik ortamda almaktadır. Ayrıca inceleme ve değerlendirme safhalarının bu ortamdan takip edilebileceği bir sistem oluşturulmuştur. Bu sistem aracılığıyla başvuru yapanların kimlik bilgileri alınarak kurumlarla eşleştirilmekte ve başvuru yapabilme haklarının olup olmadığının belirlenmesiyle ön inceleme aşaması sistem sayesinde gerçekleştirilmektedir. Başvuru sonucu verilen kararlarda elektronik olarak imzalanarak, posta gibi yolların dezavantajıyla uğraşmamak adına ilgili kurumlara elden teslimi yapılmaktadır³⁴⁰.

Kararlar, Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP) sistemi üzerinden takip edilebilmekle birlikte son olarak Ağustos ayında yapılan duyuruda o zamana kadar toplam 84.300 tane başvurunun sonuçlandırıldığı ve hala incelemesi devam eden başvurular olduğu bildirilmiştir³⁴¹.

Bunun dışında başvurular valilikler aracılığıyla da yapılabilmektedir. Aynı zamanda bir kurumda çalışırken görevinden çıkarılanlar, kurumları aracılığıyla da altmış gün içerisinde başvuru yapabilmekteledir. Bunun sonucunda bu başvurular kurum ve valilikler tarafından Komisyon'a iletilmektedir. Komisyon önüne gelen başvuruda önceki kararname ile yapılan işlerin doğruluğunu incelemekte ve bu kişilerin gerçekten terör örgütü ile bir bağlantısı olup olmadığına bakmaktadır. Öyle ki yapılan

³³⁹30354 Sayılı ve 08.03.2018 Tarihli Resmi Gazete, **Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun**, Kanun Sayısı 7075, Kabul Tarihi 01.02.2018.

³⁴⁰Türkiye Cumhuriyeti, **Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Faaliyet Raporu**, 2018, s.17, <https://ohalkomisyonu.tccb.gov.tr/docs/OHAL_FaaliyetRaporu_2018.pdf>, e.t. 15.08.2019.

³⁴¹**Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Kararları Hakkında Duyuru (29.08.2019)**, <<https://ohalkomisyonu.tccb.gov.tr>>, e.t. 30.08.2019.

başvurunun konuyla bir ilgisi olmadığı, süresinin geçmiş olduğu, kanunda belirtilen nedenlerde olmadığı belirlenirse ön inceleme aşamasında reddedilmektedir³⁴².

Komisyon faaliyetlerini Cumhurbaşkanlığı bünyesinde yürütmektedir. Bu sebeple komisyon bir tür idari makam olarak tanımlanabilmektedir. Çünkü işlemleri idari işlem niteliğindedir. Başka bir yönden ise yine komisyon işlemlerini tek taraflı olarak gerçekleştirdiği için idari işlem niteliğinde olduğu söylenebilmektedir. Usul ve esaslarla ilgili düzenleme Cumhurbaşkanı tarafından yapılacağı düzenlendiğinden 12.06.2016 tarihinde “Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonunun Çalışmasına İlişkin Usul ve Esaslar” hazırlanarak yayımlanmıştır³⁴³.

Komisyonun esastan inceleme aşamasına geçtiğinde ilgililerden gerekli belgeleri isteme yetkisi olmakla beraber kurumlarda bu belgeleri vermekle yükümlü tutulmuştur. Bunun yanında Komisyon ihraç edilen kişiler ile ilgili kurumlardan dosya hazırlamalarını da istemiştir. Bu dosya içerisinde gerçekleştirilen işlem ile ilgili soruşturma süreçleri boyunca elde edilen bulgular ve bağlantılara dair her şey bulunmaktadır. Fakat Komisyon soruşturma ile ilgili olarak gizli tutulan belgelere ulaşamayacaktır³⁴⁴.

Gizli tutulan bu belgeler sonuçta soruşturma ile ilgili belgelerdir. Komisyonun görevi de soruşturmalar doğrultusunda verilen kararların doğruluğunu araştırmaktadır. Bu sebeple bu dosyaların gizli olması gerekçesiyle komisyona verilmemesi inceleme aşamasında etkili olunmasını engelleyecek niteliktedir. Bunun yanı sıra esastan inceleme dosya üzerinden yapılmaktadır. Nitekim başvuruların savunması alınmayacaktır. Fakat zaten bu kişilere ne gerekçe ile suçlandıkları bildirilmemiştir. Dolayısıyla öğrenmeleri ve kendilerini bu doğrultuda savunmaları gerekeceğinden sadece dosya üzerinden inceleme yapmak onlar açısından yeterli olmadığı doktrinde hala tartışılan bir konu olmaktadır.

Komisyon tüm ülke genelinde faaliyet göstermekte olduğundan ülkenin her bölgesinden gelen başvurulara bakabilmektedir. Bunun yanında görev süresi bitmeden

³⁴² 30354 Sayılı ve 08.03.2018 Tarihli Resmi Gazete, **Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun**, Kanun Sayısı 7075, Kabul Tarihi 01.02.2018.

³⁴³ M. Artuk Arđıçođlu, “Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu İşlemlerinin Hukuki Niteliği”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 2, (2017), s. 54.

³⁴⁴ Fatma Sümer ve Mert Hüseyin, “AIHM Kararları ve Geçmiş Tecrübeler Işığında OHAL Komisyonu”, **Seta Perspektif**, S 179, (2017), s. 3.

üyelerin görevlerinden çıkarılamayacağı da düzenlenmiş böylelikle üyelere güvence sağlanmıştır³⁴⁵.

3.3.5.3. Kararlarının Niteliği

Kişilerin kamu hizmetinden yahut kamu görevinden çıkarılması ile kurumların kapatılması öncesinde bir soruşturma yapılmamıştır. Bunun gerekçesinde ise Danıştay ve Anayasa Mahkemesi tarafından, bu kararların olağanüstü tedbir olduğu ve bu sebeple adli suç ile disiplin suçlarında uygulanan sistemin uygulanmasının beklenemeyecek olması gösterilmiştir³⁴⁶.

Komisyon toplantısında karar yeter sayısı dört olarak belirlenmiş ayrıca çekimser oy kullanılamayacağı da belirtilmiştir. Görüşmelerin ardında buna göre kabul ya da ret kararı verilebilmektedir. Komisyonun kararları geleceğe yönelik kararlardır. Komisyon kararını verdikten sonra bu karar, başvuru yapanın daha önce çalıştığı kuruma bildirilmekte ve ardından atama işlemi de bu kurumca gerçekleştirilmektedir.

Komisyonun verdiği kararlara karşı tekrar yargı yoluna başvurmak mümkündür. Bu davalar Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) tarafından belirlenecek olan Ankara 19. veya 20. İdare Mahkemelerinden birinde açılmaktadır. Fakat ihraç kararını HSK vermişse Danıştay'da açılması gerekmektedir. Bu mahkemelerin başvuru konusunu komisyonun verdiği karar oluşturmaktadır. Yani mahkemeler ihraç konusuna bakmayacaklar sadece komisyonun verdiği ret kararının yerinde olup olmadığına bakacaklardır. Yerinde görülmesi halinde başvuru komisyona geri göndereceklerdir. Ancak verilen kararın yerinde bir karar görülerek reddedildiği takdirde başvuru uluslararası hukukta AİHM'ne dava açma hakkı olmakla birlikte Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yoluyla dava da açabilecektir³⁴⁷.

Fakat komisyonun işlemlerine karşı açılacak davada yeni eklenen 55. maddeyle birlikte bir karışıklık doğmuştur. Önceden başvurular Komisyonun kararına karşı iken maddeye göre açılacak dava örneğin kişinin ihraç edildiği kuruma karşı açılacaktır³⁴⁸.

Bu sebeple bakıldığında komisyonun kararlarına karşı bir üst mercide dava açıldığından idari bir makam olduğu belirtilmemiş olsa da idari işlem niteliğinde olduğu bu şekilde de söylenebilmektedir. Ayrıca komisyon kabul kararı verdikten sonra ihraç

³⁴⁵ Arduçoğlu, s. 32.

³⁴⁶ Kerem Altıparmak, "Ölü Doğan Çocuk: 685 Sayılı KHK ile Kurulan OHAL Komisyonu 685 Sayılı KHK Öncesi Hukuki Durum", **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl 75, Sayı 1, (2017), s.88.

³⁴⁷ Yavuzdoğan, s. 162.

³⁴⁸ Yavuzdoğan, s. 163

edilmiş kişileri görevlerine dönmüş olmaları etkili bir komisyon olduğunun göstergesidir. Fakat bu kişiler kendi kurumlarına değil de ancak onların dışında başka kurumlara atanabilmektedirler³⁴⁹.

Başvurucular, komisyona yaptıkları başvurularının sonraki sürecini ve sonucu komisyonun internet sitesinden öğrenebilmektedirler. Bunun yanında 15 Şubat ve 16 Şubat günlerinde Avrupa Konseyi Heyeti, Komisyonu ziyarete gelmiş ve yapılan toplantıda komisyonun incelemelerinin şeffaf ve açık olduğunu, başvurucuların kolay erişilebilmesi maksadıyla kurulan sistemin yerinde olduğunu, başvurularını günün her saatinde elektronik ortamdan yapılabildikleri hatta komisyonun ülke genelinde bulunan yüz beş irtibat bürosu nedeniyle dosyalarını bu bürolara vererek teslim etmelerinin de oldukça büyük kolaylık olduğunu, komisyon kararlarını gerekçeli ve bireyselleştirilmiş şekilde meydana geldiğini açıklamalarında yer vererek belirtilmiştir³⁵⁰.

Son olarak 6771 Sayılı Anayasa değişikliği süreci birden gerçekleştirilmemiş zamana yayılmıştır. Ayrıca bu değişikliğin olağanüstü hal süresince yapılmış olması yeni bir durum değildir. Daha öncede sıkıyönetim hallerinde anayasa değişikliklerinin gerçekleştirildiği olmuştur. Bu doğrultuda öncelikle yargı alanında değişiklikler yapılmış, HSK üyelerinin seçim usulü değiştirilmiş ve askeri mahkemeler kaldırmıştır. Çünkü ortada ülkenin her alanına sızmış terör örgütü mensupları bulunmaktadır. Bu olayın tekrar yaşanmaması maksadıyla bu değişiklikler gerçekleştirilmiş ve askeri makamların alanı daraltılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple de sıkıyönetim kaldırılmıştır³⁵¹. Nitekim tekrar böyle bir durum yaşanma ihtimaline karşı bu yönetim biçiminin araç olarak kullanılması oldukça kötü sonuçlar doğurma niteliği taşımaktadır. Ayrıca sıkıyönetim uygulamaları olağanüstü halden daha ağır özelliklere sahiptir.

Bunların ardından yürütme alanında meydana gelecek yeniliklerin yapılacak seçim ile birlikte gerçekleştirileceği bildirilmiştir. Seçim sonrasında ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle yürütme tek bir organa dönüştürülmüştür.

³⁴⁹ Arduçoğlu, s. 87.

³⁵⁰ Altuğ, s. 6.

³⁵¹ 11.02.2017 Tarihli ve 29976 Sayılı Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", Kanun No. 6771, Kabul Tarihi:21/01/2017.

BÖLÜM IV

4. SONUÇ

4.1. Sonuç

Olağanüstü haller, yıllar boyunca sürekli yenilenen ve bu sebeple her daim açıklanmaya çalışılan bir mevzu olmuşlardır. Net bir tanımını yapmak her zaman mümkün olmamış olsa da uygulamalar çerçevesinde, olağanüstü dönemlerde ortaya çıkan tehditlerle devlet, olağan dönem tedbirleri ile başa çıkamadığı zaman olağanüstü hal ilanı yoluna gitmektedir. Olağanüstü hal bir anayasa kurumu olup, devletlere bu dönemde ortaya çıkan tehditlerle başa çıkmak amacıyla temel hak ve özgürlüklere daha kolay sınırlandırma gerekirse kaldırma yetkisi vermektedir. Bu doğrultuda hemen hemen çoğu ülkenin anayasalarında yürütme organı güçlendirilmiş, yasa ve hürriyetlerin sınırlandırılması düzenlenmiş, ilan nedeni de eski düzene dönmek maksadı taşımıştır. Ayrıca olağanüstü hal yönetimine geçilebilmesi için de gerçekten böyle bir halin var olmasının gerekliliği belirtilmiştir.

Devletlerin, her ne kadar anayasalarında belli bir çerçevesini çizerek düzenledikleri bu yönetim usullerini uygulamaya koyduklarında maalesef ki sınırlarına bağlı kalmadıkları görülmüştür. Yetkiler oldukça geniş kullanılmakla birlikte birçok sayıda da hak ihlallerinin gerçekleşmesine sebebiyet verilmiştir. Ayrıca bu yönetim biçiminin amacının, geçici bir nitelik taşıması ve eski düzene dönmek olmasına rağmen örnekler incelendiğinde sebepler ortadan kalktığında dahi uzun yıllar süren olağanüstü hallerin meydana geldiği olmuştur. Nitekim ABD, Fransa ve Almanya gibi devletler sadece anayasalarında kendilerine geniş yetkiler verilmesi ibaresine bağlı kaldıkları ve bu başlık altında anayasaya aykırı uygulamalar gerçekleştirdikleri görülmüştür.

Olağanüstü durumların niteliği gereği bazı yasalara uymamayı gerektirdiği olmuştur. Buna rağmen elbette ki tamamen hukuku bertaraf etmek mümkün değildir. Olağanüstü haller, hukuka bağlı olan ve hukukun içinden çıkan durumlardır. Anayasalar içerisinde düzenlenirken de bazı sınırların belirlenmesinin sebebi budur. Dolayısıyla bu sınırlardan çıkılmaması, çözüm odaklı olma konusunda daha yapıcı bir tutumun sergilenmesi, sorunları içinden çıkılmaz hale getirilmemesi içinde bir gerekliliktir.

Gerçekten de oldukça istisnai bir durum olan bu yetkinin kullanılması biraz da iyi niyete bağlıdır. Örneğin, Hitler olayı düşünülecek olursa böylesi trajik bir sonucun gerçekleştirilme ihtimalinin varlığı her daim olacaktır. Bu sebeple uygulanacak

yöntemlerde ve alınacak tedbirlerde hukuk devleti çerçevesi içerisinde yasalara uyum sağlanması ve yapılan düzenlemelerde durumun gerektirdiği ölçünün her daim ön planda olması gerekmektedir. Keyfi ve süresiz uygulamalar olağanüstü halin mantığına ters düşecektir.

Diğer önemli mevzu olan temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması konusunda her devletin kendi anayasasında sağladığı güvencelerin yanında birde bağlı oldukları AİHS'nin yükümlülükleri mevcuttur. Devletler, sözleşmenin getirdiği ulusun yaşamını tehdit eden genel tehlike koşulunun olması, alınan tedbirlerde ölçülü olunması, dokunulmaz hakların korunması, uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklere ters düşmeme, olağanüstü hal ilanını bildirme yükümlülüklerine uymak mecburiyetindedirler. Ayrıca bu sınırlamalar ile ilgili maddelerin her daim dar yorumlanması gerekmektedir.

Türkiye'de de olağanüstü hal yönetim usulleri genel itibariyle anayasaların çoğunda düzenleme alanı bulmuştur. Nitekim 1876 Kanun-i Esasi'nin 113. maddesinde sıkıyönetimin düzenlenmesiyle başlayan bu yönetim şekilleri daha sonra olağanüstü halin 1961 Anayasası'nda tanımlanması ile birlikte sıkıyönetim ve olağanüstü hal olarak iki türe ayrılmıştır. Sonrasında 1982 Anayasası'nın ilk halinde devamlılığını sürdüren bu iki madde 6771 Sayılı Anayasa Değişikliği ile sadece 119. madde de düzenlenerek tekrar tek madde ve tek usul şeklinde düzenlenmiş ve sıkıyönetim kaldırılmıştır. Böylelikle olağanüstü zamanlar tamamen sivil yönetime bırakılmıştır. Son olarak 15 Temmuz 2016 yılında ilan edilen olağanüstü hal ile birlikte bir çok kararname çıkarılarak bir çok alanda düzenlemeler getirilmiştir.

Son düzenleme ile birlikte olağanüstü halin ilanı ve kararname çıkarma yetkisinin tek elde olması her ne kadar hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmadığı ve kolektif karar verilemeyecek olması gerekçesiyle eleştiri konusu edilmiş ise de Roma İmparatorluğu'ndan bu yana devletler hep olağanüstü hallerde ya yetkileri bir kişiye vermiş ya da bunun için ayrıca tek bir kişi seçmişlerdir. Öyle ki Carl Schmitt'in de dediği gibi olağanüstü hallerde karar veren Egemen'dir. Bu noktada geçmişten bugüne kadar tek bir karar vericinin olması, hızlı ve etkin olma konusunda daha uygun görülmüştür.

Genel itibariyle Türk hukukunda olağanüstü hal süresince en çok üzerinde durulan konu denetim konusu olmuştur. Bu süreçte hızlı kararlar verilmesinin gerekliliği denetimin aksatılmasına sebebiyet vermiştir. Fakat en önemli konu, bu denetimin gerçekleştirilmesi mevzusudur. Tamamen yargı yolunu kapatacak yahut

Anayasayı tamamen yok sayacak bir düzenleme getirilmesinin önünde sadece Anayasa Mahkemesi durabilecektir. Bu sebeple hukukun ve anayasanın yanında olduğunu belirtmesi bu güvenceyi vermesi açısından oldukça yerinde olacaktır.

Ayrıca olağanüstü halin Anayasa içerisinde daha açık ve kuralları ile çerçevesinin daha net bir şekilde belirtilmesi gerekmektedir. İlk yapılması gereken ise anayasaya uyulmasının sağlanması olmalıdır. Bunun için de öncelikle olağanüstü hal süresinin sınırının belirlenmesi etkili bir düzenleme olacaktır. Olağanüstü halin bir istisna durumundan çıkıp olağanlaşmaması ve kalıcı olmaması adına bu oldukça önem taşımaktadır. Bunun dışında yetkilerin aşıldığında neler olacağı belirtilmelidir. Yürütmenin geniş yetkilerini kullanırken ne denli hukuka uygun hareket edeceği bilinmediğinden bu durum ancak denetimin güçlendirilmesiyle netlik kazanabilecektir. Bu sebeple de denetim mekanizmasının uygulanmasında bir kesinliğe varılması uygun olacaktır. Denetimin yapılacağı kesinleşirse yapılan düzenlemelerde de biraz daha sınırlara uyulması sağlanabilecek ve böylelikle her olağanüstü hal ilan edildiğinde uygulamalar arasındaki büyük farklılıkların da bir nebze azaltılabilmesini mümkün kılacaktır.

Sonuç olarak 6771 Sayılı Anayasa Değişiklikleri ile oluşturulan yeni olağanüstü hal düzenlemeleri belirtilen bu hususlara uyduğu müddetçe kabul edilir olacaktır.

5. KAYNAKÇA

- AGAMBEN, Giorgio; İstisna Hali, Çeviren Kemal Atakay, Otonom Yayıncılık, İstanbul, Şubat, 2006.
- AKINTÜRK, Turgut, ATEŞ, Derya; Borçlar Hukuku, Beta Yayınları, 26. Baskı, İstanbul, 2018, s.23.
- Amerikan İç Savaşı, Birleşik Devletlerde İlk Birikim: 1790-1860, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Sayı 3, Cilt 1-7, Ankara, (1998).
- ATAR, Yavuz; Türk Anayasa Hukuku, Konya, Mimoza Yayınları, 2014.
- AYBAY, Rona; İnsan Hakları Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Nisan, 2015.
- ÇELEBİ, Aykut; ‘Walter Benjamin Şiddetin Eleştirisi Üzerine,’ Metis Defterleri, İstanbul, 2010.
- ÇELİK, Cemil; Olağanüstü Hallerde Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Eylül 2010.
- HOBBS, Thomas; Levithan, Semih Lim (çev.) Kazım Taşken Klasik Yapıtlar Dizisi, Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, Ocak 2007.
- HEYWOOD, Adrew; Siyaset, Adres Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2007.
- GÖZLER, Kemal; Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, Ekin Yayınevi, Cilt 2, Bursa, 2011.
- GÖZLER; Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Yayınları, 19. Baskı, Bursa, Eylül 2012.
- GÖZLER; Türk Anayasa Hukuku, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2018,
- GÖZLER; İdare Hukuku Dersleri, Ekin Yayınevi, 20. Baskı, Bursa, Eylül 2018.
- GÖZLER; İdare Hukuku, Ekin Kitabevi, Cilt 2, Bursa, 2003.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref; KİLİ Suna; Türk Anayasa Metinleri 1839-1980, TBMM Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, No 496, 2. Baskı, Ankara, 1982.
- GÜNGÖREN, Birden; Georg Jellinek’in Hak ve Devlet Kuramı, Oniki Levha Yayınları, 1. Baskı İstanbul, Aralık 2017.
- İNCEOĞLU, Sibel; Adil Yargılanma Hakkı, Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru El Kitabı Serisi -4, Nisan 2018.
- KARACA, Sıtkı; Machiavelli, Carl Schmitt ve Siyasal İktidar, Alter Yayıncılık, Ankara, 2013.

- KARTEPE, Selma, ÖNEN, S. Mustafa, ARIBAŞ, Nazlı Nalcı; “Almanya Federal Cumhuriyeti”, Yönetmel Yapı İncelemeleri, Burhan Aykaç/Hatice Altunok (Ed), Nobel Yayınevi, Ankara, 1. Basım, Mayıs 2014.
- KARTAL, Onur; “Giorgio Agamben”, Kurtul Gülenç (Ed), Siyaset Felsefesinin Tarihi Platon’dan Zizek’e, Doğu Batı Yayınları, Ankara2013.
- KAYNAR, Ayşegül Kars; ‘Jean-Claude Paye’de Hukuk ve Olağanüstü Hal Rejimi’, Multidisipliner Çalışmalar-3, Gece Kitaplığı, Ankara, 2018.
- MACHİAVELLİ, Niccollo; Prens, Kemal Atalay(Çev.) Can Sanat Yayınları, 6. Basım, İstanbul, 2012.
- MARX, Karl; Fransız Üçlemesi, Erkin Özalp (Çev.), Yordam Kitap, 2016.
- NEVİNS, Alan, COMMAGER, Henry Steele; ABD Tarihi, Halil İnalcık (Çev), Doğu Batı Yayınları, 2005.
- OSKAY, Ünsal; “Walter Benjamin Üzerine”, Der Yayınları, İstanbul, 1995.
- PLATON; Devlet, Felsefe Serisi, Mavi Çatı Yayınları, 2. Baskı, 2016.
- PARLAK, Bekir; Yönetim Bilimi ve Çağdaş Yönetim Teknikleri, Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Mart 2011.
- ROUSSEAU, Jean Jacques; Toplum Sözleşmesi, Vedat Günyol (Çev.), Adam Yayınları, İstanbul, Kasım, 1987
- SİR, Onur; Hukuk Devleti Açısından Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi, Adalet Yayınevi, 1. Baskı, Nisan 2011.
- STORER, Colin; Weimar Cumhuriyeti’nin Kısa Tarihi, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2015.
- ŞENEL, Alaeddin; Siyasal Düşünceler Tarihi, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara2013.
- TANÖR, Bülent, YÜZBAŞIOĞLU, Necmi; 1982 Anayasası’na Göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Yayınları,17. Baskı, İstanbul, Şubat 2018.
- TBMM Başkanlığı, İstiklal Mahkemeleri, TBMM Kütüphanesi ve Arşiv Başkanlığı Yayınları, No 1, Cilt 1.
- YOKUŞ, Sevtap; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin, Türkiye’de Olağanüstü Hal Rejimine Etkisi, Beta Yayınları, 1. Baskı, 1996.
- 27 Mayıs ve Yeni Siyasal Düzen, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Sayı 3, Cilt 1- 7, Ankara, 1998.
- ACAR, Hasan; “Türk Siyasal Hayatında Şeyh Sait İsyanı”, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 3, 2019, ss. 2934-2952.

- ARSLAN Zühtü; ‘‘Olağanüstü Hallerde Anayasal İlkelerin İdamesi’’, Avrupa Anayasa Mahkemeleri Konferansı XVII, Kongresi, Konu ‘‘Anayasa Mahkemelerinin Anayasal İlkelerin İdamesi ve Uygulanmasındaki Rolü’’, Batum, 28-30 Haziran 2017.
- ARSLAN Zühtü; ‘‘15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Olağanüstü Hal: Türkiye’de Anayasal Demokrasi için Yeni Bir Meydan Okuma’’, Asya Anayasa Mahkemeleri ve Muadili Kurumlar Birliği’nin Endonezya’da Düzenlenen 3. Kongresi, 18 Ağustos 2016
- ABDÜLHAKİMOĞULLARI, Erdal; ‘‘Türk Anayasa Hukukunda Parlamento (Meclis) Kararlarının Yargısal Denetimi Sorunu’’, Yasama Dergisi, Sayı 5, (2007), ss. 5-26.
- AKINCI, Abdulvahap; ‘‘Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E-Muhtıra’’, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, Aralık, (2013), ss. 39-58.
- AKIN, İbrahim, AKIN, Tansu; ‘‘Adaletsizlik Üzerine Bir Deneme’’, Ankara Barosu Dergisi, Sayı 3, (2014), ss. 479-485.
- ALPAR, Erol; ‘‘Olağanüstü Haller’’, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 22, Sayı 4, (1989), ss. 47-67.
- ALTIPARMAK, Kerem; ‘‘Ölü Doğan Çocuk: 685 Sayılı KHK ile Kurulan OHAL Komisyonu 685 Sayılı KHK Öncesi Hukuki Durum’’, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 75, Sayı 1, (2017), ss. 69-88.
- ALTUĞ, Şahin; ‘‘Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri ve Onların Yargısal Denetimi’’, Adalet Dergisi, Sayı 48, (2014), ss. 1-25.
- ARDUÇOĞLU, M. Artuk; ‘‘Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu İşlemlerinin Hukuki Niteliği’’, Ankara Barosu Dergisi, Sayı 2, (2017), ss. 27-56
- BAŞTÜRK, Efe; ‘‘Modern Egemenliğin Nomos’u Olarak İstisna Hali’’, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 15, Ankara, (2013), ss. 71-83.
- BARIN, Taylan; ‘‘Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması ve Sınırlanması Arasında: Kanunlaşan OHAL KHK’lerinin Yargısal Denetimi’’, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Erken Görünüm, (2019), ss. 1-31
- BOZTEPE, Mehmet; ‘‘Olağanüstü Hal Rejiminde Yürütmenin Düzenleyici Bir İşlemi Olarak Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ve OHAL Kanun Hükmünde Kararnameleri ile Mukayesesi’’, Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, (2018), ss. 378-395.

- COŞKUN, Vahap; ‘‘16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi’’, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı 36, (2017), ss. 3-30.
- ÇİMEN, Hasan, BAKAN, Selahaddin; ‘‘Toplumsal Olayların Merkezi Fransa’daki Sarı Yelekliler Hareketi ve Protestoların Türkiye’ye Yansıması’’, Gaziantep Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı 1, Cilt 1, (2019), ss. 1-18.
- DURAN, Lütfü; ‘‘Bunalım Kararnameleri’’, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 50, Sayı: 3-4, (1995), ss. 141-158.
- DEROSIER, Jean-Philippe; ‘‘Olağanüstü Hal: Özgürlüğün Güvenlik Hali HukukDevletine Saygılı Olağanüstü Hali Anlamak’’, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 1, (2016), ss. 25-35.
- DEENER, David; ‘‘Modern Anayasal Sistemlerde Yargı Denetimi’’, (Çev). Tunçer Karamustafaoğlu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 26, S.3, ss. 179-205.
- ERTUĞ, Hasan Refik; ‘‘Memleketimizde "Fevkalade Hal" Rejimleri’’, Üniversitesi SBF Dergisi, Ankara, (1948), ss 68-82.
- EREN, Salahattin; ‘‘Senatus Consultum Ultimium: Eski Roma’da Olağanüstü Yönetim Kararı’’, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 24, Sayı 2, Aralık (2018), ss. 1125-1145.
- EROĞLU, Cem; ‘‘Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Olağanüstü Yasa Gücünde Kararnamelerin TBMM’ce Onaylanması Sorunu’’, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 54, Sayı 4, (1999), ss. 32-46.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin; ‘‘Türk Anayasa Hukukunda Olağanüstü Hal Kavramı Ve Bu Konuda İleri Sürülen Teoriler’’, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 5, (1992), ss. 179-203.
- HASAN, Acar; ‘‘Türk Siyasal Hayatında Şeyh Sait İsyanı’’, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 3, 2019, ss. 2934-2952
- GEMALMAZ, Semih; ‘‘Ekonomik Yaklaşım Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Öngörülen Denetim Sistemi’’, Ekonomik Yaklaşım, Cilt 8, Sayı 27, (1997), ss. 81-112.
- GÖK, Ömer Faruk; ‘‘Schmitt ve Benjamin: İki Olağanüstü Hal’’, Hukuk Kuramı Dergisi, Cilt 4, Sayı 3, (2017), ss. 1-13.

- GÖZLER, Kemal; "15 Temmuz Kararnameleri: Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Hukuki Rejiminin İfsadı Hakkında Bir İnceleme", Ankara Barosu Dergisi, Sayı 1, (2017), ss. 39-67.
- GÖZTEPE Ece; "Bir Klasik Eser Olarak Carl Schmitt'in Anayasa Öğretisi", İÜHFM, Cilt LXXIII, Sayı 1, 2015, ss. 129-180.
- GÜROL, Senem; "OHAL ve Hak Arama Özgürlüğü", Güncel Hukuk Dergisi, Şubat (2017), ss. 158-163.
- GÜRAN, Enes; "Carl Schmitt: Olağanüstü Halde Hukuk", Felsefe Arşivi, Sayı 46, 2017, ss. 21-40
- HAZİR, Hayati; "Olağanüstü Hal Rejimlerinin Hukuki Niteliği ve Pozitif Hukuk Düzeni Üzerindeki Etkisi", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 1, Cilt 1, (1988), ss. 29-41.
- İZCİ, Ferit; "Yeni Anayasa Değişikliği Çerçevesinde Yürütme Organında Meydana Gelen Değişimler", Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt 1, Sayı Özel Sayı -4, (2017).
- KARADAĞ, Ulaş; Birleşmiş Milletler Antlaşması'na GÖRE Meşru Müdafaa Hakkı, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:7 Sayı:2 Yıl 2016, ss.171-186
- KAPANİ, Münci; "Amerika Birleşik Devletleri, Başkanının Fevkalade Hal Selahiyetleri", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 26, Sayı 1, (1969), ss. 135-166.
- KENT, Bülent; "Almanya'da İdari Yargı Teşkilatı", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 2, Cilt 15, (2007), ss. 185-214.
- KONUK, Mithat; "Olağanüstü Hal Kapsamında Yayımlanan Kanun Hükmünde Kararnamelerin Özellikleri", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 4, (2016), ss. 2177-2194.
- KÖKSAL, Osman; "Osmanlı Devleti'nde Sıkıyönetim ile İlgili Mevzuat Üzerine Bir Deneme", Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı 12, Cilt 12, Sayı 12, (2001), ss.157-171.
- KÜÇÜK, Eşref, Abdurrahman Saygılı; "Roma Hukukunda İstisna Halinin Paradigmatik Biçimi", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 5, ss. 259-282
- MURATOĞLU, Tahir; "Almanya Federal Cumhuriyeti'nde Devlet Yapılanması", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 2, Cilt XVIII, (2014), ss. 291-366.

- OYTAN, Muammer; ‘‘Fransa’da Yürütme Organının Yetkiler ve Güçlü Olma Nedenleri’’, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 15, Sayı 1 (1982), ss. 83-104.
- ÖNOK, Murat; ‘‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Olağanüstü HalUygulamaları’’, KHK’ler Türkiye’sinde Savunma Hakkı Paneli, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, Kasım (2016), ss. 109-152.
- ÖRMECİ, Ozan; ‘‘Sarı Yelekliler Protestolarının Analizi’’, Stratejist Dergisi, Şubat 2019, ss. 44-49.
- ÖZPEK, Burak Bilgehan; ‘‘En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası Ortadoğu’’, Ortadoğu Etütleri, Cilt 3, No 2, Ocak (2012), ss. 184-215.
- ÖZCAN, Ümit İlker; İlk Anayasamız Teşkilatı-ı Esasiyenin Hazırlanması Süreci, Hukuk Gündemi, Atatürk Özel Sayısı, 2013, s. 25.
- ÖZDEMİR, Hakan; ‘‘Anayasa Yargısı Bakımından Fransa ile Almanya’nın Karşılaştırılması’’, Bitlis Eren Üniversitesi SBE Dergisi, Sayı 2, Cilt 7, (2018), ss. 689-717.
- ÖZTAN, Güven Gürkan, BEZCİ Egemen B.; ‘‘Türkiye’de Olağanüstü Hal: Devlet Aklı, Askerler ve Siviller’’, Mülkiye Dergisi, Sayı 1, (2015), ss. 141-158.
- ÖZTÜRK, İbrahim Mert; ‘‘İkinci Dünya Savaşı Türkiye’sinde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi’’, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 54, Cilt 32, (2013), ss. 135-166.
- RÜYHERS, H.C. Bernd; ‘‘20. Yüzyılın Siyasi Düşünürü: Carl Schmitt’’, Çeviren. Hüseyin Özcan, Muaz Şeker, KHUKA, Eylül, (2006), ss. 135- 145.
- SÜMER, Fatma, HÜSEYİN, Mert; ‘‘AIHM Kararları ve Geçmiş Tecrübeler Işığında OHAL Komisyonu’’, Seta Perspektif, S 179, (2017), ss. 1-17.
- SALEP, Mustafa; ‘‘Sıkıyönetim Uygulamaları Üzerine Değerlendirme, (1971-1973)’’, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 10, Sayı 52, Ekim (2017), ss. 422-435.
- ŞAHİN, Mehmet; ‘‘Yasal (Meşru) Savunma’’, TBB Dergisi, Sayı 75, (2008), ss. 284-332
- ŞENOL, Cem; ‘‘AİHS Hükümleri ve AİHM Kararlarının Devletlerin Egemenliği Üzerindeki Etkisi’’, Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 1, (2012), ss. 260-288.

- ŞİRİN, Tolga; “1982 Anayasası'na Göre Temel Hak ve Özgürlüklerin Olağanüstü Hal. Rejimi: Eski Kavramlara Yeniden Bakmak”, Anayasa Hukuku Dergisi, İstanbul, (2016), ss. 259-318.
- TAN, Turgut; “1958 Fransız Anayasasının 16. Maddesi ve Bazı Hukuki Problemler”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 21, Sayı 04, (1966),ss. 299-318.
- TAŞÇIER, Feysel; “Hukukun (Si)yasal Kaynağı Olarak Egemenliğin İki Yüzü”, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 7, (2009), ss. 47-58.
- TEMİZGÜNEY, Firdevs; “1960 Darbesine Giden Süreçte Önemli Bir Kesit: İstanbul Öğrenci Olayları”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 14, Sayı 27, 2018, ss. 181-211.
- TURHAN, Mehmet; “Olağanüstü Hallerde Çıkarılabilecek Kanun Hükmünde Kararnameler”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 125, Sayı 3, Eylül (1992),ss. 13-36.
- TOKMAN, Murat, AKMAN, Halil; “Tarihi Süreç İçerisinde Amerikan İmparatorluğu”, Tarih Okulu Dergisi, Yıl 7, Sayı XX, Aralık (2014), ss. 285-331.
- TÜRK, Bahadır; “Radikal Demokraside Siyasal Temsil Sorununu Carl Schmitt Üzerinden Düşünmek”, Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, Sayı 27, (2016), ss. 167-182.
- UCA, Alaattin; “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Altı Vilayetinde İlan Edilen Örfi İdare ve Buna Karşı Mecliste Gösterilen Demokratik Tepki”, Atatürk Üniversitesi Araştırma Enstitüsü Dergisi, Sayı 40, Erzurum, (2009), ss. 375-390.
- YAMAN, Ahmet Emin; “Başkumandanlık Kanunu”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Cilt 3, Sayı 09, (1992),ss. 85-110.
- YAYLA, Atilla; “Anayasacılık, Anayasal Demokrasi ve İdeolojiler”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi, Liberal Düşünce Dergisi, Sayı 66, Bahar 2012, ss.13-22.
- YAVUZ, Erdem; “Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu ve Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu Tartışmaları: Erzincan Uygulamaları”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl 3, Sayı:12, Haziran (2015), ss. 161-180.

- YAVUZDOĞAN, Seçkin; “Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri İle İhraç Edilen Kamu Görevlilerinin Yargı Kararı İle Görevine Dönmesi ve Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonunun Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme”, Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl 4, Sayı 12, Eylül (2017), ss. 147-165.
- YAVUZ, Can; “Amerika Birleşik Devletleri Yüze Mahkemesi”, TBB Dergisi, Sayı128, (2017), ss. 438-480.
- YENİCE, Kazım; “Sıkıyönetim İlan Kararı ve Yargısal Denetimi”, DanıştayDergisi, Yıl 1, Sayı 2, (1971), ss. 18-35.
- YILMAZ, Nihat; “Weimar Dönemi ve Öncesinde Meydana Gelen Siyasi Çekişmeler ve Ekonomik Krizlerin Alman Sosyal Demokrat Partisi Bağlamında Bir Değerlendirmesi”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt XV, Sayı 1, (2013), ss. 73-87.
- YILDIRIM, Murat; “Sivil-Asker Uyumunun Anayasa Yapım Siyasetine Etkisi: 1971-1973 Anayasa Değişiklikleri”, Liberal Düşünce Dergisi, Sayı 93, Cilt 24, (2019), ss. 7-16.
- ADIGÜZEL, Muhammet Metin; “Bir Gelecek İnşası Olarak Egemenlik ve Küreselleşme”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2017.
- BACANLI, Hakan; “Cumhuriyet Dönemi Olağanüstü Hal Uygulamaları (Umumi Müfettişliklerden Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2012.
- BEHÇET, Muhammed; “Olağanüstü Hal ve Teorik Temelleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi SBE, İstanbul, 2014.
- ÇELEBİ, Asım; “Niccolo Machiavelli Bağlamında Siyaset ve Ahlak İlişkisinin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum, 2018.
- ÇİÇEK, Mustafa Kemal; “1924 Anayasası’nın Hazırlanışı ve Temel Özellikleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2005.
- ÇOPUR, Onur; “Anayasa Hukukunda Savaş Hali”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, 2006.
- DOĞAN, Serhat; “Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye ‘de Uygulanabilirliği”, Trakya Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne, 2018.

- GÜRAN, Enes; “Carl Schmitt’in Siyaset ve Hukuk Kuramında Otonom Tezi”,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi, Mayıs, 2016.
- KARDEŞ, Murat Ertan; “Carl Schmitt’in Felsefesi Üzerine Bir İnceleme”,
Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 2012.
- KÖKSAL, Emrah; “Savaş Rejimi Olarak Olağanüstü Hal: İstisna Hali”,
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Polis Akademisi GBE, Ankara, 2013.
- MAT, Gülben; “Türkiye’de Çok Partili Dönemde Sıkıyönetimler”, Yayınlanmamış
Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Enstitüsü, İzmir, 2008.
- OKTAY, Funda; “1982 Anayasası Çerçevesinde Olağanüstü Yönetim”,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.
- ÜLMAN, Burak; “Türkiye’de Yasama ve Olağanüstü Hal Uygulaması: 1987-1996”,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1997.
- YAVUZDOĞAN, Seçkin; “1982 Anayasası’nda Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim Kanun
Hükmünde Kararnameleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
Üniversitesi SBE, İstanbul, 2003.
- VAİZ, Mehmet Ekin; “Olağanüstü Hal Kavramı ve Denetimi”, Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs,
Ekim 2011.
- ZEYBEKOĞLU, Ali Emre; “Carl Schmitt’in 20. Yüzyıl Devlet ve Siyaset Kuramına
Katkısı”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul
2009.

İNTERNET YAYINLARI VE RAPORLAR

- Türkiye Cumhuriyeti, Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Faaliyet Raporu,
2018. <https://ohalkomisyonu.tccb.gov.tr/docs/OHAL_FaaliyetRaporu_2018.pdf>, e.t. 15.08.2019.
- İnsan Hakları Ortak Platformu, ‘21 Temmuz 2016-20 Mart 2018 Olağanüstü Hal
Uygulamaları’ Güncellenmiş Durum Raporu, 17 Nisan 2018.
- İnsan Hakları Ortak Platformu, Olağanüstü Hal Uygulamaları Durum Raporu, 23 Şubat
2017.
- Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Kararları Hakkında Duyuru
(29.08.2019), <<https://ohalkomisyonu.tccb.gov.tr>>, e.t. 30.08.2019.

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Türkiye’de Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlerin İnsan Haklarına Etkilerine İlişkin Memorandum, Strasburg 07.09.2016. <http://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2016/10/T%C3%BCrkiyede-Ola%C4%9Fan%C3%BCst%C3%BC-Hal-Tedbirlerinin-%C4%B0nsan-Haklar%C4%B1-Etkilerine-ili%C5%9Fkin-Memorandum_T%C3%9CRK%C3%87E.pdf> e.t. 01.11.2019.

Fransa Anayasası, 4 Ekim 1958, <<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07-FRANSA%20169-208.pdf>> e.t. 23.07.2019.

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, 23 Mayıs 1949, <<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/08-ALMANYA%20209-276.pdf>> e.t. 23.07.2019.

Karar, ‘Almanya’nın Münih Kentinde AVM’ye Silahlı Saldırı’, 23.07.2016, <<https://www.karar.com/dunya-haberleri/almanyada-avmye-silahli-baskin-196231>>, e.t. 7/08/2019.

CNN Türk, ‘Fransa’da OHAL 6’ncı Kez Uzatıldı’, 06.07.2017, <<https://www.cnnturk.com/dunya/fransada-ohal-6nci-kez-uzatildi>>, e.t. 10/08/2019

Amerika Hakkında Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, 21 Haziran 1788, <<https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf>>, e.t. 03.11.2019.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Antlaşmaları Serisi, No. 5, <<https://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf>> e.t.03/11/2019.

BBC NEWS, ‘‘Uluslararası Af Örgütü: Fransa OHAL’i Barışçıl Gösterileri Engellemek İçin Kullanıyor’’, 31.06.2017, <<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40105171>>, e.t. 10/08/2019.

Seta, ‘‘Sarı Yelekliler Kimdir?’’, 09.12.2018, < <https://www.setav.org/tag/sari-yelekliler-kimdir/>>, e.t.13/10/2019.

Avrupa, ‘‘Macron Sarı Yelekliler’e Karşı Askeri Göreve Çağırıldı’’, 20.03.2019., <<https://www.amerikaninsesi.com/a/macron-sari-yeleklilere-karsi-askeri-goreve-cagirdi/4839895.html>>, e.t. 1.11.2019

KANUN VE KARARLAR

- 30354 Sayılı ve 08.03.2018 Tarihli Resmi Gazete, Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun, Kanun Sayısı 7075, Kabul Tarihi 01.02.2018.
- 24 Ağustos 1945 Tarihli 6092 Sayılı RG., San Francisco' yla 26 Haziran 1945 Tarihinde yapılmış ve imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Antlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün Onanması Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 4801 Kabul tarihi: 15/8/1945.
- 14056 Sayılı ve 13.04.1973 Tarihli Resmi Gazete, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü, Karar Sayısı 584, Kabul Tarihi 5.3.1973, Madde 126.
- 2935 Sayılı ve 27.10. 1983 Tarihli Resmi Gazete, Tertip 5, Cilt 22, Sayfa 815, Olağanüstü Hal Kanunu, Kanun Sayısı 2935, Kabul Tarihi, 25.10.1983.
- 25.02.1948 Tarih ve 6841 Sayılı Resmi Gazete, Polis Vazife ve Salâhiye Kanununun 18 inci Maddesinin Kaldırılmasına Dair Kanun', Kanun Sayısı 5188, Kabul Tarihi 20.02.1948.
- 18335 Sayılı ve 08.03.1984 Tarihli Resmi Gazete, Olağanüstü Hal Kurulu ve Bürolarının Kuruluş ve Görevleri ile Yükümlülüklerin Karşılığının Tespit ve Ödenmesi Hakkında Yönetmelik, K. 84/7778.
- 23 Temmuz 2016 Tarih ve 29779 Sayılı Resmî Gazete, Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname, Karar Sayısı 667.
- 20428 Sayılı ve 9 Şubat 1990 Tarihli Resmi Gazete, s. 68, Danıştay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu Kararı, E. 1988/6, K. 1989/4, Karar Tarihi 07.12.1989.
- 29777 Sayılı ve 21.07.2016 Tarihli Resmi Gazete, Ülke Genelinde Olağanüstü Hal İlânına Dair Bakanlar Kurulu Kararı, Karar Sayısı 2016/9064, Karar Tarihi 20.07.2016.
- 27 Nisan 2017 Tarihli ve 30050 Sayılı Resmî Gazete, "Yüksek Seçim Kurulu Kararı", Karar Sayısı: 663.
- 03.04.2011 Tarih ve 27894 Sayılı Resmi Gazete, "Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun", Kanun Numarası: 6216, Kabul Tarihi : 30/3/2011.
- 13.04.1973 Tarihli ve 14506 Sayılı Resmi Gazete, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü, Karar N: 584 Kabul Tarihi: 5.3.1973

- 9/11/1982 Tarihli ve 17863 Sayılı, 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun Numarası: 2709, Kabul Tarihi : 18/10/1982.
- 15/5/1971 Tarihli ve 13837 Sayılı Resmi Gazete, Sıkıyönetim Kanunu, Kanun Numarası: 1402, Kabul Tarihi : 13/5/1971.
- 14/7/1987 Tarihli ve 19517 Sayılı Resmi Gazete, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Kanun Tarihi: 10/7/1987, No: 285.
- 20.06.1970 Tarih ve 13524 Sayılı Resmi Gazete, “T. B. M. M. Birleşik Toplantısı Kararı İstanbul İli ile Kocaeli Merkez ve Gebze İlçelerinde Sıkıyönetim İlânına Dair”, Karar No: 228.
- 11.02.2017 Tarihli ve 29976 Sayılı Resmi Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, Kanun No. 6771, Kabul Tarihi:21/01/2017.
- Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Karar Sayısı: 703.
- 04.07.2018 Tarihli ve 30468 Sayılı Resmi Gazete, “477 Sayılı Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”, Karar Sayısı: KHK/698
- 20.07.1961 Tarihli ve 10859 Sayılı Resmi Gazete, 1961 Anayasası, Kabul No: 337, Kabul Tarihi: 009.07.1961.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkumandanlık Tevcihi Hakkında Kanun, Kabul Tarihi :08/07/1338,Kanun No :245, Kanunlar Dergisi, Cilt 1.
- Hiyaneti Vataniye Kanunu, Kabul Tarihi :29/04/1336, Resmi Gazete Tarihi: 07.02.1337, No: 1, Kanunlar Dergisi, Cilt 1.
- İstiklâl Mahakimi Kanunu, Kabul Tarihi :31/07/1338, Kanun No : 249, Kanunlar Dergisi Cilt: 1.
- 24 Ağustos 1945 Tarihli 6092 Sayılı RG., San Francisco’ yla 26 Haziran 1945 tarihinde yapılmış ve imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Antlaşması Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün Onanması Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 4801 Kabul tarihi: 15/8/1945.
26. 11. 1971 Tarih ve 14024 Sayılı Resmi Gazete, İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, İzmir, Eskişehir, Ankara, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt illerinde ilân edilmiş bulunan Sıkıyönetim süresinin uzatılmasına Dair, Karar No. 25

29778 Sayılı ve 22.07.2019 Tarihli Resmi Gazete, Ülke Genelinde Olağanüstü Hal İlan Edilmesine Dair, Karar Sayısı 1116, Karar Tarihi, 20.07.2016.

11896 Sayılı ve 31.12.1964 Tarihli Resmi Gazete, Danıştay Kanunu, Kabul Sayısı 521, Kabul Tarihi 24.12.1964. Ankara, 2015.

15/1/1945 Tarih ve 5905 Sayılı Resmi Gazete, 1924 Anayasası, Kanun No: 4995, Kanun Tarihi: 10/1/1945.

25.06.1940 tarihli ve 4518 Sayılı Resmi Gazete, Örfi İdare Kanunu, Kanun No: 3832, Kabul tarihi : 02.05.1940.

26.01.1940 Tarihli ve 4417 Sayılı Resmi Gazete, Milli Korunma Kanunu, Kanun Numarası: 3780, Kabul Tarihi: 18/ 1/1940.

16.06.1939 Tarihli ve 4234 Sayılı Resmi Gazete, Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu, Kanun Numarası: 3634, Kabul Tarihi : 7/6/1939.

Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 1990/2, K. 1991/1, Karar Tarihi: 10.1.1991.

Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 2003/28, K. 2003/42 Karar Tarihi. 22.5.2003.

Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 2016/171, K. 2016/164, Karar Tarihi 2.11.2016.

Anayasa Mahkemesi Kararı, Aydın, Yavuz ve Diğerleri, Başvuru Numarası 2016/22169, Karar Tarihi 2016/2017.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Köksal/Türkiye Kararı, Başvuru Sayısı 70478/16.

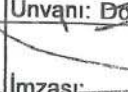
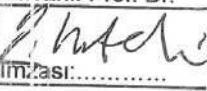
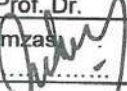
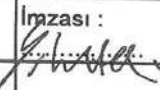
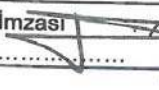
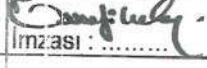
6. EKLER

EK-1. Etik Kurulu Onay Belgesi

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	50374052174
ADI VE SOYADI	Elen KURULTAY
ÖĞRENCİ NO	20172008
TEL. NO.	5456693109
E-MAIL ADRESLERİ	elen.kurultay.ek@gmail.com
ANA BİLİM DALI	Kamu Hukuku
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	Tez
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP-YAPILMADIĞI	2018 / 2019 - GÜZ DÖNEMİ KAYDINI YENİLEDİM.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	2017 Anayasa Değişikliği Kapsamında Olağanüstü Hal Yönetimi
TEZİN AMACI	Çalışmanın amacı, olağanüstü hal kavramının net tanımını yapmak, geçmişten bu zamana kadar anayasalarda nasıl düzenlendiğinin, bazı ülkelerdeki örnekleri anlatmak, bu devletlerin genel itibariyle kendi anayasalarında koydukları sınırlamalara uygulamada uyup uymadıklarını, temel hak ve hürriyetler konusunda nasıl davrandıklarını ve alınan tedbirler ışığında siyasi ve yargısal denetim konularını incelemek ve son dönemde Türkiye'deki olağanüstü yönetim değişikliklerine değinmektir.
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	Olağanüstü hal, farklı ülkelerde farklı anlamlar içermesine rağmen uygulama tümünde aynıdır. Uygulama esnasında genel itibariyle rejim değişikliği yapılmakta, yürütme organının yetileri genişletilmekte, bir yandan da getirilen tedbirlerle hak ve hürriyetlerin ve özellikle denetim konusunda hukukun sınırlandırıldığı görülmektedir. Ancak tüm anayasaların ortak çerçevesinde geçicilik ve zorunluluk oldukça önem arz etmektedir. Olağanüstü halin ilan edilmesinde etkili olan mecburi sebeplerin ortadan kalkmasından sonra en kısa sürede tekrar eskisi gibi olağan sisteme geri dönülmesi ön plandadır. Türkiye'de ise birçok kez başvurulmuş bu yönetim şekli genellikle meydana gelen ağır şiddet eylemlerine çözüm amacıyla çıkmış ve sürekli yeni düzenlemeler yapılarak bugüne kadar gelmiştir. En son 21 Ocak 2017 tarih ve 6771 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile birlikte, anayasa da yapılan değişiklikler sonucunda olağanüstü yönetim şekillerinde de birtakım düzenlemeler meydana getirilmiştir. "2017 Anayasa Değişikliği Kapsamında Olağanüstü Hal Yönetimi" başlıklı bu çalışmanın amacı; olağanüstü hal kavramının tanımının yapmakla beraber geçmişten bugüne kadar anayasalarda ne gibi farklılıklarının mevcut olduğunun, anayasa değişikliği sonucunda olağanüstü hal rejimi bağlamında meydana gelen değişikliklerin açıklaması ve yapılan yeniliklerin neler olduğunun gösterilmesidir.

1875-50100

ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI- ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)	
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇELERİN UYGULANACAĞI EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, V.B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	 (.....) Sayfa Ölçeği. 1) 2) (.....) Sayfa Anketi. 3) (.....) Sayfa Formları. 4) (.....) Sayfa

ÖĞRENCİNİN ADI- SOYADI: Elen KURULTAY		ÖĞRENCİNİN İMZASI: 		
		TARİH: 25 / 10 / 2019		
TEZ / ARASTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME FORMU				
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.				
2. Anılan konu faaliyet alanı içerisine girmektedir.				
1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI	A.B.D. BAŞKANININ ONAYI	
Dr. Öğr. Üyesi, Ahmet Korhan MASTI	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı: Doç. Dr. Murat KOÇ	Adı - Soyadı: Prof. Dr. Yücel Ertekin	
Unvanı: Dr. Öğr. Üyesi	Unvanı:	Unvanı: Doç. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	
İmzası: 	İmzası:	İmzası: 	İmzası: 	
25.10.2019	... / ... / 20...	25.10.2019	25.10.2019	
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER				
Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Deniz AYNUR GÜLER	Adı - Soyadı: Ali Engin OBA	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.
İmzası: 	İmzası: 	İmzası: 	İmzası:	İmzası:
25.10.2019	25.10.2019	10 / 2019	25.10.2019	25.10.2019
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE		OY ÇOKLUĞU İLE		
		 		
Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince incelenmiş olup, 25.10.2019 - 25.10.2019 tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin verilmesi taraflarımızca uygundur.				
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRÜNE ONAYLATILARAK ENSTİTÜ SEKRETERLİĞİNE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA YAZININ PUNTOSU İSE 12 (ON İKİ) PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILARAK ÇIKTI ALINACAKTIR.				

7. ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı : Elen KURULTAY
Doğum Tarihi ve Yeri : 22.01.1995 / MERSİN
İletişim e-mail : elen.kurultay.ek@gmail.com

EĞİTİM

2017- 2019: Çağ Üniversitesi Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans
2013-2017: Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF. Kamu Yönetimi
2010-2013: TED Mersin Koleji

YABANCI DİL

İngilizce : US Boston Dil Kursları / B1
Almanca : Goethe-Zertifikat A1
Arapça : Arabic Communication Skills Program in Dubai / Beginner

PROJE

Genç İnovatif Girişimcilik Projesi III / ANKARA